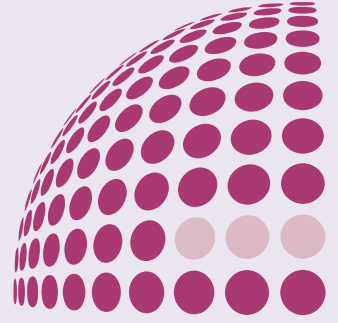

SETA RAPOR

SETA | Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı | www.setav.org | Mayıs 2013

AMERİKAN ASKERLERİNİN ÇEKİLMESİNDEN SONRA İRAK-İRAN İLİŞKİLERİ

BAYRAM SİNKAYA

SETA RAPOR

No: 9 | Mayıs 2013

AMERİKAN ASKERLERİNİN ÇEKİLMESİNDEN SONRA İRAK-İRAN İLİŞKİLERİ

Bayram Sinkaya

BAYRAM SİNKAYA

Lisans derecesini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden alan Sinkaya'nın başlıca akademik ilgi alanı İran siyasetidir. Tahran Üniversitesi ve Columbia Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunan Sinkaya, doktorasını 2011 yılında ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Sinkaya, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir.

SETA | Nenahatun Caddesi No: 66 Gaziosmanpaşa / Çankaya 06700 ANKARA TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks: +90 312.551 21 90 | www.setav.org | info@setav.org

SETA Washington D.C. Office | 1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106 Washington, DC 20036 USA
Tel: +1 202-223-9885 | Faks: +1 202-223-6099 | www.setadc.org | info@setadc.org

İÇİNDEKİLER

ÖZET | 4

1. GİRİŞ | 6
2. İRAN'IN SADDAM SONRASI İRAK POLİTİKASININ TEMELLERİ | 7
3. İRAN'IN İRAK'TAKİ NÜFUZ UNSURLARI VE POLİTİKA ARAÇLARI | 10
4. İRAN'IN İŞGAL SONRASI İRAK YÖNETİMLERİYLE İLİŞKİLERİ | 15
5. AMERİKAN ASKERLERİNİN ÇEKİLMESİ SONRASINDA İRAK-İRAN İLİŞKİLERİ | 20
6. İRAN-İRAK İLİŞKİLERİNİN SINIRLARI | 26
7. İRAN-İRAK İLİŞKİLERİNİN ORTADOĞU'YA VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI | 32
8. SONUÇ | 37

ÖZET

Amerika'nın Irak'a müdahalesinden en karlı çıkan ülkelerden birisi İran'dır. Bu müdahaleyle hem Bağdat'ta İran'a düşman olan Baas rejimi yıkılmış, hem de İran ile yakın ilişki içindeki Şii ve Kürt siyasi hareketlerinin Irak'ta etkisinin artması beraberinde İran'ın nüfuzunun artmasını sağlamıştır. Amerikan işgalinden sonra Irak'ta tesis edilen yeni yönetimin İran ile yakınlaşması bölgedeki siyasi dengeleri değiştirmiştir. Şii ekseninin yükselişi tartışmalarının merkezinde İran ile Irak arasındaki yakınlaşma yer almıştır. Şii jeopolitiğinin yükselmesiyle İran liderliğindeki "direniş cephesi" ile Suudi Arabistan'ın başını çektiği Körfez ülkeleri arasında şiddetlenen bölgesel gerilimin, Arap Baharı ile birlikte Suriye üzerinden örtülü çatışmaya dönüştüğü bir zamanda Amerikan askerleri Irak'tan çekilmiştir. Peki Irak'a girmesiyle hem bu ülkedeki hem de bölgedeki siyasi dengeleri temelli şekilde değiştiren Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi İran-Irak ilişkilerini ve bölge siyasetini nasıl etkilemiştir?

Aralık 2011'de Amerikan askerlerinin çekilmesi İran ile Irak arasındaki ilişkilerin daha fazla gelişmesinin önündeki en önemli engelin, yani Irak'taki Amerikan etkisinin azalmasına neden olmuştur. Çekilme takviminin netleşmesiyle birlikte halihazırda siyasi ve iktisadi alanlarda ilişkilerini geliştirmiş olan Irak ve İran yönetimleri savunma alanında ve bölgesel meselelerde işbirliği arayışına girmiştir. Bu dönemde yükselmiş olan bölgesel gerilimin Suriye krizi üzerinden örtülü bir çatışmaya dönüşmüş olması ve krizin Irak'a yakınlığı, Bağdat yönetimini taraf olmaya zorlamıştır. Bölgesel meselelerde başlangıçta daha ihtiyatlı bir politika benimseyen ve İran'a karşı mesafeli duran Maliki hükümeti giderek İran'a yakınlaşmıştır.

İran ile Irak arasındaki yakınlaşmanın üç temel nedeni vardır. Bunlardan birisi, İran'ın stratejik hesaplarla desteklediği Şii ve Kürt partilerinin yeni Irak yönetiminde etkili bir rol oynamasıdır. İran-Irak yakınlaşmasının ikinci nedeni Irak'ta yönetimin yeniden inşası sürecinde siyasi konumlarını güçlendirmek ve kazanımlarını korumak isteyen Şii ve Kürt partilerinin dış destek arayışıdır. Bölge ülkelerinin çoğunun Şii'lere ve Kürtlere mesafeli duruşu ve onların kazanımlarından rahatsız olması, bu unsurları yönetimin yeniden tesisi sürecine en güçlü desteği veren İran ile iyi geçinmeye zorlamıştır. Son olarak, Maliki hükümetinin içeride ve dışarıda karşılaştığı problemler karşısında kendisine destek veren tek bölge ülkesi İran olmuştur. İran'ın bu desteğine karşılık Başbakan Maliki'nin yönetimindeki Irak, bölge siyasetinde İran'ın çizgisine doğru kaymıştır. Irak-İran ilişkilerinde

Şiiğin rolü, Şii eksenini oluşturulmasına matuf stratejik bir kararın temel objesi olmaktan ziyade, her iki tarafın millî çıkarları doğrultusunda siyasi ve kültürel etkileşimi kolaylaştıran bir faktör olarak değerlendirilmelidir.

Son iki yıldır Irak siyasetinde ortaya çıkan hareketlilik ile üst üste gelen krizler, Irak'ta Amerikan işgaliyle başlayan geçiş sürecinin henüz tamamlanmadığını göstermektedir. Hâlihazırda ABD'nin Irak'a müdahalesinden en karlı çıkan ülke İran görünmesine rağmen İran'ın kazanımları tam olarak garanti altına alınmamıştır. Bu süreç içerisinde İran rejiminin Irak politikasını endekslediği Maliki hükümetinin iktidardan düşmesi ve İran-İrak ilişkilerini sınırlayan potansiyel faktörlerin harekete geçmesi, İran'ın Irak'taki kazanımlarını tersine çevirebilir.

AMERİKAN ASKERLERİNİN ÇEKİLMESİNDEN SONRA İRAK-İRAN İLİŞKİLERİ

1. GİRİŞ

ABD'nin Mart 2003'te Irak'a yaptığı askeri müdahale ile Saddam Hüseyin rejimini devirmesi ve ülkeyi işgal etmesi sadece Irak'ı değil bütün Ortadoğu siyasetini derinden etkilemiştir. Özellikle işgalci gücün "demokratikleştirme siyasetinin" bir sonucu olarak Irak'ta yapılan seçimlerde ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Şiiilerin ön plana çıkması ve Şii siyasetçilerin etkili olduğu hükümetlerin kurulması, Ortadoğu siyasi dengelerinde Şii jeopolitiğini öne çıkarmıştır. Bu gelişme, Şii jeopolitiğinin merkezinde olan İran'ın hem Irak üzerindeki nüfuzunun artmasına, hem de bölgesel gücünün artmasına neden olmuştur.¹

Gerçekten de Amerika'nın Irak'a müdahalesinden en karlı çıkan ülkelerden birisi, "sürpriz" bir şekilde İran olmuştur.² Saddam Hüseyin döneminde hayatlarının önemli bir kısmını sürgün olarak İran'da geçiren Şii ve Kürt siyasetçilerin Irak siyasetinde etkisinin yükselmesi, İran'ın nüfuz artışı da beraberinde getirmiştir. İran'ın Irak'ta etkisinin, dolayısıyla Ortadoğu'daki gücünün artması diğer bölgesel güçleri rahatsız etmiştir. Hatta İran'ın bölgesel gücünün yükselmesinden endişe eden Suudi siyasetçiler "ABD'nin Irak'ı altın bir tepsi içerisinde İran'a hediye ettiğini" ileri sürmüştür. Süreç içerisinde Bağdat'ta Şiiilerin etkili olduğu hükümetlerin kurulmasıyla Irak'ın "Şii Arap devleti" şeklinde ortaya çıktığı ve İran'ın Şii siyasetçiler üzerinden Irak'ta, dolayısıyla bölgede etkinliğini artırdığı şeklindeki değerlendirmeler "Şii ekseninin yükselmesi" tartışmalarına neden olmuştur.³ Diğer bir tabirle, Şii eksen tartışmalarının merkezinde İran-Irak ilişkileri yer almaktadır. İran'ın bölgesel gücünün artması ve Şii ekseninin yükselmesine paralel olarak Ortadoğu'da biri İran merkezli, diğeri İran karşıtı iki rakip blok oluşmuştur. Bölgede ortaya çıkan iki blok arasındaki rekabet, tarafların bölgesel gelişmeler karşısındaki tavırlarının belirlenmesinde etkili olmuştur.

1. Bkz. Vali Nasr, *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*, (New York: W.W. Norton, 2007); Vali Nasr, "Regional Implications of Shi'a Revival in Iraq," *The Washington Quarterly*, Cilt 27, No.3, (2004), s.7-21; Juan Cole, "A 'Shite Crescent'? The Regional Impact of the Iraq War," *Current History*, Cilt 105, No. 693, (2006), s.20-27; F. Gregory Gause III, "Saudi Arabia: Iraq, Iran, the Regional Power Balance, and the Sectarian Question," *Strategic Insights*, Cilt 6, No.2, Mart 2007, ss.1-8; Barry Rubin, "Iran: The Rise of a Regional Power," *Middle East Review of International Affairs*, Cilt 10, No.1 (2006), s. 142-151; Mehmet Şahin, "Şii Jeopolitiği: İran için Fırsatlar ve Engeller," *Akademik Ortadoğu*, cilt 1, sayı1 (2006), s.39-53; Bayram Sinkaya, "Şii Eksenini Tartışmaları ve İran," *Avrasya Dosyası*, cilt 13, sayı 3 (2007), s.37-59; Arif Keskin, "Şii Jeopolitiği ve İran," *Avrasya Dosyası*, cilt 13, sayı 3 (2007), s.65-96.

2. Richard Javad Heydarian, "Iran and Post-Withdrawal Iraq," *Foreign Policy in Focus*, 3 Şubat 2012, (http://www.fpif.org/articles/iran_and_post-withdrawal_iraq).

3. Nasr, *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*, s.185-227.

Ortadoğu'daki bu bölgesel kutuplaşma ve gerilim "Arap Baharı" sürecinde daha fazla şiddetlenmiştir. Böyle bir ortamda, Irak ile ABD arasında 2008'de imzalanan Kuvvetlerin Statüsü Anlaşması çerçevesinde Amerikan askerleri 2011 yılının sonunda Irak'tan çekilmiştir.⁴ Böylece Irak'ta Amerikan askeri varlığı sona ermiştir. Amerikan askerlerinin çekilmesi süreciyle "egemen" statüsünü yeniden kazanan Irak yönetimi dış politikada da "normalleşerek" bölge siyasetine dönme eğilimine girmiştir. Iraklı liderlerin Ortadoğu'daki kimi gelişmelere ilişkin yaptıkları açıklamalar ile Bağdat'ın Mart 2012'de Arap Birliği Zirvesi'ne, Mayıs 2012'de de İran ile Altılar arasındaki nükleer müzakerelere ev sahipliği yapması Irak'ın bölge siyasetine dönüş çabalarının ilk adımları olarak görülmektedir.

Jeopolitik konumları, ekonomik/sosyal yapıları ve siyasi/stratejik tercihleri/bağlantıları itibarıyla Irak ile İran arasındaki ilişkiler Ortadoğu'nun siyasal yapısı ve uluslararası ilişkileri üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu etki Amerikan işgali sonrasında Şii ekseninin yükselmesi tartışmaları sırasında net bir şekilde görülmüştür. O halde Amerikan askerlerinin çekilmesi ve egemen Irak'ın ortaya çıkışı bu ülkenin İran ile ilişkilerini, dolayısıyla Ortadoğu siyasetini nasıl etkileyecektir? Diğer bir ifadeyle, gelişile Ortadoğu siyasetini köklü biçimde değiştiren ABD'nin Irak'taki askeri varlığının sona ermesi, bölge siyasetini nasıl etkileyecektir? Bu soruya cevap bulabilmek için İran-Irak ilişkilerinin ve Irak'ta Amerikan işgaliyle başlayan ve Ortadoğu'nun jeopolitik yapısını köklü biçimde değiştiren sürecin çözümlenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada Amerika askerlerinin çekilmesinin İran-Irak ilişkilerine ve bölge siyasetine etkileri tartışılmıştır. Konunun anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla öncelikle İran'ın Irak politikasının temelleri üzerinde durulmuştur. Ardından İran'ın Irak politikasında etkili olan unsurlar ele alınmış ve İran'ın işgal sonrası kurulan Irak hükümetleriyle ilişkileri incelenmiştir. Daha sonra, Amerikan askerlerinin çekilmesinin ardından İran-Irak ilişkilerinde meydana gelen gelişmeler değerlendirilmiş ve iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyen faktörler tartışılmıştır. Çalışma, İran-Irak ilişkilerinin bölgeye yansımaları ile Türkiye-Irak ve Türkiye-İran ilişkilerine etkilerinin tartışılması ve genel değerlendirmelerle sona ermektedir.

2. İRAN'IN SADDAM SONRASI IRAK POLİTİKASININ TEMELLERİ

ABD'nin Mart 2003'te Irak'ı işgal ederek Baas rejimini devirdiği sürecin sonunda kazançlı çıkmış görünmesine rağmen Irak'ın işgali İran için ciddi tehditleri beraberinde getirmiş ve güvenlik kaygılarına neden olmuştu.⁵ İşgal sonrası Irak ile ilgili olarak İran'ın iki büyük endişesi vardı. Bunlardan birincisi Irak'taki Amerikan askeri varlığının İranlı yöneticilerde neden olduğu güvenlik kaygılarıydı. Rafsancani'nin tabiriyle İran için "Saddam Hüseyin'in kitle imha silahlarına sahip olmasından daha kötüsü bölgedeki Amerikan varlığı" idi.⁶ Bu yüzden İran'ın Irak politikasının önceliklerinden birisi işgalin sona ermesi ve Amerikan birliklerinin çekilmesi oldu. İşgalin sona ermesi ve egemenliğin Irak makamlarına devredilmesi yönündeki her bir adım, İran makamlarınca memnuniyetle karşılandı. İşgal sonrasında kurulan yeni Irak yönetimini bölgede ilk tanıyan devlet İran oldu. Irak'taki Amerikan varlığından rahatsız olan İranlı yetkililer, yeni Irak yönetimiyle ilk temaslarından itibaren işgal güçlerinin yönetimi Irak halkına devrederek bir an önce çekilmesi çağrısında bulundu.⁷

Irak'ta istikrar ve güvenlik tam olarak sağlanmadan koalisyon güçlerinin çekilmesi hem yeni Irak yönetimi hem de Amerikan yönetimi için kabul edilemezdi. Üstelik Irak'ta güvenlik koşullarının kötüleşmesi ve istikrarsızlık İran için de önemli

4. Bkz. Ufuk Ulutaş & Furkan Torlak, "Çekilme Sonrası Irak'ta Düzen Arayışı," *SETA Analiz*, sayı 49, Aralık 2011; ORSAM, "ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları," *ORSAM Rapor*, no.77, Ekim 2011.

5. İzzetullah İzzeti & Suheyra Naneva, "Seyasate Kharejeye Iran ve Chalashaye Feraruye Iran ba Taghyere Sakhtaare Siyasei der Iraq," *Daneshnameh*, Bahar 1390, s.139-50 (http://www.sid.ir/fa/VEWSSID/J_pdf/6006313908007.pdf); Geoffrey Kemp, "Iran and Iraq: The Shia Connection, Soft Power, and the Nuclear Factor," *USIP Special Report*, no.156, Kasım 2005.

6. *RFE/RL Iran Report*, cilt 6, no.12 (20 Mart 2003).

7. İranlı yetkililer Irak'taki güvenlik sorunlarından da işgal güçlerini sorumlu tuttu. Örneğin Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinecad Eylül 2006'da Irak Başbakan Yardımcısı Berham Salih ile görüşmesinde "işgal güçlerinin oradaki varlıklarını sürdürebilmek için güvenliksizliğe sebep olduğunu ve güvenliksiz durumun İran'a da zarar verdiğini" iddia etti. "President: Insecurity in Iraq damages Iran," *IRNA*, 7 Eylül 2006, (<http://www.payvand.com/news/06/sep/1083.html>).

tehditler arz ediyordu. Irak'ın parçalanması, sınırlarda asayişsizlik, ülkede İran karşıtı Selefi ve el-Kaideci unsurların güçlenmesi vb. ihtimallere karşı İran, aralarındaki "husumete" rağmen Irak'ta güvenliğin sağlanması konusunda ABD ile işbirliğine gitti.⁸ Bu çerçevede İran'ın yeni Irak yönetiminin kurulmasında verdiği desteğin yanı sıra Irak'ta güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla 2007'de Bağdat'ta İran ile ABD arasında büyükelçiler düzeyinde bir dizi görüşme yapıldı. Diğer bir tabirle aralarındaki hasmane ilişkiye rağmen ABD ve İran, Irak'ta yönetimin yeniden tesisine dair zımni bir mutabakat içinde olmuştur. İran'ın hem yönetimin yeniden tesisine destek vermesinin hem de güvenliğin sağlanması hususunda ABD ile işbirliği yapmasının sebebi Irak'ta istikrarlı bir yönetimin teşkil edilmesi, böylece Amerika önderliğindeki koalisyon güçlerinin buradaki varlık sebebinin bir an önce ortadan kaldırılması politikasıdır. Bu politika, İran'ın Amerikan askerlerinin çekilmesine kadar Irak'a karşı izlediği stratejinin merkezinde yer almıştır.⁹

Irak'ta yönetimin tesisi ve istikrarın sağlanması hususlarında ABD ile mutabık olsa da bu sürecin ABD öncülüğünde başarılı bir şekilde tamamlanması da İran için rahatsız ediciydi.

Irak'ta yönetimin tesisi ve istikrarın sağlanması hususlarında ABD ile mutabık olsa da bu sürecin ABD öncülüğünde başarılı bir şekilde tamamlanması da İran için rahatsız ediciydi. Irak'ta rejim değişikliğinin ardından Bağdat'ta başarılı bir yönetim tesis etmesi Amerikan yönetiminin rejim değişikliği politikasına inancını artırabilirdi. Üstelik Amerika'nın rejim değişikliği politikasının Irak'tan sonraki hedefinin İran olduğu ileri sürülüyordu. Dolayısıyla, Irak'taki Amerikan gücünün dengelenmesi ve caydırılması, İran'ın Irak politikasındaki etkili faktörlerden birisi olmuştur.¹⁰ Bu yüzden İran'ın Irak'ta bir taraftan yönetimin tesisine destek verirken, diğer taraftan işgal karşıtı direnişçileri destekleyerek "kontrollü kaos" stratejisi izlediği ileri sürülmektedir.¹¹ Bu maksatla, Bedr Tugayı'nın Irak'a geçişini destekleyen İran daha sonra Mehdi Ordusu'nu ve diğer Şii milis gruplarını desteklemeye başlamıştır. Hatta bazı Sünni direnişçilere bile destek verdiği iddia edilmiştir.¹²

İşgal altındaki Irak'a ilişkin olarak İran'ın ikinci endişesi ise burada kendisine düşman bir rejimin tesis edilmesi ihtimaliydi. İran'ın en büyük hedefi, Irak'ta siyasi ve askeri açıdan kendisi için tehdit arz etmeyecek bir yapının kurulmasıydı. Bu endişe ve hedef, İran ile ABD arasında Irak'ta demokratik bir rejim tesis edilmesine dair ikinci bir zımni mutabakata varılmasına yol açmıştır. Amerikan yönetimi bölgenin "demokratikleştirilmesi" politikası çerçevesinde bir model teşkil edeceği beklentisiyle Irak'ta demokratik bir rejimin kurulmasına çalışırken, İran yönetimi bu ülkedeki nüfusun çoğunluğunun Şii olması nedeniyle demokratik bir rejimde kendisi için avantajlı bir durumun ortaya çıkacağı beklentisiyle Irak'ta demokrasinin tesisinden yana olmuştur.

Bununla birlikte İran, Irak'taki çıkarlarını kontrolsüz bir şekilde bu ülkedeki Şii çoğunluk ile burada kurulan demokratik sisteme havale etmemiştir. İran'ın Irak stratejisinin başlıca unsurlarından birisi, kendisine yakın Şiiilerin karar alma mekanizmalarında etkili olmasını sağlamaktır. Bu maksatla İran, öncelikle önceki dönemlerde yakın ilişkide olduğu Irak İslam Devrim Yüksek Konseyi (İDYK-SCIRI), Bedr Tugayı gibi siyasal örgütlerin Irak'ta yönetimin yeniden tesisi sürecine aktif bir şekilde katılmasına destek vermiştir. İran yönetimleri, geleneksel olarak bağlantılı olduğu Şii hareketlerin dışında farklı

8. Mahmoud Vaezi, "Security building in Iraq" *Iranian Diplomacy*, 18 Ağustos 2010, (<http://www.irdiplomacy.ir/en/page/2086/Security+Building+in+Iraq.html>).

9. Farhad Atai, R. Ghaderi Kongaveri & Nabiollah Ebrahimi, "Deplomaseye Omoume ve Ghodrate Narm: Iran va Amreka dar Iraque Jadeed," *Faselnâme Seyaset* (Majalleye Daneskedeye Hoghough va Oloume Seyase), cilt 41, no.3 (Güz 1390), s.191.

10. Amin Daylami Ma'azi, "Tahlel ber Estrategeye Iran der Iraq: Shia Tasmem Saz," *Paygah Hawzah*, no.209, Haziran 1386, (<http://www.hawzah.net/fa/magazine/magart/3814/4868/40522>).

11. International Crisis Group, "Iran in Iraq: How Much Influence?" *Middle East Report*, no. 38, 21 Mart 2005, s.22-23; M. Eisenstadt, M. Knights & A. Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of- Government Approach," *Policy Focus* (WINEP), no.111, Nisan 2011.

12. Michael Eisenstadt, "Iran and Iraq," *The Iran Primer* (USIP), Aralık 2010, s.3, (<http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-iraq>).

cenahlarda da olsa bütün Irak Şiiileri ile ilişki kurma ve onları etkileme arayışına girmiştir. Ayrıca, Şiiilerin ülkedeki etkili pozisyonlarda söz sahibi olmalarını temin etmek amacıyla Şii hareketler arasında birlik oluşturmak suretiyle güçlü bir blok olarak siyasi arenada yer alması için çalışmıştır.¹³ Diğer bir tabirle İran, Şiiilerin sayısal çoğunluğunu siyasi güce tevdi edebilmek, bu gücü de kendi menfaatleri doğrultusunda etkileyebilmek amaç ve beklentisiyle Iraklı Şii hareketleri birleştirmeye gayret etmiştir. İran'ın Şii hareketleri birleştirme çabaları sadece siyasi partiler arasında ittifak kurulmasıyla sınırlı kalmamış, siyasi hareketler ile dini liderlik arasında uyumlu bir beraberlik kurulması için de çalışmıştır. Nitekim İran, Şii partilerin çoğunun "Birleşik Irak İttifakı" adında koalisyon kurmasında etkili bir rol oynamış ve bu ittifak da Ayetullah Ali Sistani'nin desteğini almıştır. Bu sayede Şiiiler 2005 seçimlerinde güçlü bir şekilde temsil edilmiş, hem Irak anayasasının yapımında hem de Irak Meclisinde etkili olmuştur.

İran'ın işgal sonrası Irak'tan kaynaklanan güvenlik eksenli iki büyük endişesi, Amerikan askeri varlığı ile Bağdat'ta İran'a düşman yeni bir rejimin tesisi, Irak politikasının şekillenmesinde güvenlik kurumlarının öne çıkmasına neden olmuştur. İslam Devrimi Muhafızları Ordusu'na (İDMO) bağlı fakat dış operasyonlardan sorumlu olan Kudüs Ordusu'nun İran'ın Irak politikasının belirlenmesinde ve yürütülmesinde en etkili kurum olduğu iddia edilmiştir. Hatta Washington Post'ta Haziran 2008'de yayınlanan yazıda İran'ın "Irak politikasını belirleyen kişi"nin Kudüs Ordusu Komutanı Kasım Süleymani olduğu ileri sürülmüştür.¹⁴ Bu iddia abartılı bulunabilirse de Süleymani'nin İran'ın Irak politikasının belirlenmesinde etkili figürlerden birisi olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir.¹⁵ Süleymani'nin 2005 yılında Irak hükümetinin kurulması sürecindeki müzakerelerde önemli bir rol oynadığı, 2007'de İLDYK ile Mehdi Ordusu arasında, 2008'de Mehdi Ordusu ile Irak hükümeti arasında arabuluculuk yaptığı belirtilmektedir. İran'ın bu dönemde Bağdat'a gönderdiği iki büyükelçinin ikisinin de Kudüs Ordusu'nda görev yapmış olması bu iddiayı desteklemektedir. Amerikalı yetkililer Kudüs Ordusu'nun Iraklı direnişçilerin finansmanı, eğitimi ve silahlanmasına doğrudan katkıda bulunduğunu iddia etmiştir. Kudüs subaylarının diplomat, işadamı veya turist kisvesiyle Irak'ta faaliyet gösterdiği ileri sürülmüştür.¹⁶

Güvenlik merkezli yaklaşım nedeniyle İran, Bağdat'ta, Irak'ın parçalanmasını ve istikrarsızlığa sürüklenmesini önleyecek kadar güçlü, ama İran'a hiçbir surette tehdit arz etmeyecek kadar zayıf bir hükümet tercih etmektedir. Bütün yetkililerin İran etkisinden bağımsız hareket edebilen tek bir merkezde ve güçlü bir liderde toplanması ihtimali İranlı yetkililer için oldukça ürkütücüdür. Bu nedenle İran, adem-i merkezizetçi ve federalizm esası üzerine bina edilmiş mevcut Irak anayasasının devamından yanadır. Nitekim anayasa yapım sürecinde İran'a yakın siyasi hareketlerin olağanüstü etkili olması, İran'ın mevcut Irak anayasasının yapımında etkili olduğu çıkarımlarına neden olmuştur.¹⁷

Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesiyle birlikte İran'ın buradaki Amerikan askeri varlığından duyduğu kaygılar yerini bu ülkedeki İran'ın nüfuzunun pekiştirilmesi ve Batılı ülkeler ile diğer bölgesel güçlerin Irak'ta nüfuz kazanmasının önlenmesi çabalarına bırakmıştır. Amerikan askeri varlığının sona ermesi ve zayıf ama İran'a dost bir hükümetin tesis edilmesi suretiyle İran için tehdit olmaktan çıkarılmasının ardından Bağdat, İran'ın bölge politikasındaki stratejik yerlerden birisi olmuştur. Kimi gözlemcilerin ifadesiyle İran, "doğal nüfuz sahası" olarak gördüğü Irak'ta etkinliğini artırarak burayı bölgesel güç projeksiyonu için bir üsse dönüştürmek istemiştir.¹⁸

13. Ma'azi, "Tahlel ber Estrategeye Iran der Iraq: Shia Tasmem Saz."

14. David Ignatius, "At the tip of Iran's Spear," *The Washington Post*, 8 Haziran 2008. ABD Merkez Kuvvetler Komutanı Orgeneral David H. Petraeus Ocak 2010'da yaptığı bir konuşmada Çok Uluslu Güç-Irak'ın komutanlığını yaptığı dönemde üst düzey Iraklı bir liderin kendisine Nisan 2008'de Kudüs Ordusu Komutanı Süleymani'den mesaj getirdiğini söyledi. Petraeus'un aktardığına göre mesajda Süleymani şöyle demiştir; "General Petraeus, bilmelisin ki ben Kasım Süleymani, İran'ın Irak, Lübnan, Gazze ve Afganistan'daki politikalarını kontrol ediyorum. Aslında Bağdat'taki Büyükelçi Kudüs Ordusu'nun bir üyesidir. Onun yerine gelecek kişi de Kudüs Ordusu mensubudur." "CENTCOM in 2010: Views from General David H. Petraeus," Institute for the Study of War, 25 Ocak 2010, (<http://www.understandingwar.org/press-media/webcast/centcom-2010-views-general-david-h-petraeus>).

15. Farideh Farhi, "Who is making Tehran's Iraq policy?" *NIAC*, 13 Haziran 2008, (<http://www.payvand.com/news/08/jun/1108.html>).

16. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," s.6-7; Dore Gold, *The Rise of Nuclear Iran: How Tehran Defies the West*, Washington DC., Regnery Publishing, 2009, s.226-32.

17. Reidar Visser, "Iran's Role in Post-Occupation Iraq: Enemy, Good Neighbor, or Overlord?" *The Century Foundation Report*, Mart 2009, s.12. Visser'e göre, Amerikan yönetiminin İLDYK'ye verdiği önem ve Sünnilerin Ocak 2005'teki seçimleri boykot etmesi nedeniyle İran yanlısı bu hareket, Anayasa yapım sürecinde ve Mecliste Irak halkı arasında temsil kabiliyetinin çok ötesinde etkinlik kazanmıştır.

18. Yoel Guzansky, "Iraq and the Arabs Following the Withdrawal," *Strategic Assessment*, cilt 15, no.3 (Ekim 2012), s.39; F.W.Kagan, A.K. Majidyar, D. Pletka & M.C.Sullivan, *Iranian Influence in the Levant, Egypt, Iraq, and Afghanistan*, The American Enterprise Institute & The Institute for the Study of War, Mayıs 2012, s.62-63.

3. İRAN'IN İRAK'TAKİ NÜFUZ UNSURLARI VE POLİTİKA ARAÇLARI

İranlı yetkililere göre Baas sonrası Irak'ın tehdit şeklinde ortaya çıkmasını önlemenin en emin yolu yeni Irak yönetimi üzerinde etkili olmaktır. İran'ın Bağdat'ta yeni yönetimin oluşturulmasına verdiği destek bu çerçevede anlaşılmalıdır. Yeni Bağdat yönetimi üzerinde etkili olabilmek amacıyla İran, halihazırda ilişkide olduğu hareketlerin siyasi sürece katılmalarını teşvik etmiş ve "yumuşak güç" kullanmak suretiyle Irak halkı üzerindeki etkisini artırmaya çalışmıştır.¹⁹

İran'ın Irak'taki nüfuz unsurları tartışılırken öne çıkan ilk husus Şiiilerdir. Irak nüfusunun yaklaşık yüzde altmışını oluşturan Şiiilerin İran ile bağlantıları tarih boyunca önemli tartışma konularından birisi olmuş ve bu konuda iki farklı duruş ortaya çıkmıştır. Bir yaklaşım Irak Şiiilerinin İran ile ortak bağları üzerinde dururken, diğeri Irak Şiiilerinin Arap kimliğinin altını çizmektedir.²⁰ Modern Irak tarihine bakıldığında Şii ulema arasındaki ulusaşırı (transnasyonel) bağlara karşın Şiiilerin genel olarak Bağdat'a sadık oldukları görülmektedir. Ancak İran devriminden sonra, Tahran yönetiminin Saddam karşıtı Şii siyasi hareketlere destek vermesiyle İran ile Irak Şiiileri arasında siyasi bağlar kurulabilmiştir. Yalnız bu bağlar bütün Irak Şiiilerini kapsamamış, İran'a sığınan ve İran rejimiyle işbirliği yapan kimi hareketlerle sınırlı kalmıştır.

Şii hareketlerin Baas rejiminin yıkılmasından sonra İran ile kurdukları ilişkilerin iki boyutu vardır. Birincisi, Irak içindeki iktidar mücadelesinde sair gruplara karşı Şiiilerin dışarıdan destek arayışıdır. Irak'ta siyasetin yeniden yapılanma sürecinde Şiiilerin asli kaygısı iktidarda önemli bir yer edinmek ve bu yeri kurumsallaştırmak olmuştur. Irak Şiiileri, Şii olmaları dolayısıyla Arap dünyasında farklı bir yere sahiptir. Baas rejimi, 'İranlı olmak'la 'Şii olmak' arasında doğrudan bir ilişki olduğu varsayımından hareketle Irak Şiiilerini marjinalize etmiş ve baskı altına almıştı. Bölgedeki diğeri Arap ülkeleri de mütama-diyen Şiiilerin zayıflatılmasını ve kontrol altına alınmasını istemiştir. Nitekim Irak'ın bazı Arap komşuları Baas rejiminin yıkılmasından sonra Şiiilerin güçlenmesinden rahatsız olmuştur. İşte bu tarihi tecrübe ile son birkaç yıllık deneyim Irak Şiiilerine, içerideki mücadelelerinde bölgedeki Arap ülkelerinden destek alamayacaklarını öğretmiştir.²¹ Buna mukabil İran, Irak Şiiilerini hem Baas döneminde desteklemiş, hem de Şiiilerin nüfus çoğunluğunu siyasi etkiye çevirebilecekleri demokratik sisteme geçiş sürecini desteklemiştir. Bu şartlar altında, Irak'ta mezhep eksenli gerginliklerin artması ve bölge ülkelerinin Şiiilerin güçlenmesinden rahatsızlığı Şiiilerin İran'a daha bir olumlu bakmasına neden olmuştur. Yani, Irak Şiiilerinin İran'a bakışı taraflar arasındaki tarihsel ve ideolojik bağların yanı sıra Irak içindeki iktidar mücadelesinde dış destek edinme ihtiyacı tarafından şekillendirilmiştir.

Şii hareketlerin İran ile ilişkilerinin ikinci boyutu ise İran'ın çıkarları ve politikaları ile ilgilidir. Irak'ın bir tehdit olmaktan çıkartılarak İran'ın bölge siyasetinin dayanak noktalarından birisine dönüştürülmesi şeklindeki stratejik emeli, Şiiileri Tahran'ın doğal müttefiki haline getirmiştir. İran'a karşı 'mesafeli' bir duruşa sahip olan laik ve milliyetçi gruplara nispeten İslamcı Şii grupların İran'a daha yakın durması ve Şiiilerin yeni Irak jeopolitiğindeki güçlü konumu Tahran yönetiminin ilgisinin Irak Şiiilerine odaklanmasına neden olmuştur.²² Diğeri bir tabirle, 'ideolojik değerleri' milli menfaatleri doğrultusunda araçsallaştıran İran yönetimi Irak Şiiilerine stratejik ilişkileri ve hedefleri çerçevesinde yaklaşmıştır.²³ Nitekim Irak Şiiileri ile işbirliği yapmak ve onlar üzerinde etki sahibi olmak İran'ın Irak'taki menfaatlerinin korunmasını sağlamış ve bölgesel güç dengelerini değiştirerek İran dış politikasında yeni fırsatlar yaratmıştır.

19. Mahmoud Ketabi & Ahmad Rasteneh, "Doktrine Ta'amaol sazandeh der Seyasate Kharejeye Iran ve Geopoleteke novene Iraq," *Faslnameye Tahgheghate Seyasi ve Beynalmeleli*, no.3 (Güz 1388), p.27-28.

20. Visser, "Iran's Role in Post-Occupation Iraq: Enemy, Good Neighbor, or Overlord?", s.3-4.

21. Mahmoud Vaezi, "Rouyekarde Gorohhaaye Dakhele Iraq be Iran va Amreka," *Markaze Tahgheghate Estrategic*, Tir 1387, (<http://www.csr.ir/departments.aspx?lng=fa&abtid=07&depid=44&semid=1464>).

22. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," s.3. Irakiyye gibi laik ve milliyetçi gruplar çok sayıda Arap milliyetçisini ve Baas destekçilerini saflarında barındırdığı için tabiatıyla İran'a mesafeliydi.

23. Bkz. Kayhan Barzegar, "Iran, Iraqe Jadeed ve Nezame Amniyate Menteghaye Khaleje Fars," *Markaze Tahgheghate Estrategic*, Dey 1385, (<http://www.csr.ir/departments.aspx?lng=fa&abtid=07&depid=44&semid=510>); Kayhan Barzegar, "The Shia Factor in Iran's Foreign Policy," Center for Strategic Research, Kasım 2008, (<http://www.csr.ir/departments.aspx?lng=en&abtid=07&depid=74&semid=1421>).

Bununla birlikte Irak Şii hareketlerinin İran ile ilişkileri çeşitli düzeylerde farklılıklar arz etmektedir.²⁴ Irak Şiiileri arasında İran'a en yakın duran siyasi hareket kurucusundan dolayı el-Hekim grubu olarak da anılan Irak Yüksek İslam Konseyi'dir (İYİK-ISCI). İYİK'in öncülü olan İLDYK, İran'a sığınan Şii siyasilerin İran yönetiminin himayesinde ve Ayetullah Muhammed Bakır el-Hekim liderliğinde 1982'de Tahran'da kuruldu. Devrim Muhafızları İLDYK'ye bağlı milis gücü olarak Bedr Tugayı'nın kurulması, eğitimi ve örgütlenmesinde etkili oldu. Doğrudan İran etkisinde kalan İLDYK'nin İran rejiminin ideolojik temelini oluşturan "velayet-i fakih" prensibine bağlılığı ve Bedr Tugayı'nın İran-İrak savaşında İran saflarında yer alması örgütün İran'ın nüfuz ajanı olarak görülmesine neden oldu.

2003'te Irak'a dönmesinin ardından İLDYK Irak halkı arasında destek bulabilmek için söylemlerinde değişikliğe gitti. İran'dan bağımsız olduğunu vurgulayan İLDYK liderleri Iraklı kimliği ve Irak egemenliği üzerinde durmaya başladı. Velayet-i fakih tarzının, kendine özgün şartları nedeniyle Irak'ta uygulanamayacağı dile getirildi. Nihayet 2007'de örgütün İran etkisini çağrıştıran isminde değişiklik yapıldı ve Irak Yüksek İslam Konseyi (İYİK) ismi benimsendi. Bütün bu değişikliklere rağmen İran ile İYİK liderleri arasındaki kritik dönemlerdeki görüşmelerin devam etmesi hareketin İran ile bağlarını koruduğunu göstermektedir.²⁵

'İdeolojik değerleri' milli menfaatleri doğrultusunda araştıran İran yönetimi Irak Şiiilerine stratejik ilişkileri ve hedefleri çerçevesinde yaklaşmıştır.

İran'ın nüfuz ajanı olarak görülen İYİK'in Baas sonrası Irak'ta karşılaştığı sorunlardan birisi de liderlik meselesi oldu. İLDYK lideri Ayetullah Bakır Hekim Ağustos 2003'te suikaste kurban gitti. Onun yerini alan Abdullaziz Hekim ise 2009'da kanser tedavisi gördüğü Tahran'da öldü. Abdullaziz Hekim'in yerini ise genç lider Ammar el-Hekim aldı. Art arda gelen lider değişiklikleri ile nihayet tecrübesiz ve genç bir ismin liderliğe yükselmesi İYİK'in giderek zayıflamasına neden oldu. Hatta bir zamanlar grubun milis gücü olan Bedr Tugayı, her liderlik değişiminden sonra İYİK liderliğinden daha bağımsız hareket etmeye başladı.²⁶ Baas rejiminin çökmesinden sonra Irak'ın güneyinde güvenlik sağlanması amacıyla Irak'a giren Bedr Tugayı'nın birçok üyesi Irak güvenlik güçlerine, özellikle orduya ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı istihbarat ve özel kuvvetler birimlerine katıldı. Tugay ise Hadi el-Amiri liderliğinde ve Bedr Örgütü adı altında tamamen siyasi bir harekete dönüştü.²⁷

İslami Dava Partisi'nin de İran'a karşı olumlu bir bakışı olmasına rağmen İran'a yakınlığı İYİK'ya göre daha azdır. Baas rejiminin Dava karşıtı kampanyası üzerine 1980'lerin başında İran'a geçen Davacılar'ın bir kısmı İran'ın Irak muhalefetine İLDYK şemsiyesi altında birleştirmesinden rahatsız oldu ve Suriye'ye geçti. Bu tarihten sonra Dava, Londra kolu, Şam kolu ve İran etkisinde kalan İran kolu olmak üzere üçe bölündü. Dava'nın İran etkisinde kalan kısmı işgalin hemen öncesinde Abdulkerim el-Anazi ve Shirwan el-Waeli liderliğinde *Tanzim al-Irak* partisini kurdu. Tanzim, Baas rejiminin düşmesinden sonra Bağdat'a ilk dönen siyasi partilerden birisi oldu.²⁸ Diğer Davacıların da Irak'a dönmesinin ardından parti bütün ülke sathında yeniden örgütlendi ve Irak siyasetinde etkili bir yer edindi. Parti önderlerinden İbrahim Caferi Nisan 2005'te, Nuri Maliki Mayıs 2006'da Irak Başbakanı oldu. Maliki Nisan 2007'de İslami Dava Partisi'nin Genel Sekreteri seçildi.

24. Vaezi, "Rouyekarde Gorohhaey Dakhele Iraq be Iran va Amreka."

25. Visser, "Iran's Role in Post-Occupation Iraq: Enemy, Good Neighbor, or Overlord?" s.13-15.

26. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," s.5.

27. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," s.5.

28. Visser, "Iran's Role in Post-Occupation Iraq: Enemy, Good Neighbor, or Overlords.15-21. Tanzim liderlerinden Shirwan al-Waeli hem Caferi hem de Maliki hükümetlerinde görev aldı ve ulusal güvenlikten sorumlu devlet bakanı olarak Irak'ın yeni güvenlik teşkilatlarının kurulmasında etkili oldu. Tanzim üzerindeki İran etkisine rağmen onun durumu İLDYK ile tamamen farklı idi. İLDYK, ABD ile diyalog ve federalizmi savunup mezhepçilik yaparken Tanzim, ABD ile diyaloga karşı çıktı ve milliyetçi-merkeziyetçi bir yaklaşım benimsedi.

Sadr grubu ve onun milis gücü Mehdi Ordusu, Baas rejiminin devrilmesinden sonra sokak siyasetinde etkili bir güç olarak ortaya çıktı. Irak'tan hiç ayrılmamış olan Sadr grubu başlangıçta hem İran'a, hem de İran etkisinde olduğu düşünülen YİK ve Dava Partisi'ne karşı oldukça mesafeliydi. Fakat koalisyon ve hükümet güçlerinin Sadr grubu üzerindeki baskılarını artırması üzerine bu grup İran'a yanaştı. Grubun genç lideri Mukteda Sadr dini eğitimine yoğunlaşmak üzere Kum'a giderken, İran güvenlik unsurları Sadr hareketinin işgal karşıtı mücadelesine destek verdi. Sadr ile İran'ın pozisyonu her ikisinin de Amerikan askerlerinin belirli bir takvim çerçevesinde, geride bir askeri üs bırakmaksızın tamamen çekilmesi hususunda örtüştü. Sadr'ın Amerika'ya ayrıcalıklar verecek bir anlaşmaya karşı çıkması milliyetçi lider imajını güçlendirdi ve sonraki seçimlerde gücünü artırdı. 2010 seçimlerinden sonra Meclis'te 40'a yakın milletvekiliyle yer alan Sadr grubu (Ahrar Partisi) Irak siyasetinin kilit oyuncusu haline geldi.²⁹

Tahran yönetimi, Irak'ta Şii siyasi hareketlerin yanı sıra direniş güçleri ile de ilişki kurmuştur. Irak'ta işgale karşı direnişin başladığı ilk günlerden itibaren Amerikalı yetkililer İran'ı, direnişçileri çeşitli şekillerde desteklemekle itham etmiştir.³⁰ Dönemin Amerikan Büyükelçisi James Jeffrey Amerikan askeri kayıplarının yaklaşık dörtte birinin İran destekli milis ve direnişçilerin elinden olduğunu söylemiştir. İran'ın milisleri hem Amerikan askerlerini zor durumda bırakmak, hem de Irak hükümetine karşı çıkarlarını korumak üzere baskı yapmak amacıyla desteklediği iddia edilmiştir.³¹ İran tarafı ise mütemadiyen direnişi öven beyanatlar vermesine karşın Iraklı gruplara yardımcı olduğu iddialarını reddetmiştir.³² Hatta İranlı yetkililer Irak'ta artan şiddetten "bölgedeki askeri varlığını meşrulaştırmak ve varlık süresini uzatmak isteyen" işgal güçlerinin sorumlu olduğunu ileri sürmüştür.³³

Tahran yönetimi, Irak'ta Şii siyasi hareketlerin yanı sıra direniş güçleri ile de ilişki kurmuştur.

Irak'taki dinamik gelişmeler nedeniyle hem milis grupları ve direnişçiler, hem de İran'ın milisler/direnişçiler arasındaki müttefikleri zamanla değişmiştir. Iraklı milisleri maddi olarak desteklediği iddialarını reddetmesine rağmen İran'ın güvenlik birimlerinin Bedr Tugayı ile yakın ilişkileri malumdur. Bedr Tugayı'nın milis faaliyetlerinden vazgeçerek siyasi süreçte katılması üzerine Abu Mustafa al-Sheibani, Abu Mahdi al-Muhandis gibi radikaller, iddiaya göre İran'ın teşvik ve desteği ile Bedr'den ayrılarak silahlı faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Keza İran'ın Amerikan kuvvetleri ve Irak hükümet güçlerine karşı mücadelelerinde Sadr grubuna bağlı Mehdi Ordusu'na lojistik, askeri ve mali destek verdiği ve böylece bu grup üzerinde etkisini artırdığı belirtilmektedir. Sadr'ın 2007'de İran'a gitmesinden sonra Mehdi Ordusu içinde bölünmeler ortaya çıktı ve nihayet Nisan 2008'de hükümet güçleriyle şiddetli çatışmalardan sonra Sadr, disiplinli küçük bir grup dışında

29. Visser, "Iran's Role in Post-Occupation Iraq: Enemy, Good Neighbor, or Overlord?" s.18-19; Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of- Government Approach," s.5-6; Babak Rahimi, "Iran's about face on the Status of Forces Agreement," NIAC Memo, 26 Kasım 2008, (<http://www.payvand.com/news/08/nov/1257.html>).

30. Bkz. "Bush: Syria, Iran harboring terrorists," CNN, 21 Temmuz 2003, (<http://edition.cnn.com/2003/US/07/21/bush.terror/>); Raymond Tanter, "Iran's Threat to Coalition Forces in Iraq," *Policy Watch* (WINEP), no.827, 15 Ocak 2004, (<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-threat-to-coalition-forces-in-iraq>).

31. Kenneth Katzman, "Iran-Iraq Relations," *Congressional Research Service*, 13 Ağustos 2010; Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of- Government Approach," s.8-11.

32. Irak'taki direniş faaliyetleri ile İran devleti arasında ilk bağlantı itirafı, iddiaya göre 2005 sonlarında gerçekleşmiştir. Bu iddiaya göre, kıdemli İngiliz diplomat Sir John Sawers ile görüşen İran heyetleri "nükleer programın serbest bırakılmasına karşılık Irak'taki İngiliz askerlerine karşı saldırıların durdurulması"ni teklif etmiştir. Gold, *The Rise of Nuclear Iran: How Tehran Defies the West*, s.200-01; Julian Boger, "Iran offered to end attacks on British troops in Iraq, claims diplomat," *The Guardian*, 20 Şubat 2009.

33. Kathleen Ridolfo, "Iran/Iraq: Tensions linger beneath Iranian FM's visit to Baghdad," *RFE/RL*, 18 Mayıs 2005; "Iran ready to help Iraq establish security: Supreme Leader," *Mehr News Agency (MNA)*, 26 Haziran 2007, (<http://www.payvand.com/news/07/jun/1266.html>). Irak Cumhurbaşkanı Talabani ile Haziran 2007'de görüşen Rehber Ayetullah Hamanei, Amerikan ve Siyonist istihbarat servisleri ile onların müttefiklerinin Irak'taki güvenlik meseleleri ile işlenen cürümlerin başlıca sorumlusu olduğunu söyledi.

Mehdi Ordusu milislerinin silahsızlandırılmasına karar verdi.³⁴ Amerikan askerlerinin çekilmesinin arefesinde İran'ın önde gelen üç Şii milis örgütünü aktif bir şekilde desteklediği kabul edilmektedir.³⁵ Bu gruplardan birisi, Sadr'a bağlı savaşçılardan oluşan ve Mehdi Ordusu'nun yerini alan "Kiyamet Tugayları"dır. Bir diğer örgüt ise bir zamanlar Sadr'ın sözcüsü olan Qais al-Khazali'nin liderliğindeki Asaib Ehlelhak'tır. Diğer bir grup da Abu Mahdi al-Muhandis liderliğindeki Kataib Hizbullah'tır. Bu gruplardan Asaib, Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra silahlı faaliyetlere son vererek siyasi sürece dahil olacağını ilan etti.

İran, Şii siyasi hareketler ve direniş gruplarının yanı sıra Iraklı din adamları ile ilişkilerine özel bir önem verdi. Irak'ın işgali sürecinde öne çıkan tartışma konularından birisi Necef hovzesinin (dini eğitim merkezi) İran'a rakip olarak çıkacağı ve böylece İran rejiminin meşruiyetine meydan okuyacağı senaryosuydu. İran yönetimi, bu senaryonun gerçeğe dönüşmesi için Irak uleması ile iyi ilişkiler kurma arayışına girdi. İranlı yetkililer Iraklı muhataplarıyla görüşmelerinde ulemanın rehberliğinin önemini vurguladı. Örneğin Mayıs 2005'te Bağdat'a yaptığı tarihi ziyarette İran Dışişleri Bakanı Kemal Harazi, Irak'ta güçlü bir hükümetin ancak siyasi partiler ile dini liderlerin işbirliği sayesinde kurulabileceğini söyledi.³⁶ Buna karşılık velayet-i fakih doktrinini tasvip etmemesine rağmen Irak uleması, İran'ı yabancılaştırmamak adına İran uleması ile yönetimini karşısına almaktan sakındı. Bu yüzden Amerikalı diplomatlarla görüşmeyi reddeden Ayetullah Sistani İranlı yetkilileri kabul ediyordu.³⁷ İran rejimini açıkça eleştirmekten kaçınan Sistani, siyasete yaptığı nadir müdahalelerde de dolaylı olarak İran'ın çıkarlarına hizmet etti.³⁸

İran'ın Şii'leri ve Şii ulemayı desteklemesi, Kum ile Necef arasında ortaya çıkması beklenen rekabetin yumuşamasına neden oldu.³⁹ Bununla beraber, bu rekabetin ileride bir zamanda şiddetlenmesi ihtimaline karşı İran'ın Necef ve Kerbela hovzelerinde etkisini artırmaya çalıştığı ileri sürülmektedir. Bu çerçevede İran'ın, Sistani'den sonrası için Irak asıllı Ayetullah Şahrudi'yi hazırladığı iddiası çokça tartışılan hususlardan biridir.⁴⁰ Şahrudi'nin Ekim 2011'de Necef'te ofis açması, İran'ın Necef hovzesini etki altına alma çabasının yansıması olarak görülmektedir. Ayetullah Fadlallah'ın 2010'da ölümünden sonra Dava üyelerinin Şahrudi'yi yeni taklid mercii olarak kabul ettiklerine dair haberler çıkmıştır. Bu haberlerle birlikte Maliki'nin Nisan 2012'de İran ziyareti sırasında Şahrudi ile de görüşmesi Sistani'den sonrası için Şahrudi'nin hazırlandığı spekülasyonlarını güçlendirmiştir.⁴¹

Aralarındaki diyaloga rağmen İran yönetiminin Irak ulemasının büyükleri üzerinde doğrudan nüfuz kurduğu söylenebilir. Fakat militan genç din adamlarına verdiği destek sayesinde İran'ın Irak içerisinde Hizbullahvari oluşumlar yarattığı iddia edilmektedir. Yavaş yavaş İran etkisine giren militan din adamları hem Necef hovzesinin siyasete mesafeli duruşuna meydan okumakta hem de İran'a yeni nüfuz alanları açmaktadır. Mukteda Sadr ve Qais al-Khazali gibi genç liderler Irak'ın Nasrallah'ı olmaya aday görünmektedir.

İran'ın Irak siyasetinin vazgeçilmez unsurlarından birisi de Kürtlerle ilişkileridir. Geçmiş dönemlerde Saddam yönetimine karşı desteklemek, sınır güvenliğini sağlamak ve Irak'ın kuzeyinde etkinlik kurmak amacıyla özellikle Celal Talabani'nin

34. Bkz. Marisa Cochrane, "The Fragmentation of Sadrist Movement," Institute for the Study of War, Iraq Report, no.12, Haziran 2009.

35. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," s.9-10; Reidar Visser, "Religious Allegiances among Pro-Iranian Special Groups in Iraq," Combatting Terrorism Center, 26 Eylül 2011, (<http://www.ctc.usma.edu/posts/religious-allegiances-among-pro-iranian-special-groups-in-iraq>).

36. "Iraqi FM says his country to promote all-out relations with Iran," IRNA, 18 Mayıs 2005, <http://www.payvand.com/news/05/may/1138.html>

37. Geoffrey Kemp, "Iran and Iraq: The Shia Connection, Soft Power, and the Nuclear Factor," USIP Special Report, no.156, (Kasım 2005), p.2-3. Sistani'nin İran'ı eleştirmekten kaçınmasının muhtemel bir sebebi Kum'daki ofisi aracılığıyla mukallidlerine ulaşması, homs ve zekat toplamasıdır. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," s.14.

38. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," s.14.

39. Vaezi, "Rouyehkarde Gorohhaey Dakhele Iraq be Iran va Amreka."

40. Kagan, Majidyar, vd., *Iranian Influence in the Levant, Egypt, Iraq, and Afghanistan*, s.73-74.

41. Reidar Visser, "Maliki's meeting with Shahrudi in Iran," 24 Nisan 2012, (<http://gulfanalysis.wordpress.com/2012/04/24/malikis-meeting-with-shahrudi-in-iran/>).

liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ile iyi ilişkiler kuran İran, Baas rejiminin yıkılmasından sonra da Kürtlerle iyi ilişkilerini sürdürmeye çalışmıştır. Bu sayede Irak Kürtleri üzerinde etkili olarak hem kendi sınır güvenliğinin sağlanmasında hem de Bağdat'taki çıkarlarının gözetilmesinde Irak siyasetinde bir denge unsuru olan Kürtlerden yararlanmak istemiştir. Baas rejiminin yıkılmasından sonra kurulan Kürdistan Bölgesel Hükümeti'ne (KBH) karşı Türkiye'nin başlangıçtaki mesafeli tutumu ve Irak'taki iç savaş Irak Kürtlerini uluslararası pazarlara ulaşmak için İran'a yaklaştırmıştır.⁴² İran'ın yakın geçmişteki desteğini ve gücünü hatırdan tutan Kürtler, bir KYB yetkilisinin tabiriyle "ne İran'ı göz ardı edebilir, ne de onunla düşman olmayı göze alabilir"di.⁴³ PJAK'la mücadelesi sırasında İran askeri güçlerinin sınır ötesi müdahaleleri zaman zaman Kürtlerle İran arasında gerilime neden olsa da İran yönetimi, Erbil merkezli KBH ile yakın ilişkiler kurmuş ve sürdürmüştür.⁴⁴ Erbil ve Süleymaniye'de konsolosluk açan İran, Irak Kürtlerinin özerklik mücadelesine destek vermiş ve bölgesel yönetim ile ticari ilişkilerin geliştirilmesi için çalışmıştır. Kürtler için özerkliği kabul etmekle birlikte İran yönetimi Irak'ın tamamen parçalanmasından endişelenmiş ve bu nedenle Kürtlerin Bağdat'taki merkezi hükümete katılmalarını teşvik etmiştir. Irak'ta yönetimin yeniden yapılanması sürecinde Sünnilerin Arap milliyetçisi ve Baasçı eğilimlerinden kuşku duyan İran, Irak'ın parçalanmasını önlemek için Şiiler ile Kürtler arasında ittifak kurulması için çalışmıştır.⁴⁵

Şiiler, direnişçiler, ulema ve Kürtlerle ilişkilerin yanı sıra İran yönetimi, Irak ile ekonomik ilişkileri geliştirmek ve karşılıklı bağımlılık yaratmak suretiyle Irak üzerinde yeni bir etki aracı kurmaya çalışmıştır.⁴⁶ Nitekim, savaş, işgal ve iç çatışmalar nedeniyle ekonomik altyapısı çöken Irak, temel ihtiyaçlarının karşılanması için dışarıya bağımlı hale gelmiştir. Bu hususta çabucak devreye giren İran, hâlihazırda Irak'ın Türkiye'den sonraki en büyük ticaret ortağı olmuştur. Irak'tan petrol ürünleri, sülfür ve demir ithal eden İran, Irak'a taze meyve-sebze, işlenmiş gıda, ucuz tüketim malzemeleri, araba, inşaat malzemeleri vs. ihraç etmektedir. İran şirketleri ile İranlı müteahhitler özellikle Kürt bölgesi ile Şiilerin çoğunlukta yaşadığı yerlerde altyapı ve konut sektöründe aktiftir. Irak'ta Bank Melli dâhil beş İran bankası faaliyet göstermektedir. İran hükümeti, işi İranlılara vermek ve İran ekipmanını kullanmak şartıyla Bağat yönetimine kredi açmaktadır. İran, Irak'ın elektrik ihtiyacının ortalama yüzde onunu karşılamaktadır; bu oran sınır bölgelerinde daha da artmaktadır.

Siyasi ve ekonomik gücü ile yeni Irak yönetimi üzerinde etki kurmaya çalışan İran, özellikle Şiilerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yürüttüğü sosyal hizmetler, kültürel aktiviteler ve yardım faaliyetleriyle Irak halkının sempatisini kazanmaya çalışmaktadır. İran vakıfları birçok hastane, klinik, okul ve alt yapı tesisinin inşasına destek vermiştir. Bu çabalar bir taraftan bu bölgelerin kalkınmasına yardımcı olma, diğer taraftan İran'ın, Irak'ın güneyindeki halkın desteğini kazanma stratejisinin bir parçası olarak görülmüştür.⁴⁷ İran'ın İYİK ile bağlantılı Şehid el-Mihrab Vakfı gibi kurumların ekonomik ve sosyal yardım faaliyetleri aracılığıyla da Irak'ta hem nüfuz satın aldığı, hem de taraftarlarına iş ve mesken sağladığı ileri sürülmektedir.⁴⁸

İran yönetimi Irak halkına doğrudan ulaşmak amacıyla basın-yayın faaliyetlerine ve propaganda çalışmalarına önem vermiştir. Irak'ın işgalinden hemen önce kurulan ve Arapça yayın yapan Al-Alam televizyonu bu çerçevede büyük bir rol oynamıştır. Al-Alam televizyonuna kısa süre içerisinde İran destekli Arapça yayın yapan başka televizyon ve radyo kanalları (İYİK ile bağlantılı al-Forat, Sadr grubu ile bağlantılı Az-Zahra vb.) gazete ve dergiler ile internet siteleri eşlik etmiştir.⁴⁹

42. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of- Government Approach," s.6.

43. "International Crisis Group, "Iran in Iraq: How Much Influence?" Middle East Report No. 38, 21 Mart 2005, s.19-20.

44. Mohammad Akrami Niya, "Geopolitike Iraçe Jadid ve Tasere an ber hemgeraye ba Iran," (<http://www.persiangulfstudies.com/fa/index.asp?p=pages&ID=734&Sub=179>).

45. İran Cumhurbaşkanı Hatemi Eylül 2004'te KDP lideri Mesut Barzani'yi Tahran'da kabul etti. İran'ın ülkesinde barış ve güvenliğin sağlanmasındaki yapıcı rolünü takdir eden Barzani bütün Iraklı yetkililerin İran ile iyi ilişki geliştirmek hususunda istekli olduklarını belirtti. İşgalin sona ereceğini söyleyen Barzani Kürtler ile Şii Müslümanların Irak'ın yeniden inşasında birlikte çalışacaklarını söyledi. "Iranian President receives Iraqi KDP leader," *Payvand*, 26 Eylül 2004, (<http://www.payvand.com/news/04/sep/1227.html>).

46. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of- Government Approach," s.12-14.

47. Atai, vd., "Deplomaseye omoume ve ghodrate narm: Iran va amreeka dar Irake jaded", s.191.

48. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of- Government Approach," s.7.

49. Atai, vd., "Deplomaseye omoume ve ghodrate narm: Iran va amreeka dar Irake jaded", s.191; Ketabi & Rasteneh, "Doktrene Ta'amaol sazandeh der Seyasate Kharejeye Iran ve Geopoleteke novene Iraq," s.27-28. Ayrıca bkz. Benjamin Isakhan, "Manufacturing Consent in Iraq: Interference in the Post-Saddam Media Sector," *International Journal of Contemporary Iraqi Studies*, cilt 3, no.1 (2009).

4. İRAN'IN İŞGAL SONRASI İRAK YÖNETİMLERİYLE İLİŞKİLERİ

İrak'ın komşuları arasında İran, Koalisyon Geçici Yönetimi tarafından Temmuz 2003'te belirlenen "İrak Yönetim Konseyi"ni tanıyan ve Bağdat'ta büyükelçiliğini yeniden açan ilk ülke oldu.⁵⁰ Üyeleri etnik köken, mezhep ve dini kimlik esasına göre belirlenmiş olan Konsey'in Şii ve Kürt üyeleri İran'ın hem Saddam döneminde muhalefete verdiği desteği hem de Irak'ta yönetimin yeniden tesisi sürecinde verdiği desteği takdir ediyordu. Irak Yönetim Konseyi'nin aylık-dönemsel başkanlığını üstlenen Celal Talabani'nin Kasım 2003'te Tahran'a ziyaretiyle yeni Irak yönetimi ve İran hükümeti arasındaki ilk ilişkiler başladı.⁵¹ Iraklı yeni muhataplarıyla ilk temaslarının ardından İranlı yetkililer, bir an önce bir hükümet kurulması gereğini ifade etti ve işgalin sürmesinin ülkede güvenlik sorunlarını artırdığını ileri sürerek yönetimin bir an önce tamamen Irak halkına bırakılması gerektiğini söyledi.⁵²

Haziran 2004'te Irak Yönetim Konseyi'nin yerini alan İyad Allavi başbakanlığındaki Geçici Irak Hükümeti döneminde Irak ile İran arasındaki ilişkiler sorunlu seyretti. Irak'ta direnişin yoğunlaştığı bu dönemde hem Amerikalı yetkililer, hem de Geçici Hükümet yetkilileri Amerikan güçlerini zor durumda bırakmak ve Irak'taki etkinliğini artırmak amacıyla İran'ı direnişçileri desteklemek ve Irak'ın içişlerine karışmakla itham etti. İran'a yönelik en sert eleştiriler Savunma Bakanı Hazim Shaalan'dan geldi. Shaalan *The Washington Post*'a verdiği bir mülakatta, teröristlerin Irak'a sızmasına yardımcı olmak, ajanlarını ülkeye göndermek ve hükümete sızmaya çalışmakla itham ettiği İran'ın hala Irak'ın "bir numaralı düşmanı" olduğunu söyledi.⁵³

Bağdat'ta Şii ağırlıklı bir hükümetin kurulmasıyla İran'ın Irak'ta kendisine düşman bir rejim tesis edilmesi yönündeki kaygıları büyük ölçüde yatıştı ve yeni Irak yönetimiyle ilişkileri geliştirmek için çalışmaya başladı.

Ocak 2005'te yapılan Geçici Ulusal Meclis seçimlerinin ardından İbrahim Caferi başbakanlığında kurulan Irak Geçiş Hükümeti'nin İran'a bakışı Geçici Hükümetin bakışından oldukça farklıydı. Bağdat'ta Şii ağırlıklı bir hükümetin kurulmasıyla İran'ın Irak'ta kendisine düşman bir rejim tesis edilmesi yönündeki kaygıları büyük ölçüde yatıştı ve yeni Irak yönetimiyle ilişkileri geliştirmek için çalışmaya başladı. Geçiş Hükümetinin kurulmasından kısa bir süre sonra İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi Mayıs 2005'te Bağdat'ı ziyaret etti. Saddam yönetiminin devrilmesinden sonra Irak'ın komşuları arasında Bağdat'a yapılan ilk ve en yüksek düzeyli ziyaret olan bu ziyaret İran-İrak ilişkileri açısından önemli bir dönüm noktası oldu.⁵⁴ Ziyaretin en önemli sonucu, iki ülke adına yayınlanan ortak bildiriye devrik Irak lideri Saddam Hüseyin'in İran-İrak savaşının sorumlusu olmakla suçlanması oldu.⁵⁵ Böylece Caferi hükümeti, Irak'ı savaşın saldırgan tarafı olarak kabul etmiş oldu. Bu ziyaret aynı za-

50. Bkz. Pınar Arıkan, "ABD'nin Irak'a Müdahalesi ve İran'ın Tutumu," M. Şahin & M. Taştekin (der.), *II. Körfez Savaşı*, Ankara, Platin, 2006, s.161-180.

51. "Iran offers political aid to Iraqi Governing Council," *The Daily Star*, 20 Kasım 2003, (<http://www.thedailystar.net/2003/11/20/d31120130394.htm>).

52. "Iran, Iraq review expansion of cooperation, removal of barriers," *IRNA*, 14 Mart 2004, (<http://www.payvand.com/news/04/mar/1102.html>).

53. Doug Struck, "Official warns of Iranian infiltration," *The Washington Post*, 26 Temmuz 2004, (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A13981-2004Jul25.html>).

54. Golnaz Esfandiari, "Iran: Foreign Minister Makes Landmark Visit to Baghdad," *RFE/RL*, 18 Mayıs 2005.

55. "Iraq blames Saddam for Iran war," *The New York Times*, 20 Mayıs 2005. Bildiriye, "Taraflar, Irak'taki önceki rejimin liderlerinin işlemiş oldukları savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ile Irak halkı, İran ve Kuveyt'e karşı askeri saldırılarından dolayı adil bir mahkemede yargılanması gerektiğini teyit eder," denildi. "Iraq, Iran blame Saddam for 80s war, '90 Kuwait invasion," *USA Today*, 20 Mayıs 2005. (http://usatoday30.usatoday.com/news/world/iraq/2005-05-20-iran-statement_x.htm).

manda taraflar arasında Allavi hükümeti döneminde gerilen ilişkilerin onarılması için fırsat sağladı. Harrazi ile görüşmesinde Irak Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari, savaş sonrasında kurulan Geçici Hükümetin kimi yetkilileri tarafından yapılan açıklamaların Irak hükümetinin İran'a bakışını göstermediğini ifade etti. İran sınırından sızmaların olduğunu belirten Zebari, bu sızmaların İran hükümetinin onayıyla olduğunu söyleyemeyeceğini belirtti. İran'ın birleşik ve istikrarlı bir Irak'ı desteklediğini ifade eden Harrazi, İran'ın iki yıldır sınırdaki durumu iyileştirmek için çalıştığını söyledi ve İran'ın Irak'ın içişlerine karıştığı ve teröristlerin Irak topraklarına geçmesine yardımcı olduğu iddialarını reddetti. Harrazi, Irak sınırındaki güvenliği İran'ın güvenliği olarak gördüklerini söyledi.⁵⁶ Ziyaret sırasında Irak Başbakanı ve İran Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısının başkanlık edeceği "İran-İrak Ortak Yüksek Komisyonu" kurulması konusunda anlaşmaya varıldı.

Harrazi'nin ziyaretinden sonra Irak Savunma Bakanı Sadun al-Duleymi ve Başbakan Caferi Temmuz 2005'te Tahran'ı ziyaret etti. Kasım 2005'de Cumhurbaşkanı Celal Talabani, İran devriminden sonra Tahran'ı ziyaret eden ilk Irak devlet başkanı oldu. Bu ziyaretler sırasında iki ülke arasında değişik alanlarda işbirliğinin temelleri atıldı.

Aralık 2005 seçimlerinden sonra Meclis'te en güçlü grubu oluşturan (Şii) Birleşik Irak İttifakı, Geçici Başbakan Caferi'yi tekrar başbakanlığa aday gösterdi. Fakat hem içeride Sünni ve Kürt politikacılar, hem de Amerikan yönetimi tarafından Irak'ta istikrarsızlığın arttığı bir dönemde kararlı bir liderlik sergileyememek ve mezhepçilikle eleştirilen Caferi'ye yönelik tepkilerin artması üzerine Şii ittifakı başbakanlık için yeni bir isim önerdi; Nuri Maliki.⁵⁷ Dönemin Bağdat'taki Amerikan Büyükelçisi Zalmay Khalilzad'ın "İranda bağımsız," "Irak milliyetçisi" ve "Arap" şeklinde nitelendirdiği ve desteklediği Maliki'nin Irak'ta işbaşına gelmesi, Caferi'nin İran'a yaklaşımından bir hayli memnun olan Tahran yönetiminin kaygılarını tekrar artırdı.⁵⁸

Maliki, iktidarını sürdürebilmek için İran'la iyi ilişkileri olan diğer siyasi partilerin desteğine ihtiyaç duyuyordu. Diğer taraftan savaş ve iç çatışmalar sürecinde ekonomik altyapısı çöken Irak'ın, ülkenin yeniden imarı için dış desteğe ihtiyacı vardı.

Nisan 2006'da başbakanlığı üstlenen Maliki, Tahran'ın endişelerini yatıştırmak ve İran yönetiminin desteğini kazanmak için İran ile ilişkileri sürdürdü. Nitekim İran'ın ülkesi üzerindeki etkisini dikkate alan Maliki, iktidarını sürdürebilmek için İran'la iyi ilişkileri olan diğer siyasi partilerin desteğine ihtiyaç duyuyordu. Diğer taraftan savaş ve iç çatışmalar sürecinde ekonomik altyapısı çöken Irak'ın, ülkenin yeniden imarı için dış desteğe ihtiyacı vardı. Iraklı yetkililerin güvenliğini sağlanması ve Irak'ın yeniden imarına katkıda bulunması için İran'a yaptığı çağrıya İranlı yetkililer olumlu cevap verdi.⁵⁹ Eylül 2006'da İran'a ilk resmi ziyaretini gerçekleştiren Maliki, iktidarda olduğu hemen her yıl İran'a en az bir resmi ziyarette bulundu. Bu ziyaretlerde İranlı yetkililer Irak'ın toprak bütünlüğü ve egemenliğinin korunması ile ülkede barış ve istikrarın sağlanmasının İran dış politikasının önceliği olduğu söylemini yinelerken, Maliki ülkesindeki güvenlik ve istikrarın sağlanmasındaki katkısından dolayı İran'a teşekkür etti.⁶⁰ Maliki'ye çok sayıda bakanın eşlik ettiği bu ziyaretlerde, taraflar arasında birçok işbirliği anlaşması imzalandı. İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad'ın Mart 2008'de Irak'ı ziyaret etmesi, Bağdat'ı ziyaret eden ilk İran cumhurbaşkanı ve ilk bölge lideri olması hasebiyle iki ülke ilişkilerindeki dönüm noktalarından birisi oldu.

56. Kathleen Ridolfo, "Iran/Iraq: Tensions linger beneath Iranian FM's visit to Baghdad," *RFE/RL*, 18 Mayıs 2005.

57. "US envoy calls for new Iraqi PM," *BBC News*, 28 Mart 2006, (http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4855210.stm).

58. David Ignatius, "In Iraq's Choice, A Chance for Unity," *The Washington Post*, 26 Nisan 2006,

59. "Iran ready to help Iraq establish security: Supreme Leader," *MNA*, 26 Haziran 2007, (<http://www.payvand.com/news/07/jun/1266.html>). Haziran 2007'de İran'ı ziyaret eden Talabani'yi kabulünde Rehber Hamenei "İran'ın istikrarın sağlanması amacıyla Irak hükümetine her tür yardımı yapmaya hazır olduğunu" söyledi.

60. "Iran, Iraq urge expansion of all-out ties," *IRNA*, 8 Haziran 2008, (<http://www.payvand.com/news/08/jun/1058.html>)

İrak'ta güvenlik durumunun iyileştirilmesi amacıyla Maliki hükümeti ABD ve İran arasında doğrudan görüşmelerin yapılmasını talep etti. Tarafların bu talebe olumlu yaklaşması üzerine Bağdat'taki Amerikalı ve İranlı yetkililer arasında 2007'de üç tur görüşme yapıldı. Bağdat görüşmelerinde İran tarafı, güvenliğin tıpkı refah ve eğitim gibi hükümetlerin mesuliyetlerinden olduğunu belirterek Amerikalıların güvenlik dosyasını bir an önce Irak hükümetine devretmesini istedi. İran-ABD görüşmeleri 2007'den sonra kesildi.⁶¹ İranlılar'a göre Irak'ta bulunan ABD önderliğindeki "Çokuluslu Güç"ün yetkisinin 2008 sonunda dolacak olması nedeniyle Amerikan güçlerinin yetkileri ortadan kalkacağı için ABD ile yapılan görüşmeler anlamını yitirmişti.

Maliki'nin başbakanlığı döneminde iki ülke ilişkilerinde iki husus öne çıktı. Bunlardan birincisi Irak ile ABD arasında müzakere edilen güvenlik anlaşmasıydı. BM Güvenlik Konseyi Aralık 2007'de Irak hükümetinin talebi üzerine bu ülkedeki "Çokuluslu Güç"ün yetkisini son kez olmak üzere bir yıl daha, yani 2008 sonuna kadar uzatma kararı aldı. Bu karar üzerine ABD ile Irak arasında 2008 sonrasında ülkede kalmaya devam edecek Amerikan askeri varlığının statüsü ve Irak-ABD savunma işbirliği hakkında müzakereler başladı. Irak'a yönelik politikası Amerikan güçlerinin bir an önce Irak'tan çekilmesinin sağlanması üzerine bina edilmiş olmasına rağmen İranlı yetkililer Irak-ABD güvenlik anlaşması görüşmelerine tereddütle yaklaştı. Amerikalıların Irak'ta sürekli üs talepleri, bu üslerde kalacak Amerikan askerlerinin Irak yargısından muaf tutulması talebi ve geri çekilmenin net bir takvime bağlanması konusundaki isteksizliği İran'ın güvenlik kaygılarını depreştiriyordu.⁶² Bu nedenle İranlı yetkililer ikili görüşmelerde Iraklı muhataplarına Amerikan askeri varlığının tamamen sona ermesi hususunda baskı yapmaya başladı.

İrak-ABD müzakereleri, Maliki'nin Haziran 2008'de Tahran'a yaptığı ziyaretin başlıca gündem maddelerinden birisi idi. İranlı yetkililer müzakerelerde öne çıkan Amerikan taleplerine karşı tepkilerini ifade ederken Maliki, ülkesinin İran dahil komşu ülkelerin güvenliğine zarar veren bir üs olmasına izin vermeyeceklerini söyledi.⁶³ Bu ziyaretten sonra Maliki, Amerikan taleplerine karşı açıkça meydan okumaya başladı.

Uzun süren müzakereler sonucunda ülkede güvenliğin aşamalı olarak Irak güvenlik birimlerine devredilmesi ve 2011 sonuna kadar Amerikan askerlerinin Irak'tan tamamen çekilmesi karara bağlandı. Fakat, Irak hükümeti isterse bu sürenin bitiminden sonra da Amerikan askerlerinin ülkede kalmasını isteyebilirdi. Irak topraklarının başka ülkelere saldırmak için kullanılmayacağı hükmünün anlaşmaya yerleştirilmesine⁶⁴ rağmen Amerikan askerlerinin 2011'den sonra da Irak'ta kalması ihtimalinin açık olması nedeniyle İran, Irak-ABD anlaşmasına karşı çıkmaya devam etti.⁶⁵ Hatta İran Meclis Başkanı Ali Laricani, Irak Ulusal Meclisi'ne "İraklıları uzun bir süre Amerikalılar'a uymaya zorlayacak bir illüzyon" şeklinde tanımladığı anlaşmanın aldatıcı ve Irak'ın egemenliğini zedeleyen maddeleri hususunda uyanık olması çağrısında bulundu.⁶⁶ İran'ın tepkilerine rağmen anlaşma Sadr grubu dışında, İYİK ve Dava Partisi dahil hemen hemen bütün siyasi gruplar tarafından desteklendi. Irak Meclisi güvenlik anlaşmasını Kasım 2008'de onayladı.

İrak-ABD güvenlik anlaşmasının onaylanmasından kısa bir süre sonra Maliki, Ocak 2009'da Tahran'a bir sefer daha yaptı. Maliki'nin ardından da Cumhurbaşkanı Talabani Tahran'ı ziyaret etti. Bu ziyaretler sırasında Iraklı yetkililer, İranlı muhataplarını güvenlik anlaşmasının İran'ı olumsuz etkilemeyeceğine dair ikna etmeye çalıştı. Talabani ile görüşmesinde Cum-

61. "Safeere Sabegh dar Iraq; Az Sherayete Ateshbes Kharej Shodeem," *Khabar Online*, 9 Mehr 1390, (<http://www.khabaronline.ir/detail/175952/>); Katzman, "Iran-Iraq Relations," s.5.

62. Babak Rahimi, "Iran's about face on the Status of Forces Agreement," *NIAC Memo*, 26 Kasım 2008, <http://www.payvand.com/news/08/nov/1257.html>.

63. "Iran, Iraq urge expansion of all-out ties," *IRNA*, 8 Haziran 2008, <http://www.payvand.com/news/08/jun/1058.html>

64. "Agreement between United States of America and the Republic of Iraq on the Withdrawal of United States Forces from Iraq and the Organization of Their Activities during Their Temporary Presences in Iraq" (SOFA), 17 Kasım 2008, Madde 27/3, (<http://www.state.gov/documents/organization/122074.pdf>).

65. Rahimi, "Iran's about face on the Status of Forces Agreement." Kagan, Majidyar, vd., *Iranian Influence in the Levant, Egypt, Iraq, and Afghanistan*, s.69.

66. "Laricani warns Iraq against US pact," *Press TV*, 25 Kasım 2008.

hurbaşkanı Ahmedinejad, Irak hükümetinin “güvenlik ve kalkınma yönünde üst üste önemli adımlar atmasını” takdir etti ve iki ülke arasındaki ilişkilerin genişlemesinin önünde hiç bir sınır olmadığını söyledi.⁶⁷

Bu dönemde iki ülke ilişkilerinde öne çıkan hususlardan ikincisi, Mart 2010 parlamento seçimlerinden sonra İran’ın, yeni Irak hükümetinin kurulmasında oynadığı roldür.⁶⁸ İran’ın Irak politikasının temellerinden birisi Şiiilerin seçimlerde birlikte hareket etmesini temin ederek seçim sonrası ülke siyasetinde etkili pozisyonlar kazanmalarını sağlamaktı. Fakat büyük Şii partilerin tek bir liste halinde girdiği önceki seçimlerin aksine Iraklı Şiiiler 2009 yerel seçimlerine ayrı ayrı listelerle girdi. Bu seçimlere Dava Partisi ile birlikte küçük Sünni, Türkmen ve Kürt partilerinden oluşan Kanun Devleti Koalisyonu adıyla giren Başbakan Maliki büyük bir başarı elde ederken, İran’a en yakın duran İYİK güç kaybına uğradı. Bunun üzerine Şii hareketler, İYİK, Bedr, Sadr grubu, Tanzim ile Dava’dan ayrılarak Reform Partisi’ni kuran Caferi, İran’ın desteğiyle Mart 2010 Meclis seçimlerine giden süreçte Irak Ulusal İttifakı adında bir koalisyon kurarak Şii ittifakını yeniden canlandırdı.⁶⁹ Diğer Şii partilerden ayrı olarak girdiği yerel seçimlerde büyük bir başarı sağlayan Başbakan Maliki, Meclis seçimlerine de ayrı listeye girme kararı aldı. Maliki’nin bu seçimlerdeki en güçlü rakibi İyad Allavi’nin liderliğinde Tahran’a mesafeli seküler Şiiiler ile Sünnilerden oluşan *Irakiye* bloku (Irak Milli Hareketi) idi.⁷⁰ Nitekim seçimlerin sonunda Irakiye, 325 sandalyeli Meclis’te 91 sandalye kazanırken, Maliki’nin Kanun Devleti Koalisyonu 89 sandalye kazanabildi.

Seçimlerden kısa bir süre sonra Irak Ulusal İttifakı ile Kanun Devleti arasında görüşmeler başlayınca bazı gözlemcilerde ve Irakiye cephesinde İran’ın seçimden önce bir araya getiremediği Şii partileri şimdi bir araya getirmeye çalıştığı yönünde bir algı oluştu. Irakiye lideri Allavi, Tahran’ı açıkça hükümet kurma çalışmalarına müdahale etmekle suçladı.⁷¹ Bu suçlamalara karşılık, dönemin Bağdat’taki İran Büyükelçisi Kazimi Qumi başarılı bir koalisyon hükümetinin Allavi’nin Irakiye listesine yer vermesi gerektiğini söyledi ve Allavi’nin Tahran’ı ziyaret edeceğini açıkladı.⁷² Allavi’nin kendisi değil ama Irakiye’den Rafi al-Isaawi başkanlığındaki bir heyet Nisan 2010’da Tahran’a giderek Dışişleri Bakanı Menuçehr Mutteki, Meclis Başkanı Laricani ve Yüksek Milli Güvenlik Konseyi (YMGK) Sekreteri Said Celili ile görüştü. Görüşmelerde İranlı yetkililer “bütün siyasi grupların siyasi temsil güçleri ölçüsünde hükümette temsil edilmeleri gerektiği” mesajını verdi.⁷³

Allavi’ye gönderilen pozitif mesajlara karşın Irakiye ile bağlantılı olduğu düşünülen eski Baasçıların hükümette etkili yerlere gelmesi ihtimali Iraklı Şiiiler kadar İranlı yetkilileri de endişelendiriyordu. Nitekim, Baassızlaştırma politikasının en büyük destekçilerinden olan İran, seçimlerden önce çok sayıda Sünni liderin Baas ile bağlantılı olduğu iddiasıyla seçimlere katılmasının önlenmesini desteklemişti. Allavi’nin başbakanlığındaki Geçiş Hükümeti döneminde de iki ülke arasındaki ilişkiler oldukça sorunluydu. O yüzden Allavi’nin başbakanlığı İran için kabul edilemezdi. Irakiye’nin seçimlerden güçlü bir şekilde çıkması Tahran’ın Şii partileri birlikte koalisyon hükümeti kurmaya ikna etmesini kolaylaştırdı.⁷⁴ Fakat gücünü rakipleri aleyhine her geçen gün biraz daha artıran Maliki’nin daha fazla güçlenmesinden endişelenen Şii rakipleri, Maliki’nin başbakan olarak kalacağı bir koalisyona sıcak bakmıyordu. O yüzden uzun bir süre hükümet kurulamadı.

Koalisyon çalışmalarının düğümü ancak Ekim (2010) ayında çözülebildi. Mecliste 40 sandalye ile temsil edilen ve Irak siyasetinin kilit partisi haline gelen Sadr grubu lideri Mukteda Sadr’ın Maliki’ye destek vereceğini açıklamasının ardından

67. “Ahmadinejad: No limit for Tehran-Baghdad cooperation expansion,” *IRNA*, 27 Şubat 2009, (<http://www.payvand.com/news/09/feb/1336.html>)

68. 2010 Parlamento seçimleri hakkında bkz. Mete Çubukçu & Taha Özhan, “İşgal Altında İstikrar Arayışları: 2010 Irak Seçimleri,” *SETA Analiz*, sayı 20, Nisan 2010.

69. Reidar Visser, ‘After Sadr-Badr Compromise in Tehran, the Iraqi National Alliance is Declared,’ *Historiae*, 24 Ağustos 2009, (<http://www.historiae.org/ina.asp>); Katzman, “Iran-Iraq Relations,” s.7-8.

70. International Crisis Group, “Iraq’s Secular Opposition: The Rise and Decline of Al-Iraqiya,” *Middle East Report*, no 27, Temmuz 2012, s.20.

71. “Allawi accuses Tehran of interfering in Iraq,” *The Wall Street Journal*, 31 Mart 2010.

72. Rod Nordland, “Iran wants Sunnis in Iraqi Politics,” *The New York Times*, 10 Nisan 2010,

73. Farhad Pouladi, ‘Aides to Iraq’s Allawi in Tehran for post-election talks,’ *AFP*, 14 Nisan 2010, (<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5i-cRxzT5CoH9DjH1fanp41KiNBnw>).

74. Kagan, Majidyar, vd., *Iranian Influence in the Levant, Egypt, Iraq, and Afghanistan*, s.70-71.

diğer gruplar da Maliki'nin başbakanlığını kabul etmeye başladı. Sadr'ın tavrının değişmesinde İran'ın baskısının etkili olduğu iddia edilmektedir. İddiaya göre İran, Maliki'nin ikinci dönem başbakanlığı için yalnızca Sadr'ı ikna etmekle kalmadı, Suriye, Hizbullah ve kıdemli Şii ulemanın da Maliki'ye destek vermesini sağladı.⁷⁵

Böylece yeni bir hükümet kurabilmek için içeride yeterli destek sağlayan Maliki, bölge ülkelerinden de destek almak amacıyla tura çıktı ve bu çerçevede 18 Ekim 2010'da Tahran'a gitti. Maliki'yi kabulünde Hamanei, bütün Iraklı siyasetçilere birlik hükümetinin bir an önce kurulması için çalışılması çağrısında bulundu.⁷⁶ Başbakan olma şansını kaybeden Allavi ise bir kez daha İran'ı meclisteki Şii partilerin Maliki'nin ittifakını desteklemelerini sağlamak suretiyle Irak siyasetine müdahale etmekle ve bütün Ortadoğu'yu istikrarsızlaştırmakla suçladı.⁷⁷ Nihayet Kasım 2010'de Irakiye dahil Mecliste grubu bulunan bütün partilerin/listelerin temsilcileri KBH Başkanı Mesut Barzani'nin ev sahipliğinde Erbil'de bir araya geldi ve birlik hükümeti kurulması konusunda anlaşmaya vardı.⁷⁸

Baassızlaştırma politikasının en büyük destekçilerinden olan İran, seçimlerden önce çok sayıda Sünni liderin Baas ile bağlantılı olduğu iddiasıyla seçimlere katılmasının önlenmesini desteklemiştir.

Irak'ta yeni hükümetin kurulması sürecinde İran'ın rolüne sıkça atıf yapılmakla birlikte Maliki'nin ikinci dönem başbakanlığa gelmesi İran'ın izlediği siyasetin doğrudan bir sonucu değildir. Bir kere Maliki, seçimlerden önce "milliyetçi" ve mezheplerüstü bir profil sergilemiş ve İran ile yakından ilişkili partilerin kurduğu ittifaka katılmamıştı. İran da seçim sürecinde bu ittifakı desteklemiştir.⁷⁹ Yani Maliki, İran'ın ilk tercihi değildi. İkincisi, Irakiye'nin seçimlerden güçlü bir şekilde çıkması, diğer Şii partilerin istemeyerek de olsa Maliki'nin başbakanlığını desteklemesine neden olmuştur. Son olarak, başlangıçtaki tereddütlü tutumunun ardından sadece İran değil, Amerikan yönetimi de Allavi'ye hükümette etkili bir pozisyon verilmesi karşılığında Irak'ı yönetebilecek tek lider olarak gördüğü Maliki'nin ikinci dönem başbakanlığını desteklemiştir.⁸⁰

Maliki'nin ikinci başbakanlığı döneminde Irak'ın İran ile ilişkileri ivme kazandı. İki ülke arasında ekonomik alanda ve enerji alanında işbirliğine hız verildi. Bu dönemde Bağdat ile Tahran arasında çeşitli alanlarda imzalanan işbirliği anlaşmalarının sayısı 200'ü aştı.⁸¹ Öyle ki Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Muhammed Rıza Rahimi'nin Temmuz 2011'de Bağ-

75. Martin Chulov, "Iran brokers behind-the-scene deal for pro-Tehran government in Iraq," *The Guardian*, 17 Ekim 2010. Maliki'nin bu süreçte kendisini desteklemelerine karşılık özellikle Sadr grubu ve İran'a ülkedeki Amerikan askeri varlığının 2011'den sonra uzatılmayacağı garantisini verdiği ileri sürülmektedir. Nitekim Maliki, hükümetin kurulmasından kısa bir süre sonra, 28 Aralık 2010'da, ABD ile güvenlik anlaşmasının değiştirilmeyeceğini ve uzatılmayacağını ilan etti. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," s.19.

76. "Iran's Supreme Leader calls for swift formation of new government in Iraq," *Press TV*, 18 Ekim 2010.

77. "Iran destabilizing entire Middle East: Former Iraq PM Allawi," *Gulfnews*, 18 Ekim 2010.

78. Reidar Visser, "Parliament approves the Second Maliki Government," *Historiae*, 21 Aralık 2010, <http://historiae.org/Maliki-second.asp>; International Crisis Group, "Iraq's Secular Opposition: The Rise and Decline of Al-Iraqiya," s.21. Kabinede bakanlıkların dengeli dağılımı kaydıyla Irakiye de, Maliki'nin ikinci dönem başbakanlığını kabul etti ve hükümete katıldı. Anlaşmaya göre Tarık Haşimi Cumhurbaşkanı yardımcısı, Salih Mutlak Başbakan yardımcısı, Usame Nuzeifi Meclis Başkanı, Allavi de yeni kurulacak Stratejik Politika Konseyi'nin başkanı olacaktır.

79. David Ignatius, "In Iraq's election, a defeat for Tehran," *The Washington Post*, 27 Mart 2010; Simon Tisdall, "Iran could be the big winner in Iraq's election," *The Guardian*, 10 Mayıs 2010.

80. Assad Abboud, "US and Iran favour Maliki as Iraq PM six after poll," *AFP*, 7 Eylül 2010, (http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gJeg99XqjhrF-YvVu5xyGWU85_Yw); Ned Parker, "The Iraq We Left Behind," *Foreign Affairs*, Mart-Nisan 2012.

81. "Safere Sabeghe Iran: Amneyate Mentegha dar dastane Iran ve Iraq ast," *Asre Iran*, 5 Ordisebest 1391, (<http://www.asriran.com/fa/print/211270>).

dat'ı ziyareti sırasında "Tahran-Bağdat ilişkilerinin komşulararası ilişkilerde bir model" olabileceği ifade edildi.⁸² İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesine yardımcı olmak için İran-İrak İktisadi İlişkilerini Geliştirme Merkezi kuruldu ve genel sekreterliğine İran'ın eski Irak büyükelçisi Hasan Kazimi Qumi getirildi. Tahran ile Bağdat arasında yaşanan bu yakınlaşma, içeride ekonomik durgunluktan dışarıda ise yaptırımlardan bunalan İran'ın Irak'taki iktisadi varlığını artırması için imkan sağladı. Irak'ta elektrik santrali projelerini üstlenen İran, Bağdat'ın kuzeyinde iki elektrik santralının beş yıllık yakıt ihtiyacını karşılamak için Irak ile doğal gaz anlaşması imzaladı.⁸³ Hatta İran doğalgazının Irak üzerinden Suriye'ye, oradan da Avrupa'ya ulaştırılması hususu müzakere edilmeye başlandı.

5. AMERİKAN ASKERLERİNİN ÇEKİLMESİ SONRASINDA İRAK-İRAN İLİŞKİLERİ

Güvenlik anlaşmasında Amerikan askerlerinin çekilmesi için bir takvim öngörülmüşse de İran son ana kadar Amerikalılar'ın 2011'den sonra da belirli sayıda asker tutmak ve sürekli üs edinmek amacıyla Irak hükümetine baskı yapmasından endişelendi.⁸⁴ Gerçekten de hem Amerikan yönetimi hem de bazı Iraklı yetkililer gerek Irak asker ve polislerinin eğitiminin tamamlanması, gerekse Irak'ın güvenliğine destek olmak üzere sınırlı sayıda (10 bin civarında) Amerikan askerini Irak'ta tutmak istiyordu. Amerikan yönetimi Eylül 2011'de yaptığı bir açıklamada Aralık 2011'den sonra Amerikan askerlerinin Irak'ta kalması için görüşmeler yapıldığını doğruladı. Amerikan askerlerinin eğitim amacıyla Irak'ta kalması hususunda mutabakata varıldığı halde Irak hükümeti, Amerikan yönetiminin ülkede kalacak Amerikan askerlerinin Irak yargısından muaf tutulması talebini kabul etmedi. Amerikan askerlerinin hukuki statüsü hakkında anlaşmaya varılmadığından müzakereler Ekim 2011'de sona erdi.⁸⁵ Müzakerelerden sonuç alamayan Amerikan yönetimi askerlerin Irak'tan tamamen çekilmesine karar verdi.

Amerikan askerlerinin çekilmesi, Irak içinde ve dışında kimi çevrelerde İran'ın nüfuzunun artacağı endişesine yol açtı.

Başkan Obama'nın 21 Ekim'de, Amerikan askerlerinin 2011 yılı sonuna kadar tamamen çekileceğini açıklaması İran'da memnuniyetle karşılandı. Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesini ABD'nin başarısızlığı ve zayıflığının işareti olarak değerlendiren Rehber Hamaneî⁸⁶ 30 Ekim'de Irak KBY Başkanı Mesut Barzanî'yi kabulünde şöyle dedi: "İraklı bütün halkların ve dinlerin Amerikan baskısına direnmesi ve işgal ordusuna yargı ayrıcalığı tanınmasına karşı çıkması – nihayet Amerika'yı Irak'ı terk etmeye zorladı – bu ülkenin tarihindeki altın sayfalardan birisidir ... Irak'ta mevcut istikrar İslam Cumhuriyeti için mutluluk kaynağıdır ve Irak'ın bütün etnik ve dini grupları el ele vererek yeni bir Irak inşa etmek için çalışmalıdır."⁸⁷

82. "Iran-Iraq strong ties will serve regional security: Maliki," *MNA*, 7 Temmuz 2011, (<http://www.payvand.com/news/11/jul/1068.html>); Bu ziyaret sırasında Rahimi ülkesinin Irak ile ilişkilerinin geliştirilmesine "özel önem" verdiğini belirtti ve ekonomik ilişkilerin önemine değindi. Başbakan Maliki ise, İran-İrak savaşından "üzüntü verici" diye bahsetti ve ülkesinin o günleri geride bırakarak aralarındaki bağları güçlendirmek için "somut adımlar" atmak niyetinde olduklarını söyledi. Ziyaretin ilk gününde 6 işbirliği anlaşması imzalandı. «Iran: Iraq ra Shareke Avvale Tejareeman Mekoneem,» *BBC Persian*, 15 Tir 1390, (http://www.bbc.co.uk/persian/iran/2011/07/110706_123_iraq_iran_relations_rahimi_maleki.shtml).

83. "Iraq, Iran sign power deal," *Iranian Diplomacy*, 24 Mayıs 2011.

84. Nasser Saghafi Ameri, "The Middle East after U.S. Troops' Withdrawal from Iraq," *Iran Review*, 28 Aralık 2011; A. Mausner vd., *The Outcome of Invasion: US and Iranian Strategic Competition in Iraq*, CSIS, Mart 2012, s.23-24.

85. "Iraq Withdrawal: US Abandoning Plans to Keep Troops in Country," *Huffington Post*, 15 Ekim 2011.

86. "Iranian Reactions to U.S. Withdrawal from Iraq," *Irantracker*, 14 Kasım 2011, (<http://www.irantracker.org/analysis/fulton-zarif-reactions-us-iraq-withdrawal-november-4-2011>).

87. "Iranian Reactions to U.S. Withdrawal from Iraq."

Amerikan askerlerinin çekilmesi, Irak içinde ve dışında kimi çevrelerde İran'ın nüfuzunun artacağı endişesine yol açtı. Nitekim Cumhurbaşkanı Ahmedinejad birkaç yıl önceki bir konuşmasında "işgalci güçlerin siyasi güçlerinin zayıflaması"ndan dolayı yakında bölgede bir güç boşluğu oluşacağını ve İran'ın "bu boşluğu doldurmaya hazır olduğunu" söylemişti.⁸⁸ Bu nedenle Amerikalı yetkililer askerlerin çekilmesinin kesinleşmesinden sonra art arda yaptıkları açıklamalarda Iraklı yetkilileri İran etkisine karşı uyardılar ve İran'a gözdağı vermeye çalıştılar. Başkan Obama, "Maliki'nin İran'ın görmek istediği şekilde değil Irak için en iyisi olduğunu düşündüğü şekilde hareket ettiğinden şüphesi olmadığını" ve İran ile problem çıkaracak olsa bile Maliki'nin "Irak milliyetçiliğinin" menfaatleri doğrultusunda sert kararlar alabildiğini gösterdiğini" söyledi.⁸⁹ Dışişleri Bakanı Clinton ise İran'ı Amerikan askerlerinin çekilmesini Irak'ta etkisini artırmak için bir fırsat olarak görmemesi hususunda uyardı ve ABD'nin Irak'a karşı taahhütlerinin devam ettiğini söyledi. Clinton, Irak'ta Amerikan askeri kalmamasına rağmen bölgedeki üsler sayesinde Amerikan askeri varlığının güçlü kalacağını vurguladı.⁹⁰ Başbakan Maliki dahi Aralık 2011'de *The Wall Street Journal*'a verdiği mülakatta Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra İran'ın ülkesinin işlerine müdahalesine hiçbir surette izin vermeyeceğini söyledi.⁹¹

Amerikan askerlerinin çekilmesinin tamamlandığı 31 Aralık 2011, Başbakan Maliki tarafından "Irak günü" ilan edildi. İran Dışişleri Bakanlığı 1 Ocak 2012'de yayınladığı bildiri de Amerikan askerlerinin çekilmesini memnuniyetle karşıladı ve bu olayı Irak halkının, hükümetinin ve dini otoritelerin büyük bir zaferi ve başarısı şeklinde nitelendirdi.⁹²

Amerikan askerlerinin çekilmesinin İran ile Irak arasındaki ilişkileri nasıl etkileyeceği sorulduğunda Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, Irak ile halihazırda kurmuş oldukları özel ilişki nedeniyle "herhangi bir değişiklik olacağını düşünmediğini" söylemişti.⁹³ Gerçekten de yukarıda değinildiği üzere iki ülke arasındaki ilişkilerde, bilhassa siyasi ve iktisadi ilişkiler alanında Amerikan askerleri daha Irak'tan çekilmeden bir hayli yol alınmıştı. Taraflar arasında çok sayıda ekonomik işbirliği anlaşması imzalanmış ve 2011 yılının sonu itibarıyla iki ülke arasındaki ticaret hacmi 8 milyar doların üzerine çıkmıştı. Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra da Tahran ile Bağdat arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler aynı yoğunlukta devam etti. Bu yeni dönemde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerde en dikkat çeken gelişme Temmuz 2011'de Irak, İran ve Suriye arasında imzalanan doğalgaz anlaşması çerçevesinde boru hattı inşaatının başlaması oldu.⁹⁴

İki ülke arasında önceki yıllarda temelleri atılan iyi ilişkiler olmakla birlikte Amerikan askerlerinin çekilmesi İran-İrak ilişkilerinin gelişmesine ivme kazandı. 2012 yılı İran'da heyecan uyandıran bir gelişme ile başladı. Amerikan askerlerinin çekilmesinin ardından Irak hükümeti Halkın Mücahitleri Örgütü'nün (*Mojahedin-i Khalq Organization*, MKO) tasfiyesine başladı. MKO'nun Irak'tan çıkarılması meselesi Saddam sonrası İran-İrak ilişkilerinin rutin meselelerinden birisi olmuştu. 1980'lerde İran'da terörist eylemlere girişen MKO, savaş sırasında Irak'a yerleşmiş ve Saddam Hüseyin ile işbirliği yapmıştı. Amerikan yönetimi tarafından da 1997'te "terörist örgüt" ilan edilen MKO'nun yaklaşık 3400 militanı, işgalin ardından silahsızlandırılmış halde Bağdat yakınlarındaki Eşref Kampı'nda barınmaya devam etmişti. İran'ın işgal sonrası Irak hükümetlerinden istediği şeylerden birisi MKO'nun tasfiyesi idi. MKO'yu hem terörist örgüt hem de Saddam'ın işbirlikçisi olarak gören Irak'ın yeni siyasi elitleri MKO'nun ülkelerinde barınmasına izin vermeyeceklerini söylemişler, ama Amerikan

88. Mark Tran, "Ahmadinejad: Iran ready to fill Iraq power vacuum," *The Guardian*, 28 Ağustos 2007, (<http://www.guardian.co.uk/world/2007/08/28/usa.iraq>).

89. "Remarks by President Obama and Prime Minister al-Maliki of Iraq in a Point Press Conference," *The White House*, 12 Aralık 2011, (<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/12/12/remarks-president-obama-and-prime-minister-al-maliki-iraq-joint-press-co>).

90. "Clinton warns Iran against moving into Iraq," *CNN*, 24 Ekim 2011, (<http://edition.cnn.com/2011/10/23/world/meast/us-iran-iraq>). Savunma Bakanı Leon Panetta Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra İran'ın Irak'ın işlerine müdahale etmekten sakınması gerektiğini söyledi. Buna karşılık İran Savunma Bakanı Vahidi, "bu müdahaleci sözler, onların - Amerikalıların- iki milleti birleşmiş görmekten duydukları derin korkudan kaynaklanıyor" dedi. "Iranian Reactions to U.S. Withdrawal from Iraq" *Irantracker*, 14 Kasım 2011.

91. "Excerpts: Nouri al-Maliki," *The Wall Street Journal*, 12 Aralık 2011, (<http://online.wsj.com/article/SB10001424052970203430404577092512821791908.html>).

92. "Iran hails withdrawal of US forces as a great achievement for Iraqi people," *Fars News Agency (FNA)*, 1 Ocak 2012.

93. "Interview with Iranian President Mahmoud Ahmadinejad," *CNN*, 23 Ekim 2011, (<http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/1110/23/fzgps.01.html>).

94. "Iran starts construction of Iran-Iraq-Syria gas pipeline," *FNA*, 19 Kasım 2012.

askeri varlığı Irak hükümetinin bu hususta etkili tedbir almasını önlemiştir. Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi MKO üzerindeki koruyucu örtünün kalkmasını sağladı.

İran ile iyi ilişkiler kurmak ve Saddam'ın yarattığı sorunları çözmek istediğini söyleyen Başbakan Maliki, Ocak 2012'de yaptığı bir açıklamada "terörist MKO'nun ülkeden atılması için kararlı" olduğunu söyledi ve 120 MKO üyesi hakkında tutuklama kararı çıkarıldığını duyurdu.⁹⁵ Irak hükümeti uluslararası baskılar nedeniyle MKO'nun Irak topraklarından derhal çıkarılmasını sağlayamadı. Fakat, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ile yaptığı anlaşma çerçevesinde MKO mensuplarının iltica (ve tasfiye) süreçlerinin hızlandırılması amacıyla Eşref'ten çıkarılıp önceden Amerikan askerlerinin kullandığı Camp Liberty'ye sevk edilmesini sağladı.⁹⁶

Bu dönemde Irak'ta meydana gelen siyasi olaylar iki ülke arasındaki ilişkileri doğrudan etkilemeye devam etti ve Maliki hükümetinin İran'a daha fazla yakınlaşmasına neden oldu. Tahran ve Bağdat arasındaki yakınlaşma iki ülkenin bölge meselelerinde ortak tavır almalarına ve savunma işbirliğini geliştirmelerine neden oldu. Bu çerçevede İran, Irak'ın bölge meselelerinde daha aktif olmasını istedi ve destekledi.

Amerikan askerlerinin çekilmesinden kısa bir süre sonra Irak'ta "Haşimi krizi" ortaya çıktı.⁹⁷ Cumhurbaşkanı Yardımcısı Tarık Haşimi hakkında bazı terör eylemlerinin planlayıcısı olmak suçlamasıyla tutuklama kararı çıkarıldı. Bu kararı, "Erabil Anlaşması"na uymadığını iddia ettikleri Maliki'nin muhalefeti marjinalize etmek için attığı siyasi bir adım olarak değerlendirilen Sünni ve Kürt gruplar Maliki'ye sert tepki gösterdi. Haşimi krizinin ortaya çıkmasından sonra Irak'ta şiddet olayları ve bombalı saldırılar tekrar tırmanışa geçti. Tutuklanmaktan kaçan Haşimi'nin önce KBY'ye, ardından Türkiye'ye sığınmasından sonra Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar'ın Haşimi'yi destekleyen ve Maliki'yi eleştiren bir tavır alması sorunun kısa sürede bölgeselleşmesine neden oldu.⁹⁸

Gelişmelerin büyük bir siyasi krize dönüşmesinin ve kontrolden çıkmasının Irak'taki çıkarlarını tehlikeye atmasından endişelenen İran'ın duruma müdahil olduğuna dair iki farklı iddia ortaya atıldı.⁹⁹ Yerel medyada (*al-Nakhil*) yer alan bir iddiaya göre Irakiye ittifakı sorunun çözüme kavuşması için İran'ın arabulucu olmasını istemek amacıyla İletişim Bakanı Muhammed Tevfik Allavi'yi Tahran'a gönderdi. Irakiye liderlerinden Salih Mutlak'ın da aynı amaçla İran'a gitmek istediği ama İran'ın bu talebi reddettiği ileri sürüldü. Diğer iddiaya göre ise İran, Kudüs Ordusu Komutan Yardımcısı Serdar Mecidi başkanlığında bir heyeti Irakiye listesinin liderleri ve Haşimi ile görüşerek sorunun çözümünde arabuluculuk yapmak üzere Irak'a gönderdi.¹⁰⁰

İran tarafından yapılan resmi açıklamada Haşimi meselesinin Irak'ın iç meselesi olduğu ve İran'ın bu meseleye karışmayacağı belirtildi. İran'ın Bağdat Büyükelçisi Hasan Danayifer bazı Iraklı yetkililerin İran'dan soruna arabulucu olmasını istediğine dair iddiaları yalanladı ve İran'ın, "Haşimi'ye yönelik suçlamaların Irak yargı makamları tarafından tahkik edilmesi gerektiği görüşünde olduğunu" söyledi.¹⁰¹

95. "Iraq issue warrants for 120 MKO members," *MNA*, 19 Ocak 2012, (<http://www.payvand.com/news/12/jan/1207.html>).

96. "Americans want to keep the MEK in Iraq," (Interview with Hassan Danaeifar) *Iranian Diplomacy*, 22 Şubat 2012; "US welcomes UN, Iraqi deal on Ashraf's Iran Exiles," *RFE/RL*, 26 Aralık 2011.

97. "The Al-Hashimi Crisis: Position Wars between the Iraqi Forces," *Al Jazeera Center for Studies*, 16 Ocak 2012. Haşimi'den kısa bir süre önce de Maliki'yi yıkıcı bir diktatör olmakla itham eden Salih Mutlak Başbakan yardımcılığından alındı. International Crisis Group, "Iraq's Secular Opposition: The Rise and Decline of Al-Iraqiya," s.3. Maliki'nin hamlelerine bir tepki olarak İraqiya Meclis ve Kabine toplantılarını boykot etmeye başladı. Fakat İraqiya mensuplarının yokluğunda da hükümet çalışmaya devam etti. Gruptan kopmalar başlaması üzerine boykot bir şey kazanılmadan 29 Ocak'ta sona erdi.

98. Kayhan Barzegar, "Regional Importance of Maliki's Visit to Iran," *Iran Review*, 23 Nisan 2012.

99. "In Iraq, Sunni-Shia Conflict Poses a Challenge for Iran," *Stratfor*, 22 Ocak 2012.

100. Ammar Karim, "Iraq blocs 'talking to Iran over deadlock,'" *AFP*, 27 Aralık 2011; "Iran Seeking to Help Settle Political Feud in Neighboring Iraq," *FNA*, 29 Aralık 2011. İddiaya göre Mecidi'nin bütün gruplarla Erbil'de toplantı yapılması talebi Maliki tarafından, Bağdat'ta toplantı girişimi de Barzani tarafından reddedildi. Böylece İran, Amerika'nın çekilmesinden sonra bütün Irak partilerine aynı mesafede olduğunu ve Maliki ile bu meselede aynı fikirde olmadığını göstermiş oldu. Bu davranışıyla İran, Maliki'ye de Amerikalılarla ittifak ilişkisinde çok öteye giderse ondan desteği çekebileceğini ima etmiş oldu. "The Al-Hashimi Crisis: Position Wars between the Iraqi Forces," *Al Jazeera Center for Studies*, s.4.

101. "Iraq asks for Iran's mediation in Hashimi's case," *FNA*, 2 Ocak 2012.

Haşimi krizinden sonra Irak siyasetinde sular durulmadı. Maliki'nin "birlik" hükümetinin temelini atıldığı Erbil Anlaşması'na uymadığını iddia eden Irakiye bloku, Kürtler ve Sünnilerden oluşan muhalifler, Maliki'yi mezhepçi politikalar izlemek, iktidarı tekelinde toplamak ve rakiplerini değişik şekillerde saf dışı bırakmaya çalışmakla suçladı. Maliki karşıtı koro kısa bir süre sonra Şii rakipleri de katıldı. İYİK lideri Ammar el-Hekim, Iraklı gruplar arasındaki sorunların ancak diyalog ve görüşme yoluyla çözülebileceğini söyledi. Hekim, Maliki'nin yönetim tarzını eleştirerek ülke için uygun olmadığını ve bazı değişiklikler yapmak gerektiğini ileri sürdü.¹⁰² Mukteda Sadr ve destekçileri Maliki'yi "diktatör" olmakla itham etti ve ekonomik sorunların üstesinden gelememekle eleştirdi. Nisan ve Mayıs (2012) aylarında muhalefet liderleri, Şii muhaliflerin de katılımıyla Erbil ve Necef'te toplantılar yaptı.¹⁰³ Şii liderlerin Maliki karşıtı cepheye katılması, muhalefet liderlerini gensoru yoluyla Maliki'yi iktidardan düşürme girişimi için cesaretlendirdi. Haziran 2012'de gensoru önerisi verildikten sonra Sadr, Maliki'ye seslenerek "doğru olanı yapması ve istifa etmesi" çağrısında bulundu.¹⁰⁴

Arap Birliği Örgütü Zirvesi'nin 27-29 Mart 2012'de Bağdat'ta toplanması ve Irak'ın "Arap Birliği Dönem Başkanlığı"nı üstlenmesi, 1990'dan beri Bağdat'ta toplanan ilk zirve olması nedeniyle Irak'ın Arap dünyasına dönüşünün sembolü oldu.

Irak'taki gelişmeleri yakından izleyen İran¹⁰⁵ Maliki hükümetinin düşürülmesi ihtimali belirince krize müdahil oldu.¹⁰⁶ Bir zamanlar Mukteda Sadr'ın dini rehberi olarak bilinen ve yıllardır İran'da yaşayan Ayetullah Kazım Hairi, Sadr'ı Irak Şiiilerini siyasi meselelerde bölmekten kaçınması için uyardı. Üstelik bir fetva yayınlayarak takipçilerinin Irak yönetiminde seküler siyasetçilere destek vermesini yasakladı. Sadr Irak toplumunun etnik ve dini yapısı nedeniyle Hairi'nin fetvasını kabul etmediğini söyledi; ama Maliki'ye istifa çağrısı yaptıktan çok kısa bir süre sonra görüşmeler yapmak için Tahran'a gitti. Sadr'ın Maliki karşıtı tavrı İran dönüşünde biraz yumuşadı. Bir basın toplantısı düzenleyen Sadr, "esas taleplerinin reform yapılması" olduğunu söyledi fakat yapılmasını istediği reformların içeriğinden bahsetmedi. Maliki'nin Şii, Kürt ve Sünni blokların anlaşması sayesinde başbakan olduğu halde şimdi bu gruplara saldırmasının doğru olmadığını söyleyen Sadr, "reform yapılmazsa ve muhalefet gensoruda 124 oya erişirse," Irak meclisinde kendisine bağlı 40 milletvekilinin muhalefete aynı yönde oy kullanacağını söyledi.¹⁰⁷ Fakat bu süre zarfında bazı Irakiye milletvekillerinin saf değiştirerek Maliki'ye destek vermesi ve Sadr dışındaki Şii grupların Maliki'nin arkasında durması gensoru teklifini riske soktu.

Diğer taraftan Cumhurbaşkanı Talabani siyasi istikrarsızlığı önleme gerekçesiyle gensoru talebini işleme koymak istemedi. Talabani, ancak muhalefetin 163 oya ulaştığını ispatlaması ve Maliki'nin yerini alacak başbakan adayı konusunda anlaşması durumunda gensoru talebini işleme koyacağını söyledi. Talabani'nin bu tutumunda, Sadr üzerinde istediği etkiyi kuramayan İran'ın baskısının etkili olduğu ileri sürüldü. Üstelik Maliki'nin partisinden –kimliğini açıklamadan konu-

102. "Ammar Hakim: Talks only way to settle Differences among the Iraqi groups," *FNA*, 8 Nisan 2012.

103. Siyamak Behrami, "Chalashaye Maliki dar tadavome dovlate etelaf der Iraq," *Markaze Pajouheshaye Elmee va Motalaate Estrategic Khvarmeyane*, 7 Khordad 1391 (<http://fa.merc.ir/default.aspx?tabid=127&ArticleId=1669>).

104. "Sadr and secular bloc push for Iraq PM to quit," *AFP*, 4 Haziran 2012.

105. "Iran stresses negotiated solution," *FNA*, 29 Mayıs 2012.

106. "Iran moves to bolster Iraq's beleaguered Premier Maliki," *Tehranbureau*, 6 Haziran 2012; "Iran rallies to salvage Iraq's al-Maliki government," *The Huffington Post*, 6 Haziran 2012; Stephen Wicken, "Sadr's Balancing Act on Maliki," *Institute for the Study of War*, 18 Haziran 2012, (<http://www.understandingwar.org/backgrounder/sadr's-balancing-act-maliki>).

107. Hükümetin gensoru yoluyla düşürülebilmesi için meclisteki toplam 325 milletvekilinin yarısından fazlasının (163) olumsuz oy kullanması gerkiyordu. "Iraq's Sadr demands reforms for support of PM," *Reuters*, 24 Haziran 2012, (<http://www.reuters.com/article/2012/06/24/us-iraq-sadr-idUSBRE85N0N020120624>); Wicken, "Sadr's Balancing Act on Maliki."

şan - bir milletvekilinin İran'ın "gensoru önerisini meclise sevk etmemesi ve Maliki'yi desteklemesi için" Talabani'ye baskı yaptığı iddiası medyada geniş yer buldu.¹⁰⁸

Maliki'nin ikinci defa başbakan olarak hükümet kurmasındaki katkısından sonra güçlü bir muhalefetle karşılaştığında İran'ın verdiği destek, onun önceki "mesafeli" yaklaşımını terk ederek Tahran'a daha fazla yakınlaşmasına neden oldu. Maliki'nin giderek Tahran'a yakınlaşmasına karşılık olarak İran, Maliki hükümetini her alanda ve fırsatta destekledi.

Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra Irak hükümetinin güvenliğin sağlanmasında ve ekonomik kalkınma hususunda göstereceği performans, yabancı askerlerinin varlığının "haksızlığını" göstermesi açısından İran için önemliydi.¹⁰⁹ Bu nedenle İranlı yetkililer Irak yönetiminin ülkede güvenliğin sağlanmasındaki "başarılarından" övgüyle söz etmeye başladı. İranlı yetkililer Haşimi krizinin ortaya çıkmasından sonra Irak'ta yeniden yükselen şiddet dalgasından, saldırılardan ve siyasi krizlerden ise "yabancıları" sorumlu tutmaya başladı. Ocak 2012 başlarında Şiileri hedef alan bir dizi bombalama eylemi üzerine İran Meclis Başkanı Laricani "Amerika'nın mezhep çatışması çıkarmaya çalıştığını ve bazı bölge ülkelerinin de Amerikan senaryosuna dahil olduğunu" ileri sürdü.¹¹⁰ Keza, BM Irak Özel Temsilcisi Martin Kobler ile 9 Mayıs 2012'de Tahran'da görüşen Laricani "Tahran'ın Irak'ta istikrarı desteklemekte kararlı olduğunu" söyledi ve BM'ye "yabancı güçlerin Irak'ın ulusal güvenliğinin altını oymalarını engellemesi" çağrısında bulundu.¹¹¹ İran'ın eski Bağdat Büyükelçisi Kazimi Qumi, bölgede güvenliğin sağlanması için Batılı ülkelerin askeri varlığına ihtiyaç olmadığını altını çizdi ve "Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra Bağdat'ın ülkenin idaresinde ve emniyetin sağlanmasında [etkili olmaya] ... ve bölgesel ve uluslararası meselelerde [aktif] rol oynamaya" başladığına işaret etti.¹¹²

Suriye'deki gelişmeler başta olmak üzere bölgesel meseleleri "ortak görüşleri ve stratejik ilişkileri olan ülkelerle" görüşmek için Ağustos 2012'de bölge turuna çıkan İran Yüksek Millî Güvenlik Konseyi (YMGK) Sekreteri Celili, Beyrut ve Şam ziyaretlerinin ardından Bağdat'a gitti.

Gerçekten de Arap Birliği Örgütü Zirvesi'nin 27-29 Mart 2012'de Bağdat'ta toplanması ve Irak'ın "Arap Birliği Dönem Başkanlığı" nı üstlenmesi, 1990'dan beri Bağdat'ta toplanan ilk zirve olması nedeniyle Irak'ın Arap dünyasına dönüşünün sembolü oldu. Irak'ın bölgesel profilinin yükselmesine katkıda bulunmak amacıyla Tahran yönetimi, nükleer programı nedeniyle İran ile Altılar (5+1 grubu) arasında sürdürülen müzakerelerin ikinci turunun Bağdat'ta yapılmasını önerdi ve destekledi.¹¹³

108. "Talabani rebuffs move to unseat PM," *Hurriyet Daily News*, 1 Haziran 2012.

109. Sayyid Hossein Mousavi, "Iraq beh naqshe Iran beraye gozaar az bohrane seyasee neyaz daarad," *Markaze Pajouheshaye Elmee va Motalaate Estrategic Khvarmeyane*, 3 Bahman 1390, (<http://fa.merc.ir/default.aspx?tabid=127&ArticleId=1471>).

110. "Iranian Speaker Blames Washington for Insecurities in Iraq, Syria," *FNA*, 8 Ocak 2012.

111. "Majlis Speaker calls on UN to support stability in Iraq," *Press TV*, 10 Mayıs 2012.

112. "Safere Sabeghe Iran: Amneyate Mentegha dar dastane Iran ve Iraq ast."

113. Amerikalı ve Türk yetkililer Mart ayı sonlarında yaptıkları açıklamalarda müzakerelerin 13-14 Nisan'da İstanbul'da yapılacağını duyurmuştu. Ama Maslahat Konseyi Genel Sekreteri Muhsi Rezai'nin başını çektiği bir grup İranlı siyasetçi, İstanbul'un 1 Nisan'da Suriye'nin Dostları Konferansı'na ev sahipliği yapması nedeniyle müzakerelerin Türkiye'den başka bir yerde yapılmasını istedi. Bu dönemde Irak'ta temaslarda bulunan bir İran heyeti müzakerelerin Bağdat'ta yapılmasını önerince Irak hükümeti müzakerelere ev sahipliği yapmaya hazır olduğunu ilan etti. "Iraq voices readiness to host Iran-Powers talks," *FNA*, 4 Nisan 2012; "Iran prefers Iraq as venue for talks with P5+1," *Press TV*, 4 Nisan 2012. Altıların ve Türkiye'nin tepkisi üzerine müzakerelerin ikinci turu 13 Nisan'da önceden ilan edildiği üzere İstanbul'da yapıldı. Bağdat ise 13 Mayıs'ta müzakerelerin üçüncü turuna ev sahipliği yaptı. Altıların karşılıklı adım adım güven artırıcı önlemler paketi sunduğu müzakerelerin Moskova'da devam etmesi kararlaştırıldı. Siyamak Behrami, "Bazghaste Iraq beh arsaye naqshesazeye mentaqaye," *Markaze Pajouheshaye Elmee va Motalaate Estrategic Khvarmeyane*, 30 Farvardin 1391, (<http://fa.merc.ir/default.aspx?tabid=127&ArticleId=1627>).

Başbakan Maliki'nin Nisan 2012'de Tahran'a yaptığı ziyaret iki ülke arasında Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonraki dönemde gerçekleşen en yüksek düzeyli temas oldu. Maliki'yi kabulünde Hamanei, "Irak'ın Arap dünyasında ve bölgede artan gücünü ve etkisini İran'ın memnuniyetle karşıladığını" söyledi. Hamanei, Irak halkı ve hükümetinin mütemadiyen direnmesi neticesinde Amerikan askerlerinin çekilmesini ve bazı Arap yetkililerin karşı çıkmasına karşın Arap Birliği zirvesinin Bağdat'ta yapılmasının, Irak'ın Arap dünyasında gücünün arttığını gösterdiğini söyledi.¹¹⁴

Suriye'deki gelişmeler başta olmak üzere bölgesel meseleleri "ortak görüşleri ve stratejik ilişkileri olan ülkelerle" görüşmek için Ağustos 2012'de bölge turuna çıkan İran Yüksek Milli Güvenlik Konseyi (YMGK) Sekreteri Celili, Beyrut ve Şam ziyaretlerinin ardından Bağdat'a gitti.¹¹⁵ Irak'taki temaslarından bir hafta sonra Celili, bu defa Tahran'da Irak Başbakan Yardımcısı Ruz Nuri Şaveys ile görüştü.¹¹⁶ Shaways, Tahran'daki temasları sırasında Meclis Başkanı Laricani ile Cumhurbaşkanı Ahmedinecad'ın uluslararası ilişkilerden sorumlu yardımcısı Ali Saidlu ile de görüştü. Bu ziyaretler Bağdat'ın artık İran'ın Ortadoğu politikasında artık özel bir yer edindiğini göstermektedir. Nitekim Şaveys ile Tahran'da görüşen Laricani, "İran'ın her zaman Irak'ın sair bölgesel ve uluslararası alanlarda etkili rolünü desteklediğini" ifade etti.¹¹⁷ Saidlu ise Irak hükümetinin değişik sahalarda İran ile işbirliği yapma arzusunu ve bölgesel meselelere hakimiyetini takdir ederek iki ülkenin birlikte bütün bölgesel gelişmelerde çok önemli roller oynayabileceğini söyledi.¹¹⁸ Celili'nin Ağustos'taki bölge turuna benzer şekilde, bu defa Laricani Kasım 2012'de Suriye, Lübnan ve Türkiye'yi kapsayan bölge turunun ardından Irak'a dört günlük ziyaret yaptı. Laricani Irak'ın "bölgede önemli bir rol oynamak için büyük potansiyeli" olduğunun altını çizdi.¹¹⁹

İran-İrak ilişkilerinde en çok dikkat çeken gelişmelerden birisi Savunma Bakanı Ahmed Vahidi'nin Ekim 2012'de Bağdat'a yaptığı ziyaret oldu. İki ülke ilişkilerinde bir ilk olan bu ziyaret sırasında savunma işbirliğine dair bir mutabakat zaptı imzalandı.¹²⁰ Bu zamana kadar iki ülke arasındaki ilişkiler iktisadi ve siyasi açılardan değerlendiriliyordu ama Vahidi'nin ziyareti ile birlikte savunma işbirliği de Irak-İran ilişkilerinin gündeminde ön sıralarda yer almaya başladı.¹²¹

Aslında iki ülke arasındaki savunma işbirliğinin temelleri daha Amerikan askerleri çekilmesini tamamlamadan başlamıştı. Irak Genel Kurmay Başkanı General Babek Zebari 15 Kasım 2011'de Tahran'da temaslarda bulunmuş ve İslam Devrimi Muhafızları Ordusu (İDMO) Komutanı Muhammed Caferi, İDMO Kara Kuvvetleri Komutanı Muhammed Pakpur ile görüşmüştü. Görüşmelerin gündeminde sınır güvenliği, eğitim, ortak tatbikat ve tecrübe paylaşımı ve sair alanlarda "askeri işbirliği" imkanları vardı. Hatta bu görüşmeler sırasında taraflar arasında birkaç mutabakat zaptı imzalanmıştı. Caferi, iki ülke arasındaki sınırın uzunluğundan dolayı İran ile Irak arasında yapılacak savunma ve askeri işbirliğinin bu alanda ki en büyük işbirliği örneklerinden birisi olacağını söyledi. Ayrıca, "İran ve Irak'ın bölgeden ya da bölge dışından ortak düşmanlarına karşı güçlü bir işbirliği yapabileceğini" söylemişti. Caferi, söz konusu işbirliğinin güvenlik, eğitim, ortak tatbikat ve tecrübe paylaşımı alanlarında olabileceğine işaret etmişti.¹²² ABD ve İsrail'i Irak ile İran'ın "gerçek düşmanları" şeklinde tanımlayan Caferi, bütün gayretlerine rağmen düşmanların "iki millet, iki ülke ve iki silahlı kuvvetler arasında duvar örmekte başarısız olduğunu" söylemişti.¹²³ Amerikan askerlerinin çekilmesi üzerine İran Genel Kurmay Başkanı Hasan Firuzabadi, Irak Savunma Bakanı Vekili Sadun Duleymi ile Genel Kurmay Başkanı Zebari'ye ayrı ayrı mesaj gön-

114. "Supreme Leader: Iran Pleased to see Iraq's Growing Power," *FNA*, 23 Nisan 2012.

115. "Iranian Official in Baghdad to Discuss Syria with Iraqi Officials," *FNA*, 8 Ağustos 2012.

116. "Iraqi Deputy PM Hails Iran's support for Baghdad," *FNA*, 16 Ağustos 2012.

117. "Speaker Stresses Necessity for Removing All Obstacles to Iran-Iraq Ties," *FNA*, 16 Ağustos 2012.

118. "VP: Iran-Iraq Strong Ties Beneficial to Region," *FNA*, 15 Ağustos 2012.

119. "Iranian Speaker: Iraq Enjoys Great Potentials for Playing Key Role in Region," *FNA*, 29 Kasım 2012.

120. "Iran's Ahmadinejad may visit Iraq soon," *Tehran Times*, 9 Ekim 2012.

121. "Iran Resorts to Offense-Based Diplomacy in Iraq: An Interview with Hossein Rooyvaran," *Iraniplomacy*, 6 Ekim 2012.

122. "Chief of Staff of Iran Armed Forces felicitates Iraq on US withdrawal," *FNA*, 26 Aralık 2012.

123. "U.S. failed to establish a puppet regime in Iraq: IRGC Chief," *MNA*, 15 Kasım 2012, (<http://www.mehrnews.com/en/newsdetail.aspx?NewsID=1460789>).

dererek Amerikan askerlerinin çekilmesinden duyduğu memnuniyeti ifade etmiş ve İran'ın askeri, savunma ve güvenlik işbirliğine hazır olduğunu ilan etmişti.¹²⁴

Bağdat'ta Duleymi ile birlikte ortak basın toplantısı düzenleyen Vahidi, iki ülke arasında savunma işbirliğinin önünde hiçbir engel olmadığını söyledi. İran ve Irak'ın bölgede "ortak düşmanı"nın olduğunu söyleyen Vahidi, iki ülkenin işbirliğinin bölge barışı için çok önemli olduğunu belirtti. Duleymi de, Irak'ın, komşu ülkeler için düşman kaynaklarına ve düşman üssüne dönüşmeyeceğini teyit ederek, "bölge güvenliği bölge ülkelerinin katılımı ile sağlanır. Bölge dışı güçler, bölgenin güvenliğinin sağlayamazlar" diye konuştu.¹²⁵ Vahidi'yi kabul eden Başbakan Maliki de, Tahran ile Bağdat arasında savunma ilişkilerinin ilerletilmesinin bölgede barış ve istikrar için gerekli esas faktör olduğunu söyledi.¹²⁶

Maliki'nin giderek İran'a yaklaşması Amerikan yönetiminin tepkisini çekmesine rağmen Obama yönetimi Maliki ile açıkça karşı karşıya gelmekten kaçındı. *The New York Times*'a demeç veren bazı Amerikalı yetkililer Irak'ın, İran'a uygulanan yaptırımları ihlal eden bazı mali eylemlerde bulunduğunu, İran hesabına petrol sattığını ve kaçakçılığa göz yumduğunu ileri sürdü. Irak Merkez Bankası'nın Elaf İslam Bankası aracılığıyla İran'a döviz aktardığı iddia edildi.¹²⁷ Maliki'nin sözcüsü Ali Musavi iddiaları genel olarak yalanladı, fakat KBY bölgesinden bir miktar petrol kaçakçılığı yapıldığını doğruladı ve bunun sadece yaptırımları ihlal etmediğini, Irak'ın egemenliğine de zarar verdiğini söyledi.¹²⁸

Amerikan yönetiminin İran-Irak ilişkileri ekseninde tepki gösterdiği bir başka husus ise İran'ın Irak hava sahası üzerinden Suriye'ye silah ve mühimmat taşıdığı iddiaları oldu.¹²⁹ Bu iddialar üzerine Amerikan makamları İranair, Mahanair ve Yasair'a ait 117 uçağın Suriye'ye insani yardım adı altında rejime askeri destek verdiğini iddia ederek adı geçen şirketleri yaptırım kapsamına almıştı. Bununla birlikte bu yolla Suriye'ye silah sevkiyatını önlemek isteyen Amerikan yönetimi Irak hükümetinden hava sahasını kullanan İran uçaklarının yüklerinin denetlenmesini istedi. Amerikan yönetiminden gelen baskılar üzerine Irak Dışişleri Bakanı Zebari, İran uçaklarına rastgele denetleme yapılacağını ilan etti. Fakat bu çerçevede yalnızca – birisi Suriye'ye yükünü bırakıp Tahran'a dönen bir uçak olmak üzere – iki İran uçağı indirildi ve arandı. İran bu durumdan rahatsızlığını Bağdat'taki büyükelçisi Hasan Danayifer aracılığıyla kamuoyuna duyurdu. Danayifer, yaptığı açıklamada "bu gelişmenin iki ülke havayolu şirketleri arasındaki anlaşma ve teamüllere uygun olmadığını" söyledi ve "ümit ederim tekrar etmez" dedi.¹³⁰ Amerikan yönetiminin iddialarının aksine Iraklı yetkililer İran kargolarının insani yardımdan ibaret olduğunu savundu ve Amerikan iddialarının mesnetsiz olduğunu ileri sürdü. Maliki'nin sözcüsü Musavi, "Konu hakkında önyargılı oldukları için bütün uçakları kontrol etsek bile [Amerikalıları] ikna edemeyiz" dedi.

Irak'ın uçuşları denetlemekteki isteksizliği Obama yönetiminin Maliki hükümeti üzerindeki nüfuzunun sınırlarını gösterirken, bazı uçakların indirilip denetlenmesi de Irak-İran ilişkilerindeki derinleşmeye karşın Irak üzerinde İran'ın etkisinin sınırlı olduğunu göstermiştir.¹³¹ Ne ilginçtir ki İran uçağının zorla indirildiği aynı gün İran Savunma Bakanı Ahmed Vahidi Irak'a hareket etmiş ve bu ziyaret devrimden bu yana bir İran savunma bakanının Bağdat'a ilk ziyareti olarak kayıtlara geçmiştir.

124. "Chief of Staff of Iran Armed Forces felicitates Iraq on US withdrawal"

125. "İran ve Irak savunma bakanları basın toplantısı," *MNA*, 4 Ekim 2012, (<http://www.mehrnews.com/tr/NewsDetail.aspx?NewsID=1712200>).

126. "Iran-Iraq defense ties boost regional peace," *Press TV*, 3 Ekim 2012.

127. James Risen & Duraïd Adnan, "U.S. says Iraqis are helping Iran to skirt sanctions," *The New York Times*, 18 Ağustos 2012.

128. "Iraq denies helping Iran avoid sanctions," *Iranian Diplomacy*, 20 Ağustos 2012.

129. Michael R. Gordon, "Iran Supplying Syrian Military via Iraqi Airspace," *The New York Times*, 4 Eylül 2012.

130. "Ebraze Naredzayete Iran az Bazraseye Havapeymayee Barbaree Irani tevassote Iraq," *BBC Farsi*, 12 Mehr 1391, (http://www.bbc.co.uk/persian/iran/2012/10/121003_123_iran_iraq_iranair.shtml).

131. "Flow of Arms to Syria through Iraq Persists, to U.S. dismay," *The New York Times*, 1 Aralık 2012; 'Telaashe Nouri Maliki beraye ejade tevaazon der revabete Iran va Amreka,' *Asr-e Iran*, 11 Mehr 1391.

6. İRAN-İRAK İLİŞKİLERİNİN SINIRLARI

Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra Bağdat ile Tahran arasındaki ilişkilerin derinliğinin giderek artmasına rağmen iki ülke arasındaki bu yakınlaşmayı Irak'ın İran rejiminin kontrolüne girmesi şeklinde değerlendirmek yanıltıcı olacaktır. Zira İran'ın Irak üzerindeki etkisini sınırlayan ve iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyen bir kısmı potansiyel, bir kısmı faal olan siyasi, sosyolojik ve stratejik bazı engeller vardır.¹³²

İran-İrak ilişkilerini sınırlayan faktörlerin ilki Amerikan etkisidir. Baas rejiminin devrilmesinden sonra Irak'ta iktidarı büyük ölçüde kontrolüne alan Şiiler, İran'ın maddi ve manevi desteklerini takdir etmekle birlikte iktidara gelmelerini sağlayan esas gücün ABD olduğunun farkındadır. Askerlerinin çekilmiş olmasına rağmen uluslararası sahalarda ve iç siyasette Amerikan yönetiminin sunduğu diplomatik ve siyasi destek, mali yardımlar ve savunma sistemlerinin temini Irak üzerinde Amerikan nüfuzunun devam etmesini sağlamaktadır.

Diğer taraftan Maliki hükümeti ve Şiiler İran ile iyi geçinmeleri gerektiğini düşünmektedir. Zira, Şiilerin Irak'taki kazanımlarının en büyük destekçisi olan İran 2010'da farklı siyasi partileri Maliki'nin ikinci dönem başbakanlığına ikna etmiştir. Keza, Maliki muhalefetin gensoru girişiminden İran'ın desteği sayesinde kurtulmuştur. Dolayısıyla Irak'ta Maliki hükümeti ve "Şiilerin iktidarı" taban tabana zıt iki dış güç üzerinde yükselmektedir ki bu güçler arasında dengenin bozulması Maliki'nin iktidarını tehlikeye atabilir.¹³³ ABD, "müttefiklerinden" birisi olarak gördüğü Irak'ın bölge meselelerinde kendi yanında yer almasını beklemektedir. İran yönetimi ise Irak'ın yeniden kendisine tehdit olmasını engellemek adına bu ülkedeki Amerikan nüfuzunu kırmaya ve Bağdat hükümetini bölge meselelerinde kendi yanına çekmeye çalışmaktadır.¹³⁴ Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra İranlı ile Iraklı yetkililer arasında vuku bulan bölgesel meseleler ile güvenlik işbirliğinin gündeme geldiği karşılıklı ziyaretleri bu minvalde değerlendirmek gerekir.

Her iki gücün de Irak üzerindeki nüfuzunun ve kaygılarının farkında olan Irak liderleri çeşitli dahili ve bölgesel meselelerde her iki devlet arasında denge kurmaya çalışmaktadır.

Her iki gücün de Irak üzerindeki nüfuzunun ve kaygılarının farkında olan Irak liderleri çeşitli dahili ve bölgesel meselelerde her iki devlet arasında denge kurmaya çalışmaktadır. Bu denge Amerikan ve İran çıkarlarının/politikalarının örtüştüğü durumlarda kolaylıkla sağlanabilirken, her iki devletin zıt pozisyonlarda konumlandığı meselelerde karar almak, İran uçaklarının Amerikan baskısıyla indirilmesi örneğinde olduğu gibi, Iraklı liderler için çetrefil hale gelmektedir.¹³⁵

İrak ile İran ülke arasındaki ilişkileri – ve Irak'ın geleceğini – tehdit eden başlıca unsurlardan birisi de mezhepçilik ve mezhep eksenli çatışmalardır. Gerçi mezhep taassubunun yaygınlaşması başlangıçta Irak Şiileri ile İran'ın dayanışma içine girmesinden dolayı Tahran'ın Şii gruplar üzerinde etkisinin artmasına katkıda bulunmuştur. Fakat mezhepçiliğin şiddetlenmesi sadece Sünniler arasında değil seküler Şiiler arasında da İran'a karşı tepki duyulmasına neden olmaktadır. Sünni grupların İran'a bakışları, onların Şiilerle rekabeti ve Şiilerin İran ile ilişkilerinin tesirinde kalmaktadır. Şiilerin bir kısmı ise seküler ve/veya Arap milliyetçisi olmaları itibarıyla İran'ın bazı Iraklı Şii hareketlerle kurduğu yakın ilişkiden rahatsız

132. Sadegh Zibakalam, "Iran watches the new Iraq cautiously," Bitterlemons, 24 Şubat 2011, (<http://www.bitterlemons-international.org/inside.php?id=1350>).

133. "Telaashe Nouri Maliki beraye ejade tevaazon der revabete Iran va Amreka.;" İzzeti & Naneva, "Seyasate Kharejeye Iran ve Chalashaye Feraruye Iran ba taghyere Sakhtare Siyase der Iraq," s.145.

134. Ali Akbar Asadi, "Iraq and the Challenge of Balancing Iran, US Relations," *Iran Review*, 23 Ekim 2012.

135. Irak üzerindeki Amerikan ve İran ilgisi ve nüfuzu, Irak hükümetine belirli bir alan kazandırmaktadır. Bağdat hükümeti, İranlıların taleplerini Amerikan baskısını gerekçe göstererek, Amerikan taleplerini de İran baskısını gerekçe göstererek geri çevirebilmektedir. "Iran's post-U.S. influence in Iraq: Interview with Ambassador Jim Jeffrey," *The Iran Primer*, 15 Kasım 2012, <http://iranprimer.usip.org/blog/2012/nov/15/iran%E2%80%99s-post-us-influence-iraq>

olmaktadır. Irak'ta toplumsal yapının etnik ve dini temeller üzerinden parçalandığı ve Şii partilerin yeknesak olmadığı vb. Hususlar dikkate alındığında İran'ın sadece belirli Şii siyasi partilere dayanmasının Irak'taki çıkarlarının korunması için yeterli ve uygun olmadığı görülmektedir. Bu nedenle İran yönetimi Irak'ta faal bütün siyasi gruplarla ilişki içine girmeye çalışmaktadır. Hal böyle iken Tahran'ın siyasal İslamcı Şiilerle girdiği yakın ilişki ve mezhep çatışmasında oynadığı düşünülen rol nedeniyle Irak halkı arasında İran karşıtı tepkinin yükselmesi hem İran'ın bu ülkedeki çıkarlarını hem de iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğini tehdit etmektedir.¹³⁶

Devlet aygıtının dışına itilen Sünnilerin “direnış” potansiyeli ve bölge ülkelerinin desteğini alması, Tahran yönetiminin Maliki hükümeti ve Şiilerin çoğunluğu (ve Kürtler) ile iyi ilişkiler kurmuş olmasına rağmen yanı başında “dost ve istikrarlı Irak” beklentisinin tehdit altında olduğunu göstermiştir.

Irak'ın işgalinden sonra selefi ve el-Kaideci grupların Irak'a akın etmesi İran'ın Irak üzerindeki etkisini sınırlayan bir gelişme olmuştur. Zira bu grupların emeli işgalci güçlerin def edilmesiyle sınırlı değildi. Bu gruplar, Irak'ta yönetimin tesisine İran'ın destek vermesini “kafirle işbirliği” şeklinde addetmiş, “sapkın” olarak niteledikleri Şiilerin kontrolünde bir hükümet kurulmasını da Irak'ın “rafizi Şiilerin” eline geçmesi şeklinde değerlendirmiştir. Bu değerlendirmelerden hareketle el-Kaide'nin Irak'taki lideri Ebu Musab el-Zarkavi, Şiileri “en önemli düşman”lardan birisi ilan etmiş ve Şiilerle mücadeleyi Haçlılarla mücadeleye tercih edeceğini söylemiştir.¹³⁷ Selefilere hem yeni Irak yönetimini hem de Şii varlığını tehdit etmesi ve mezhep savaşını kışkırtması İran'ın Baas sonrası Irak'ta karşılaştığı en büyük zorluklardan birisi olmuştur. Zira mezhep eksenli çatışmaların şiddetlenmesi ve İran'ın bu çatışmada Irak Şiilerini desteklemesi, İran'ın bölgesel itibarına ve ideolojik iddialarına ciddi bir darbe vurmuştur.¹³⁸

Irak'ta 2005-2007 yıllarında mezhep çatışmaları yoğunlaşmıştı. Mezhep çatışmalarının yükselmesi ile birlikte seküler, merkezîyetçi ve milliyetçi partilerin popülaritesi azalmıştı. Ama bu dönemde Sünni ve Şii bölgelerde gücü elinde bulunduran partiler, Tevafuk ve İYİK, hem iç savaştaki rollerinden dolayı, hem de yozlaşma ve kamu hizmetlerindeki başarısızlıklarından dolayı eleştirilerin hedefinde kaldı. Asker sayısının artırılması ve Sünnilerin de siyasi sürece dahil olmasıyla çatışmaların görece kontrol altına alınmasıyla birlikte mezhepler-üstü ve merkezîyetçi “Irak milliyetçiliği” gelişmeye başlamıştı. Bu nedenle milliyetçi ve merkezîyetçi partilerin, yani hem Maliki'nin Kanun Devleti koalisyonunun, hem de Allavi'nin Irakiye koalisyonunun gücü ve halk arasındaki desteği arttı.¹³⁹

Fakat Mart 2010 parlamento seçimleri öncesinde İran'a yakın olduğu iddia edilen Şii politikacılar Ahmed Çelebi ve Ali el-Lami'nin kontrolündeki “Sorumluluk ve Adalet Komisyonu”nun (Baassızlaştırma Komitesi'nin halefi) çok sayıda Sünni

136. Vaezi, “Rouyekarde Gorohhaey Dakhele Iraq be Iran va Amreka.”

137. Sayyid Baqer Sayyidnejad, “Salafigeraye der Iraq ve Ta'sere an ber Jomhoureye Eslameye Iran,” *Faslnameye Motalaate Rahbordiy*, cilt 13, no.1 (Bahar 1389), s. 104.

138. Sayyidnejad, “Salafigeraye der Iraq ve Ta'sere an ber Jomhoureye Eslameye Iran,” s.112-119.

139. International Crisis Group, “Iraq's Secular Opposition: The Rise and Decline of Al-Iraqiya,” s.8. Bu trend 2009 yerel seçimleri sırasında açıkça görülmüştür. Şii partilerin ayrı ayrı girdiği bu seçimlerde mezhep dışı, seküler, merkezîyetçi ve milliyetçi bir dil kullanan Maliki'nin Kanun Devleti listesi merkezi ve güney vilayetlerinde göreceli olarak başarılı iken tantanalı ve iyi örgütlenmiş kampanyasına rağmen İYİK neredeyse çöktü. Bu hezimetle rakiplerinin kendilerini “yüzde yüz Iraklı” diye niteleyerek İYİK'in İran ile bağlarına işaret etmesi etkili olmuştur. Bu nedenle İran, meclis seçimlerinin arefesinde Şii ittifakını yeniden canlandırmak için çalışmıştır. Eisenstadt, Knights & Ali, “Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach,” s.4. Maliki'nin bu dönem İran etkisinden uzaklaştığı iddiasını desteklemek için öne sürülen bir başka gelişme ise Maliki'nin Saddam Hüseyin döneminde İran-İrak savaşı anısına yapılan ‘zafer anıtı’nın yıkılmasına karşı çıkmasıdır. Bkz. Babak Rahimi, “Iran's Declining Influence in Iraq,” *The Washington Quarterly*, cilt 35, no.1 (2012), s.36-37.

ni siyasetçinin Baasçı olduğu iddiasıyla adaylığını engellemesi bu trendi tersine çevirdi.¹⁴⁰ Ekim 2011'de Baasçı olduğu iddiasıyla yüzlerce kişinin tutuklanması Irak'ta "mezhep eksenli gerilimlerin" tekrar tırmanmasına neden oldu. Bu süreç tutuklamalardan dolayı Maliki'yi diktatör olmakla itham eden Başbakan yardımcısı Salih Mutlak'ın görevden alınması ve Tarık Haşimi hakkında tutuklama kararı verilmesiyle devam etti. Son olarak Aralık 2012'de Maliye Bakanı (Sünni) Rafi el-İssavi'nin korumaları tutuklandı. Bu defa gerilimin hükümetin attığı adımlardan kaynaklanması nedeniyle Başbakan Maliki mezhepçilikle itham edilmeye başlandı. Hükümet aleyhine düzenlenen protesto gösterilerinin hedefinde sadece Maliki yoktu; onun en büyük destekçisi İran da protestocuların hedefi oldu. Sünni politikacıların Maliki'yi İran'a hizmet etmekle suçladıkları gösterilerde "İran dışarı!" sloganları atıldı ve İran bayrakları yakıldı.¹⁴¹

Bu gelişmelerle birlikte devlet aygıtının dışına itilen Sünnilerin "direniş" potansiyeli ve bölge ülkelerinin desteğini alması, Tahran yönetiminin Maliki hükümeti ve Şiiilerin çoğunluğu (ve Kürtler) ile iyi ilişkiler kurmuş olmasına rağmen yanı başında "dost ve istikrarlı Irak" beklentisinin tehdit altında olduğunu göstermiştir.¹⁴² Nitekim, Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra silahlarını bırakmayan "direnişçi"ler öfkelerini İran'a yöneltmiştir.¹⁴³ İran'ın ve onun desteklediği Irak hükümeti ile siyasi partilerin doğrudan şiddetin hedefi olması dışında mezhep çatışmasının şiddetlenmesi, Şiiileri marjinalleştireceği için İran'ın bölgesel çıkarlarına zarar vermektedir. Hatta bu gidişatın İran'da yaşayan Sünnileri de etkileme ihtimali İran yönetimini zor durumda bırakabilir.¹⁴⁴

İran'ın güvenliğini ve Irak'taki çıkarlarını tehdit eden bir başka unsur da Irak Kürtleri ile merkezi hükümet arasındaki gerilimdir. Kürtler, İran'ın Irak politikasında önemli bir yere sahiptir. Bir kere jeopolitik konumu itibarıyla Irak Kürtlerinin başka ülkelerin etkisi altına girmesi İran'ın güvenliği açısından telafisi imkansız zararlar doğurabilir.¹⁴⁵ İkincisi, İran'ın Bağdat üzerinde etki kurabilmesi Irak'ın tamamı üzerinde etkili olması anlamına gelmemektedir. Nitekim, Bağdat'ın kuzeydeki Kürt federal bölgesi üzerinde kontrolü oldukça sınırlıdır. Dolayısıyla Irak'taki çıkarlarını korumak isteyen İran, Bağdat hükümeti ile ilişkilerini ilerletirken Kürdistan Bölgesel Yönetimi (KBY) ile de yakından ilgilenmek zorunda kalmıştır. Son olarak siyasetin etnik ve mezhep temellerinde parçalandığı Irak'ta Şiiilerin tek başlarına hükümet kurmaları kabul edilemeyeceğinden ve İran'ın Sünnilere ulaşmasındaki zorluklardan dolayı yeni yönetimin inşasında Kürtlerin desteği önemli olmuştur.

Merkezi yönetim ile KBY arasındaki anlaşmazlıklar İran'ın Irak politikasını iki şekilde etkilemektedir. Birincisi, söz konusu gerginlikler Kürtler ile Şiiilerin işbirliğini olumsuz etkilediği ölçüde, Bağdat'ta İran'ın istediği şekilde istikrarlı ve dost bir hükümet kurulması zorlaşmakta, dolayısıyla İran'ın çıkarlarını tehdit etmektedir. İkincisi Kürtler ile merkezi yönetim arasındaki çatışma İran'ı taraflardan birisini seçmeye zorlayabilir. Nitekim Haşimi kriziyle başlayan süreçte KBY lideri Barzani'nin Maliki hükümetine karşı muhaliflerin yanında yer alması, İran ile KBY arasındaki ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur.

İran'ın Irak'taki stratejik hedeflerini mezhep eksenli yada etnik temelli bölgesel çatışmalardan belki daha olumsuz etkileyen bir husus ise Şiiilerin kendi aralarındaki rekabettir. Temel önceliklerinden birisinin Şiiilerin birliğinin sağlanması ve siyasi kazanımlarının korunması olduğu hatırlanırsa Şiiiler arasındaki gerek ideolojik ve doktrinel ayrışmaların, gerekse siyasi rekabetin İran'ın Irak politikasını riske attığı söylenebilir.¹⁴⁶ Şii liderler arasında önemli meseleler hakkında farklı,

140. Eisenstadt, Knights & Ali, "Iran's Influence in Iraq: Countering Tehran's Whole-of-Government Approach," s.6.

141. Aymenn Jawad al-Tamimi, "Iraq: Playing the Sectarian Crisis Card," *The American Spectator*, 2 Ocak 2013, (<http://spectator.org/archives/2013/01/02/maliki-vs-issawi-a-sectarian-c>).

142. "In Iraq, Sunni-Shia Conflict Poses a Challenge for Iran," *Stratfor*, 22 Ocak 2012.

143. Suadad al-Salhy, "Iraq Sunni insurgents keep fighting after U.S. pullout," *Reuters*, 29 Şubat 2012. (<http://uk.reuters.com/article/2012/02/29/uk-iraq-insurgents-idUKTRE81S0YI20120229>); Mohamad Ali Harissi, "Iraq Sunni insurgents have new target: Iran," *Middle East Online*, 12 Nisan 2012, (<http://www.middle-east-online.com/english/?id=51681>). 2010'da 17 direnişçi grubun bir araya gelmesiyle kurulan Irak İslami Grubu bir bildiriye "Kardeşleriyle, Amerikalılarla savaştığımız aynı güçle İran'a karşı savaşaacağız" dedi. Web sitelerinde de "Amerika Irak'ı daha kötü bir işgalciye, açgözlü Fars korkaklarına" bırakmak zorunda kaldı ifadeleri yer aldı.

144. Ketabi & Rasteneh, "Doktrine Ta'amaol sazandeh der Seyasate Kharejeye Iran ve Geopoleteke novene Iraq," s.24.

145. Sadegh Zebakalam & Mohammad Reza Abdollahpour, "Barraseye Naqshe Hamkaareye Kordha ve Sheeyane Iraq dar Movaffaqeyate Seyasatghozaarehaye Amneyete Iran dar ghabale Iraq," *Faslnameye Seyasat*, cilt 39, no.4, Kış 1388, s.50.

146. Ketabi & Rasteneh, "Doktrine Ta'amaol sazandeh der Seyasate Kharejeye Iran ve Geopoleteke novene Iraq," s.24.

hatta zıt görüşler ve eğilimlerin varlığı Şii ittifakını tehdit etmektedir.¹⁴⁷ İran'ın arabuluculuğu ile bir araya gelen Şii partiler bir taraftan ittifak kurarak ortak olmuşsa da aynı zamanda Irak siyasi arenasındaki rekabetlerini sürdürmektedir. Bu rekabetin yer yer çatışmaya dönüşmesi hem Şii ittifakını tehlikeye atmakta hem de çatışan tarafların arasını bulmaya çalışan İran'ı uğraştırmaktadır.¹⁴⁸

Bir kere İran yanlısı görülen iki büyük ve eski parti, yani İslami Dava ve İYİK arasında çok ciddi görüş ayrılıkları vardır. Bu iki parti arasındaki fikir ayrılıkları ve rekabetin başlangıcı 1980'lerin ortalarına kadar gitmektedir. İYİK'nın öncülü İİDYK İran yönetim modelini benimsemenin ötesinde İran liderliğine tabi olurken Dava'nın bir çok üyesi İran'ın kontrolü altına girmeyi kabul etmemiştir. İYİK taraftarları taklid mercisi olarak Ayetullah Hamanei'yi tanırken, Dava mensupları Ayetullah Fadlallah'ı taklid mercii kabul etmişti.¹⁴⁹ Üstelik, sürgünde yaşayan İİDYK ile Dava'nın aksine Irak'ta kalmış ve Irak milliyetçiliğini kendine şiar edinmiş olan Sadr grubu İran ile bağlantıları dolayısıyla bu iki partiye, özellikle İİDYK'ye adeta düşman kesilmiştir.¹⁵⁰ İYİK Bağdat'ın güneyinde Şiilerin çoğunlukta yaşadığı bölgede özerk bölge talep ederken, Dava Partisi ve Sadr grubu özerkliğe karşı çıkmakta ve güçlü bir merkezi yönetim istemektedir.¹⁵¹

Bu hususta çokça dikkat çekilen noktalardan birisi de iki ülkede ulemanın siyaset karşısındaki duruşunun farklı olmasıdır. Diğer bir tabirle Necef ve Kum-Tahran mektepleri arasındaki görüş ayrılığı ve rekabetin İran-Irak ilişkilerini olumsuz etkilemesi beklenmektedir. İran hovzelerinde ulemanın yönetme hakkını/görevini savunan velayet-i fakih teorisinin yaygınlığına ve bu teorinin İran rejiminin temelini oluşturmasına karşılık Irak ulemasının büyük bir kısmı siyasete mesafeli durmaktadır. Bu nedenle Irak ulemasının alternatif duruşunun hem İran rejiminin meşruiyetine hem de İran'ın Şii dünyasının merkezi olma iddiasına zarar verebileceği düşünülmektedir. Gerçekten de Necef'te yaşayan Büyük Ayetullahlar (Ali Sistani, Muhammed Said el-Hekim, Beşir Hüseyin el-Necefi, Muhammed İshak el-Feyyaz, Muhammed Taki el-Muderrisi) velayeti fakih teorisini tasvip etmemiştir. Ama bu onların apolitik yada siyasetten uzak olmaları anlamına gelmemektedir. Ulemanın doğrudan yönetimini reddeden bu alimler siyasetçilere yol göstermeyi görevleri arasında saymakta ve önemli meselelerde kendileriyle istişare edilmesini beklemektedir.¹⁵² Bununla beraber "bağımsızlık"larını korumak hususunda hassas olan bu liderlerin hovzelere İran müdahalesi konusunda teyakkuzda olduğu ifade edilmektedir.¹⁵³ İranlı siyasilerle iyi ilişki içinde olduğu kabul edilen Sistani'nin bile İran'a mesafeli durmak amacıyla tıbbi tedavi için bile Tahran'a gitmeyi reddettiği ve Irak'ı ziyaret eden Ahmedinecad'ı kabul etmediği ileri sürülmektedir.¹⁵⁴

Günümüzde etkili bir faktör gibi görünmese de "tarih" iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir. İran/Farslar ile Irak/Araplar arasındaki "ezeli" rekabeti açıklama iddiasındaki kültürcü ve indirgemeci yaklaşımlar bir yana modern tarih, iki ülke ilişkileri üzerinde kötü bir miras bırakmıştır.¹⁵⁵ Geçmiş dönemlerde bölgesel rekabet içinde olan iki ülke daha yakın zamanda sekiz yıl süren bir savaşa girmişti. Koalisyon kuvvetleri 2003'te Irak'ı işgal ederken Tahran ile

147. Vaezi, "Rouyekarde Gorohhaey Dakhele Iraq be Iran va Amreka

148. Michael Eisenstadt, "Iran and Iraq," s.5.

149. Visser, "Religious Allegiances among Pro-Iranian Special Groups in Iraq." Ayetullah Fadlallah'ın ölümünden sonra Dava taraftarlarının Ayetullah Şahrudi'yi taklid etmeye başladığına dair haberler çıkmıştır.

150. Visser, "Iran's Role in Post-Occupation Iraq: Enemy, Good Neighbor, or Overlord?" s.9-11. Keza Irak'ın güneyindeki Şii Arap aşiretleri İran'a karşı mesafeli durmaktadır ve Bağdat hükümeti üzerinde artan İran etkisinden rahatsızlıklarını zaman zaman dile getirmiştir.

151. Hossein Talashan, "Dour nemayeje jeopoleteke Shia dar Iraq," *Shiashenase*, cilt 8, no.31(1389), s.114.

152. Augustus Richard Norton, "Al-Najaf: Its Resurgence as a Religious and University Center," *Middle East Policy*, cilt 18, no.1 (Bahar 2011), s.137-38; Visser, "Iran's Role in Post-Occupation Iraq: Enemy, Good Neighbor, or Overlord?" s.8.

153. Norton, "Al-Najaf: Its Resurgence as a Religious and University Center," s.143. Bu hususta ayrıca bkz. Fehim Taştekin, "Mollalar hem Maliki hem İran'dan rahatsız," *Radikal*, 13 Kasım 2012.

154. Rahimi, "Iran's about face on the Status of Forces Agreement." Bu konuda sıkça dile getirilen iddialardan birisi de Ayetullah Sistani'nin İran rejiminin sızmasını önlemek için Necef hovzesine İranlı öğrencilerin kaydını engellediği iddiasıdır. Bkz. "US Embassy Cables: Iraqi Shia Muslims Resist Iranian Influence," *The Guardian*, 28 Kasım 2010, (<http://www.guardian.co.uk/world/us-embassy-cables-documents/239665>) ; Hayder al-Khoei, "Ayatollah Sistani is Iraq's Bulwark against Iran," *Informed Comment*, 2 Aralık 2010, (<http://www.juancole.com/2010/12/al-khoei-ayatollah-sistani-is-iraqs-bulwark-against-iran-wikileaks.html>).

155. Bu konuda bkz. Fred Halliday, 'A Contemporary Confrontation: The Conflict of Arabs and Persians,' *Nation and Religion in the Middle East*, Colorado: Lynne Rienner, 2000, bölüm 6.

Bağdat arasında henüz bir barış anlaşması yapılmamıştı ve iki ülke ilişkilerinin gündeminde esir değişimi, kayıplar, savaşın sorumlusunun belirlenmesi, sınırın yeniden belirlenmesi ve savaş tazminatı gibi çetrefil konular vardı.¹⁵⁶ İşgal sonrasında Irak'ta kurulan yönetimle İran arasındaki ilişkilerin gelişmesi tarihin getirdiği olumsuz bagajın bir ölçüde geride bırakılmasını sağladı. İki ülke arasında ilişkiler, İran'ın eski Bağdat Büyükelçisi Qumi'nin tabiriyle "ateşkes durumunun çok ötesine geçti."¹⁵⁷

Kayıp askerler sorununun çözümünde işbirliğine giden İran ve Irak yönetimleri sınırın düzeltilmesi konusunda da adım atmıştır. Her iki taraf da sınır için prensip olarak 1975 Cezayir Anlaşması'nı kabul etmiş olsa da gerek savaş sırasındaki çatışmalar nedeniyle, gerekse doğal olaylar sonucunda sınır işaretlerinin bozulması ve kaybolması iki ülke arasındaki önemli meselelerden birisi olmuştur. İşgal sonrasında kurulan Irak yönetimleri ile İran yönetimleri bu hususta işbirliğine gitmiş, Cezayir Anlaşması'nı tekit ve teyit eden sekiz belge imzalanmıştır. Bu çerçevede kara sınırları ve Şatt'ül Arap nehri üzerindeki sınırın belirlenmesi için 2008 yılında çalışma komiteleri oluşturulmuştur. Bu komiteler çalışmalarına hala devam etmektedir.¹⁵⁸ Sınır meselesiyle bağlantılı bir başka potansiyel sorun ise sınır bölgelerinde bulunan "müşterek" petrol sahalarıdır. Bu durumda yaklaşık 23 sahanın olduğu söylenmektedir. İki ülke arasında iyi ilişkilerin tesis edilmesi bu hususta da işbirliğinin önünü açmıştır ve halihazırda bu sahalardan nasıl yararlanılabileceğine dair ortak çalışmalar yapılmaktadır.¹⁵⁹ Sınır meselesinin çözümünde kısmen mesafe kat edilmiş olsa da "savaş tazminatı" konusunda adım atılmamıştır. Hem BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar savaşan taraflar arasında ateşkesin temelini oluşturan 598 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı uyarınca 1991'de hazırladığı raporda, hem de 2005'te İbrahim Caferi'nin Geçici Hükümeti'nin İran hükümeti ile yayınladığı ortak bildiride Irak saldırgan ve savaşın başlatıcısı ilan etmişti. İranlı yetkililere göre bu tespitler Irak'ın İran'a savaş tazminatı ödemesini gerektirmektedir ve tazminat İran halkının vazgeçilmez hakkıdır.¹⁶⁰ Gerek tazminat meselesinin gündeme gelmesi, gerekse sınır düzeltimindeki muhtemel anlaşmazlıklar iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkileme kapasitesine sahiptir. Nitekim, İran askerlerinin Aralık 2009'da Fakka petrol kuyularını – geçici bir süre işgal etmesi – bu tarihi bagajın tekrar öne çıkma ihtimalinin o kadar da uzak olmadığını göstermiştir.¹⁶¹

İran'ın komşusu üzerindeki etkisini sınırlayan potansiyel engellerden birisi de "Irak milliyetçiliği"dir. Gerek Saddam'ın baskısı gerekse mezhep çatışmaları nedeniyle bir ölçüde zayıflamış olsa da Şii liderler arasında Iraklı ve Arap kimliğinin hala güçlü olduğu düşünülmektedir.

İran'ın komşusu üzerindeki etkisini sınırlayan potansiyel engellerden birisi de "Irak milliyetçiliği"dir. Gerek Saddam'ın baskısı gerekse mezhep çatışmaları nedeniyle bir ölçüde zayıflamış olsa da Şii liderler arasında Iraklı ve Arap kimliğinin hala güçlü olduğu düşünülmektedir.¹⁶² 2008 yılında Irak'ta yapılan bir ankette katılımcıların yüzde 70'e yakını ilk kimlik olarak Iraklı olduğunu belirtmiştir.¹⁶³ 2010 seçimleri de Irak milliyetçiliğinin yükseldiğini göstermiştir.¹⁶⁴ Diğer taraftan,

156. Bkz. Ashgar Jaffari Veldani, "Iran-Iraq Relations in 1988-2003," *Iran Review* (Special on Iraq Issues), Tehran, TISRI, 2003, s.9-30.

157. "Safeere Sabegh dar Iraq; Az Sherayete Ateshbes Kharej Shodeem."

158. "Iran reaffirms validity of Iran-Iraq 1975 Accord," *IRNA*, 9 Ocak 2008, (<http://www.payvand.com/news/08/jan/1091.html>).

159. "Safeere Sabegh dar Iraq; Az Sherayete Ateshbes Kharej Shodeem."

160. "Safeere Sabegh dar Iraq; Az Sherayete Ateshbes Kharej Shodeem."

161. Timothy Williams & Duraid Adnan, "Iraq-Iran Standoff Over Oil Field Ends," *The New York Times*, 20 Aralık 2009; Reidar Visser, "Reactions to the Occupation of Fakka: A Barometer of Pro-Iranian Sentiment in Iraq?" *Iraq and Gulf Analysis*, 20 Aralık 2009.

162. Vaezi, "Rouyekarde Gorohhaey Dakhele Iraq be Iran va Amreka.;" "Three reasons Iran cannot dominate Iraq," CNN, 27 Ocak 2012, (<http://globalpublicsquare.blogs.cnn.com/2012/01/27/why-iran-cannot-dominate-iraq/>).

163. Mausner vd., *The Outcome of Invasion: US and Iranian Strategic Competition in Iraq*, s.53.

164. Siros Bernal Boldaji, "Border disputes and the rising Iraqi nationalism," *Iranian Diplomacy*, 18 Ağustos 2010.

İran'ın Irak'ta artan nüfuzu gerek Irak/Arap milliyetçiliğinin tesiri, gerekse İran-İrak savaşının mirasının olumsuz etkisiyle kendi muhalefetini yaratmaktadır. Mezhep çatışmalarında İran'a nispet edilen rol, Fakka'nın işgali, İran'ın ekonomik gücü, direnişçilerle ilişkileri ve siyasi nüfuzunu Bağdat'a baskı yapmak için kullandığı algısı ve Irak piyasasındaki (özellikle tarım ürünleri ve dini turizm alanlarında) dominant rolü İran karşıtlığını güçlendirmektedir.¹⁶⁵ Nitekim değişik zamanlarda yapılan kamuoyu anketleri Irak halkının çoğunun (Şiiler dahil) İran'ın Irak'taki faaliyetlerinden rahatsız olduğunu ortaya koymuştur.¹⁶⁶

İran etkisini dengeleyebilecek en büyük güç olan ABD'nin Irak üzerindeki nüfuzu devam etse de Maliki hükümetini her zaman istediği gibi yönlendiremediği görülmektedir.

Bahse söz konusu olan potansiyel ve fiili engeller Irak'ın bir bütün olarak İran yönetimine "altın bir tepsi içinde sunulmuş" olduğuna işaret etmektedir. Halihazırda Irak'ta siyasi güç parçalanmış durumdadır ve İran'ın etkisi Maliki hükümetiyle sınırlı görünmektedir. İran etkisini dengeleyebilecek en büyük güç olan ABD'nin Irak üzerindeki nüfuzu devam etse de Maliki hükümetini her zaman istediği gibi yönlendiremediği görülmektedir. Irak hükümetinin İran yaptırımlarını uygulamadaki isteksizliği bunu açıkça ortaya koymuştur. Buna mukabil İran yönetimi Irak'ın tamamı üzerinde istediği etkiyi kuramamıştır ama iç meselelerde dışarıdan destek arayışındaki Maliki hükümeti üzerindeki etkisini giderek artırmıştır. Bu sayededir ki İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad iki ülke ilişkilerinin her alanda gelişmesinin önünde hiç bir engel ve sınır kalmadığını ifade etmiştir.¹⁶⁷ İDMO Komutanı Caferi'nin Irak Genel Kurmay Başkanı ile görüşmesinde "Amerika ve İsrail'i iki ülkenin gerçek düşmanları" ilan etmesi ve bu ifadeye hiçbir itiraz gelmemesi İran'ın Maliki hükümeti üzerindeki etkisinin ne denli arttığının bir başka göstergesidir.¹⁶⁸

7. İRAN-IRAK İLİŞKİLERİNİN ORTADOĞU'YA VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI

Amerikan işgaliyle birlikte Bağdat'ta merkezi otoritenin çökmesinin ardından Irak'ın bütün komşuları kendi çıkarları doğrultusunda ülkede nüfuz inşa etme yarışına girdi.¹⁶⁹ Eski Amerikan Büyükelçisi Christopher R. Hill'in tabiriyle "Mezopotamya'daki Büyük Oyun"da bütün komşuları farklı şekillerde de olsa Irak'ın içişlerine karışıyordu.¹⁷⁰ Irak'ın komşuları ülkedeki etnik, dini ve siyasi farklılıkları birbirlerinin nüfuzunu kırmak ve kendi çıkarlarını maksimize etmek için manipüle ediyordu. Fakat Amerikan askerleri Irak'tan çekilmeye hazırlanırken İran'ın Irak'taki etkisi bütün diğer yabancı etkilerini aşmıştı.¹⁷¹

Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra ülkesi üzerinde "tam egemenliğe" kavuşan Bağdat hükümeti bölge meselelerinde de aktif bir rol arayışına girdi. Fakat Irak'ın bölge siyasetine dönüşü problemlili bir dönüş olmuştur. Her şeyden önce Amerikan askerlerinin çekilmesiyle birlikte Irak'ta siyasi krizin patlak vermesi, etnik ve mezhep temelli gerilimlerin

165. Eisenstadt, "Iran and Iraq," s.4.

166. David Pollock & Ahmad Ali, "Iran Gets Negative Reviews in Iraq: Even from Shiites," *Policywatch*, no.1653, 4 Mayıs 2010; "Iraq: the War, its Consequences & the Future," *Zogby International*, Aralık 2011, (http://aai.3cdn.net/2212d2d41f760d327e_fxm6vtlg7.pdf).

167. "Ahmadinejad: No obstacle to expansion of All-out ties with Iraq," *FNA*, 23 Nisan 2012.

168. "U.S. failed to establish a puppet regime in Iraq: IRGC Chief," *MNA*, 15 Kasım 2012.

169. Bkz.Toby Dodge, *Chapter Six: From Bully to Target: Iraq's Changing role in the Middle East*, Adelphi Series, 2012, no.181-198.

170. Michael Gordon, "Meddling Neighbors undercut Iraq stability," *The New York Times*, 5 Aralık 2010.

171. Yoel Guzansky, "Made in Iran: The Iranian Involvement in Iraq," *Strategic Assessment*, cilt 13, no.4 (Ocak 2011), s.86.

yeniden yükselmesi ve komşuların müdahaleleri nedeniyle dış politikada "milli" bir duruş geliştirilememiştir. Maliki hükümeti/Şiiler, Sünniler ve Kürtler arasındaki şiddetli fikir ayrılıkları bu güçlerin farklı dış politika ajandaları benimsemelerine neden olmuştur. Bölge siyasetinin Suriye krizi üzerinden kutuplaştığı bu dönemde içerideki rekabetlerinde dışarıdan destek arayışında olan farklı Iraklı siyasi aktörler rakip bölgesel bloklara yaklaşmışlardır. Sünnilerin çoğunluğu ve Iraklıye Suudi Arabistan-Katar blokuna yaklaşırken Maliki hükümeti İran-Suriye bloku ile ilişkilerini güçlendirmiştir.¹⁷²

Bu dönemde birbirleriyle bağlantılı üç faktör Irak'ın bölge ülkeleri ile ilişkilerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu faktörlerden birincisi, Irak yönetiminde Şiilerin ağırlığının artmasıdır. İşgalin ardından kurulan yeni Irak yönetiminde Şiilerin güçlü bir yer edinmesi, Irak'ın İran dışındaki komşuları tarafından kaygıyla izleniyordu. Irak'ta Şiilerin devletin tüm kurumlarında önemli yerleri tutması ve Şiilerin çoğunlukla yerleştiği coğrafi bölgelerin zengin enerji kaynaklarına sahip olması "Şii jeopolitiğinin" bölgedeki ağırlığını artırıyordu.¹⁷³ Bölgesel bir Şii "uyanışından" (dolayısıyla Şiilerin hamisi ve doğal müttefiki görülen İran'ın etkisinin güçlenmesinden), Ürdün Kralı Abdullah'ın tabiriyle "Şii Hilali'nin yükselmesinden endişelenen "muhafazakar" Arap devletleri, Körfez ülkeleri ve Ürdün, yeni Irak yönetimine şüpheyle baktı. Bölge ülkeleri uzunca bir süre İran'ın bir uzantısı olarak gördükleri Şii-kontrolündeki Maliki hükümetini tanımak istemedi. Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE hala Irak'la diplomatik ilişkilerini tam olarak tesis etmiş değil. Irak'ın 2007'de Riyad'dak' büyükelçiliğini açmasına rağmen Suudi Arabistan Bağdat'a henüz büyükelçi göndermedi. Suudi Kralı Abdullah, İran ajanı olarak gördüğü ve güvenmediği Maliki ile görüşmeyi reddetti.¹⁷⁴ Diğer taraftan Irak Şiilerinin durumunun güçlenmesi İran için yeni fırsatların kapısını araladı ve bölgesel statüsünün yükselmesini sağladı.¹⁷⁵

Irak'ın bölge ülkeleri ile ilişkilerini belirleyen ikinci faktör, yönetimde Şiilerin ağırlığının artmasına paralel olarak Bağdat yönetiminin İran ile ilişkilerini geliştirmesidir. İdeolojik ve jeopolitik kaygılarla İran'ın bölgede güçlenmesini kendilerine tehdit olarak algılayan Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan için en kötü senaryo Irak'ın İran ile ittifak ilişkisine girmesiydi. Zira Körfez bölgesinde en yoğun nüfuslu ve zengin enerji kaynaklarına sahip olan bu iki ülkenin ittifakı bölgedeki güç dengesini temelli değiştirebilecek bir gelişmedir.¹⁷⁶ Bu yüzden Amerikan askeri varlığına rağmen Irak hükümetinin İran ile ilişkilerini günbegün geliştirmesini bu ülkeler tedirginlikle izlemiştir. İkili ilişkilerde kaydedilen gelişmenin yanı sıra Maliki hükümetinin dış politikada attığı adımların İran'ın bölge politikasına yakın bir çizgide görülmesi, Arap ülkelerinin Bağdat'a mesafeli kalmasına neden olmuştur.

Gerçekten de Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra Maliki hükümeti üzerindeki etkisini artıran İran, yukarıda değinildiği üzere bölge meselelerinde daha aktif rol alması ve tabi ki İran'ın yanında durması için Irak yönetimi üzerindeki baskısını artırdı. İki ülke arasındaki yakın işbirliği sadece İran'ın bölgesel gücünün artmasıyla sınırlı kalmayacak, sahip oldukları petrol ve doğalgaz rezervleri dikkate alındığında Bağdat ve Tahran, aralarında uyum ve işbirliği sağlanması durumunda uluslararası petrol endüstrisini etkileyecek güce ulaşabilecekti.¹⁷⁷ ABD'nin eski Irak Büyükelçisi James Jeffrey'in ifadesiyle "İran'ın Maliki yönetimi üzerindeki etkisini kullanarak Irak'ı bölge meselelerinde yanına çekmeye çalışması" bölge ülkelerinin tepkisini çekmiştir.¹⁷⁸ Nitekim, Maliki'nin dış politikadaki ilk hamlelerinden birisi Arap Baharı sürecinde Bahreyn'de çıkan ayaklanmaların bastırılması için Suudi Arabistan'ın yaptığı müdahaleyi eleştirmek oldu.¹⁷⁹ Buna karşılık Körfez İşbirliği Konseyi Haşimi krizinin ortaya çıkmasından sonra Aralık 2011'deki toplantısında Maliki hükümetini kınadı. Üst düzey Arap yetkililer Maliki'yi Irak'ı bir Şii ülkesine, dolayısıyla potansiyel bir tehdide dönüştürmekle suçladı.¹⁸⁰

172. Behrami, "Bazghaste Iraq beh arsaye naqshesazeye mentaqaye."

173. Talashan, "Dour nemaye jeopoleteke Shia dar Iraq," s.126.

174. Hossein Kebraieizadeh, "Review of Iraq's Diplomatic Moves," *Iran Review*, 29 Ekim 2012.

175. Akrami Niya, "Geopolitike Iraqe Jadid ve Tasere an ber hemgeraye ba Iran."

176. Saghafi Ameri, "The Middle East after U.S. Troops' Withdrawal from Iraq."

177. Akrami Niya, "Geopolitike Iraqe Jadid ve Tasere an ber hemgeraye ba Iran."

178. "Iran's post-U.S. influence in Iraq: Interview with Ambassador Jim Jeffrey."

179. "Iraq criticises Bahrain intervention, Sadrists march," *Reuters*, 16 Mart 2011.

180. Mausner vd., *The Outcome of Invasion: US and Iranian Strategic Competition in Iraq*, s.31.

Irak'ın bölge ülkeleriyle ilişkilerinin şekillenmesinde etkili olan üçüncü faktör ise Suriye'deki gelişmelerdir. Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra bölge siyasetine dönen, önemli düzeyde Sünni Arap ve Kürt azınlık barındıran Şii çoğunluklu Irak, Suriye'deki gelişmeler üzerinden bölgesel düzeyde yükselen kutuplaşmanın ve Şii-Sünni gerginliğinin ortasında kaldı.¹⁸¹ Esad yönetiminin düşmesinin ülkesini olumsuz etkilemesinden endişelenen Maliki, başlangıçta Suriye'ye karşı dengeli bir tutum izlemeye çalıştı.¹⁸² Arap Birliği'nin Esad yönetimi aleyhine aldığı sert kararlara katılmadı ve Suriye rejiminin reform yapabileceğini savundu. Diğer taraftan İstanbul'da düzenlenen "Suriye'nin Dostları Konferansı"na temsilci gönderdi. Irak bu dengeli tutumunu Bağdat'taki Arap zirvesi sırasında da korudu; bir yandan sivillerin öldürülmesini kınayıp iktidar değişikliği çağrısında bulunurken diğer yandan muhalefetin silahlandırılmasına ve yabancı müdahalesine karşı çıktı.¹⁸³ Bununla beraber Irak'ın bu tutumu muhalifleri açıkça desteklemediği için birçok çevrede İran ile aynı çizgi-deymiş gibi değerlendirildi.¹⁸⁴

Irak'ın Suriye krizi karşısındaki tutumunun belirlenmesinde İran'ın baskısının etkili olduğu iddia edilmektedir. Zira, Suriye krizi ile birlikte Şam'daki müttefikinin durumunun tehlikeye girmesi, İran'ın bölge siyaseti açısından Irak'ın duruşunu kritik hale getirmiştir. Fakat Irak'ın Suriye politikasının sadece İran etkisine dayandırılması, Maliki yönetiminin Suriye rejimini desteklemek için kendine özgü nedenlerinin ihmal edilmesi anlamına gelmektedir. Bir kere Suriye rejiminin düşmesi Irak'ta istikrarsızlığa neden olabilir. İkincisi, Esad rejiminin düşmesinden sonra kurulması muhtemel "Sünni merkezli bir yönetim", Suriye'yi Bağdat'a karşı muhalefetin merkezi haline getirebilir.¹⁸⁵ Gerek İran baskısının tesirinde, gerekse kendine özgün nedenlerden kaynaklansın Irak yönetiminin Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra attığı diplomatik adımlar, özellikle Suriye krizinde İran ve Rusya ile benzer çizgide olması ve bu iki ülkeyle askeri işbirliği içine girmesi, Maliki hükümetinin bölgedeki "Batıcı" eksene karşı "Moskova-Tahran-Bağdat" ekseninde durması şeklinde değerlendirilmiştir.¹⁸⁶

Maliki hükümetinin gerek İran ile girdiği yakın ilişkiler, gerekse Suriye krizi karşısında takındığı "İran yanlısı" tutum nedeniyle Irak'ın bölge siyasetine dönmesi pek hoş karşılanmadı. Mart 2012'de Bağdat'ta yapılan Arap Birliği Zirvesi'ne örgütün 22 üyesinden sadece 10'u devlet başkanı düzeyinde katıldı. Körfez ülkelerinden yalnızca Kuveyt, Zirve'de devlet başkanı düzeyinde temsil edildi.¹⁸⁷

Bölge ülkelerinin tepkisine rağmen Maliki hükümeti Suriye konusunda İran'la "benzer" çizgideki duruşunu sürdürdü. Zirve'den kısa bir süre sonra Maliki, Nisan 2012'de İran'ı bir kez daha ziyaret etti. Irak yönetiminin Suriye krizine bakışı ve bu konudaki söylemi zamanla İran ile "aynılaştı." İran YMGK sekreteri Celili ile Ağustos 2012'de Bağdat'ta görüşen Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Hudeyr Musa Cafer Abbas el-Huzai Suriye'deki krizin, düşmanların ülkede etnik ve mezhep kavgası yaratmak için kurduğu tezgahların bir sonucu olduğunu ileri sürdü.¹⁸⁸ Celili, Irak'taki temaslarını sürdürürken Irak'ın Tahran'daki Büyükelçisi Macid el-Şeyh, Suriye krizi ile ilgili bir konferans sırasında Irak'ın Suriye konusunda İran ile aynı görüşte olduğunu söyledi.¹⁸⁹

181. "Iran's post-U.S. influence in Iraq: Interview with Ambassador Jim Jeffrey."

182. Guzansky, "Iraq and the Arabs Following the Withdrawal," s.43.

183. Maria Fantappie, "Iraq's Foreign Policy Future Rests with Syria," *Carnegie Endowment*, 8 Mayıs 2012, (<http://carnegieendowment.org/2012/05/08/iraq-s-foreign-policy-future-rests-with-syria/ar1i>).

184. Irak hükümeti bir taraftan İran'ın Suriye'ye silah ve mühimmat transferlerine göz yummakla itham edildi, ama diğer taraftan BM Genel Kurul'da Ağustos 2012'de yapılan oylamada Suriye rejiminin kınanması yönünde oy kullandı. Bkz. "General Assembly, in resolution, demands all in Syria 'immediately and visibly' commit to ending violence," UN General Assembly, 3 Ağustos 2012, (<http://www.un.org/News/Press/docs/2012/ga11266.doc.htm>).

185. "Telaashe Nouri Maliki beraye ejade tevaazon der revabete Iran va Amreka," *Asr-e Iran*, 11 Mehr 1391; Dodge, s.193.

186. Kebriaeizadeh, "Review of Iraq's Diplomatic Moves."

187. Guzansky, "Iraq and the Arabs Following the Withdrawal," s.46.

188. "Iraqi official terms Syrian crisis plot to stir strife in region," *FNA*, 11 Ağustos 2012.

189. "Envoy: Iraq shares Iran's view on Syria," *FNA*, 9 Ağustos 2012. Sheikh Suriye halkının reform istediğini ama bu reformların dışardan empoze edilmemesi gerektiğini ve ülkesinin yabancı güçlerin Suriye'ye müdahalesine karşı olduğunu söyledi.

Maliki hükümetinin Suriye krizi konusunda İran ile benzer tavır almasının yanında Katar ve Suudi Arabistan'ın Suriye politikasını açıkça eleştirmesi, Irak'ın bölgede yeni ortaya çıkan kutuplaşmada İran'ın yanında durduğunu göstermiştir. Maliki Nisan 2012'de, Arap Zirvesi'nden kısa bir süre sonra yaptığı açıklamada, bölgede daha büyük krizler yaratacağı gerekçesiyle Suriyeli isyancıların silahlandırılmasına ve Esad yönetiminin zorla devrilmesine karşı olduklarını belirtti. Maliki, aynı açıklamasında, "ateşi söndürmek için çalışmak yerine silah gönderme çağrısı yapan" Katar ve Suudi Arabistan'ın davranışlarının "çok tuhaf" olduğunu söyledi.¹⁹⁰

Türkiye'nin son yıllarda hem bölgede daha aktif bir politika izlemesi, hem de Körfez ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesi İranlılara göre Arap dünyasının Türkiye'yi İran'a karşı dengeleyici bir güç görmesinin sonucudur.

Irak ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler 2012 yaz aylarında daha fazla gerildi. Maliki yönetimi, hükümete karşı devam eden tepkiden ve Irak'ta artan şiddet olaylarından Suudi Arabistan ve Katar'ı sorumlu tuttu. Maliki Ağustos 2012'de Lübnan merkezli al-Mayadeen televizyonuna verdiği mülakatta "Suriye hükümetini devirmek için çalışan Suudi Arabistan ile Katar şimdi Irak rejimini devirmek için aynı şekilde müdahale ediyor" dedi.¹⁹¹ Irak hükümet kaynaklarından daha sonra gelen açıklamalarda Suudi Arabistan'ın Sünni direnişçileri/"teröristleri" harekete geçirip parasal destek ve silah sağlamak suretiyle Irak'ta "Özgür Suriye Ordusu" benzeri bir yapı kurmaya çalıştığı iddia edildi.¹⁹²

Irak'ta İssavi'nin korumalarının tutuklanmasından sonra iyice büyüyen siyasi kriz Aralık ve Ocak (2013) aylarında Anbar, Selahaddin, Musul gibi Sünni bölgelerden başlayarak birçok şehre yayılan hükümet karşıtı gösterilerin yaygın bir şekilde ortaya çıkmasına neden oldu. Bu gösterilerde ÖSO sembollerinin taşınması, eski Irak bayraklarının ve Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan'ın posterlerinin açılması Maliki yönetimine ve İran'a göre Suriye'deki isyan senaryosunun Irak'ta tekrar edildiğinin somut göstergeleriydi.¹⁹³ Bu bakış açısına göre, İran-İrak ilişkilerinin gelişmesine paralel olarak İran'ın bölgesel gücü ile "Şii jepolitiği" yükselirken Amerikan yönetiminin Ortadoğu'ya olan ilgisinin azalması, bu değişimden en çok rahatsız olan Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerini İran'ı dengeleme arayışına itmiştir. Bu çerçevede Suudi Arabistan'ın stratejisi İran'ın dış destek kaynaklarının kesilmesi, bölgedeki Şii azınlıkların zayıf tutulması, yeni bir bölgesel güç ile İran'ın dengelenmesi, İran'ın ve müttefiklerinin istikrarsızlaştırılması üzerine kurulmuştur.¹⁹⁴

Türkiye'nin son yıllarda hem bölgede daha aktif bir politika izlemesi, hem de Körfez ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesi İranlılara göre Arap dünyasının Türkiye'yi İran'a karşı dengeleyici bir güç görmesinin sonucudur. Özellikle Arap baharından sonra bölgede "Türkiye modeli"nin cazibesinin artması, Ankara'nın Tahran'a karşı dengeleyici güç potansiyelini güçlendirmiştir.¹⁹⁵ Türkiye ile İran'ın karşı karşıya gelmesini öngören bu yaklaşımın yanı sıra kimilerine göre tarihi nedenlerden kimilerine göre stratejik nedenlerden dolayı iki ülkenin Irak üzerinden ciddi bir rekabet içinde olduğu ve Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra bu rekabetin şiddetleneceği iddiaları oldukça yaygınlık kazanmıştır.¹⁹⁶

Türkiye ile İran'ın Irak'ta yarışan çıkarları nedeniyle rekabet içinde olduğunu iddia eden yaklaşımlara karşın, Arap baharı öncesinde İran-Türkiye ilişkilerindeki olumlu hava nedeniyle ne Maliki hükümetinin İran ile yakınlaşması Ankara'da bir ra-

190. "Iraq slams Qatar, S.Arabia for Arming Syrian Rebels," *FNA*, 3 Nisan 2012.

191. "Iraqi PM Accuses Riyadh, Doha of Plotting against Baghdad's Gov't," *FNA*, 16 Haziran 2012.

192. "US Trying to spread Syrian crisis to Iraq through Arab allies," *FNA*, 4 Eylül 2012.

193. Hossein Kebraieizadeh, "Syria developments, a Model for Iraq Unrest Scenario," *Iran Review*, 11 Ocak 2013.

194. Ahmad Mahdi al-Yaseri, "Iraq's role in the nuclear dispute between Iran and the West," *Iranian Diplomacy*, 18 Ağustos 2010.

195. Saghafi Ameri, "The Middle East after U.S. Troops' Withdrawal from Iraq."

196. Örneğin bkz. Sean Kane, "The Coming Turkish-Iranian Competition in Iraq," *USIP*, Haziran 2011.

hatsızlığa neden olmuş, ne de (son bir kaç yıla kadar) Türkiye–Irak ilişkilerinde kaydedilen ilerleme Tahran’da rahatsızlığa neden olmuştur. Hatta Ocak 2009’da Irak Cumhurbaşkanı Talabani ile Tahran’da görüşen Cumhurbaşkanı Ahmedinejad, “İran, Irak, Türkiye ve Suriye arasında dörtlü işbirliğinin son derece önemli ve sürdürülebilir güvenlik ile kardeşliğin güçlendirilmesinin temel unsuru” olduğunu söylemiştir.¹⁹⁷

Tarık Haşimi’nin Türkiye’ye sığınmasıyla bölgeselleşen Irak’taki siyasi kriz dahi Türkiye ile İran’ı doğrudan karşı karşıya getirmek bir yana iki ülke arasında görüşülecek gündem maddelerinden birisi olmuştur. Ocak 2012’de Tahran’ı ziyaret eden Dışişleri Bakanı Davutoğlu hiç bir tarafı suçlamadan bölgede Irak, Suriye ve Lübnan hattında mezhep eksenli soğuk savaş çıkma belirtilerinin olduğunu ve körüklenen mezhep geriliminden kaygı duyduğunu dile getirdi. Hem Suriye’de hem de Irak’ta “mezhep temelli gerilim işaretleri” olduğunu söyleyen Davutoğlu, bu sorunların demokrasi ile çözülebileceğini ifade etti.¹⁹⁸

ABD’nin Irak’a müdahalesinden en karlı çıkan ülkelere birisi İran olmuştur. Hem yıllardır İran’ın başını ağrıtan düşman bir rejim yıkılmış, hem de İran’ın tesirine açık bir yönetim inşa edilmiştir.

Haşimi’nin Türkiye’ye sığınmasıyla birlikte sadece Irak siyasi krizi bölgesel bir hal almadı, aynı zamanda Türkiye–Irak ilişkilerinin hızla bozulmasına sebep oldu. Iraklı yetkililer, Suriye rejimine karşı mücadele eden muhalifleri aktif şekilde destekleyen Türkiye’nin bu defa Maliki hükümetine karşı muhalefetin sponsorluğunu yapmasından endişelenmeye başladı. Aynı dönemde Türkiye ile Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi arasındaki ilişkilerin Bağdat’tan bağımsız şekilde gelişmesi (özellikle Türkiye ile KBY arasındaki enerji işbirliği anlaşmaları) ve Iraklı farklı siyasi liderlerle görüşmeleri Maliki hükümetinin Türkiye’ye karşı sert tepki göstermesine neden oldu. Türk yetkilileri Irak yönetimini otoriterlik ve mezhepçilik yapmakla itham ederken Maliki hükümeti Türkiye’yi içişlerine müdahale etmekle suçladı.¹⁹⁹

Türkiye–Irak ilişkilerindeki bu bozulmanın Türkiye ile İran ilişkilerinin gerildiği bir döneme denk gelmesi, iki gelişme arasında bağlantı kurulmasına sebep olmuştur.²⁰⁰ Maliki’nin İran’la giderek yakınlaşmasına karşılık Türkiye’nin muhalefetin yanında durması, tıpkı Suriye’de olduğu gibi Irak iç siyaseti üzerinden Türkiye ile İran’ın karşı karşıya gelmesi şeklinde değerlendirilmiştir. Bu karşılaşma, sadece iki ülkenin çıkarlarının, politikalarının ve Iraklı ortaklarının değil, aynı zamanda bölge vizyonlarının çatıştığını göstermiştir. Türkiye’nin liberal dönüşüm, ekonomik “bütünleşme” ve istikrara dayalı bölgesel vizyonu ile İran’ın ABD/İsrail karşıtlığı ve “direniş eksenli” üzerine kurulan bölgesel stratejisi karşı karşıya gelmiştir. İki ülkenin bölgesel vizyonlarının Irak özelinde karşı karşıya gelmesi bir yandan Türkiye–İran ilişkilerinin daha fazla bozulmasına, diğer yandan “muhalefetin sözcülüğüne soyunan” Türkiye ile “giderek İran etkisine giren” Maliki hükümetinin ilişkilerinin olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

Bununla birlikte, Ankara ve Tahran hükümetleri ikili ilişkilerini üçüncü taraflarla (Irak) ilişkilerinden ayrı tutmaya özen göstermiştir. Birbirlerinin izledikleri bölgesel politikardan rahatsız olmalarına ve rahatsızlıklarını açıkça ifade etmelerine rağmen Türk ve İranlı yetkililer doğrudan karşı karşıya gelmemeye çalışmış ve siyasi istişare mekanizmalarını ayakta tut-

197. “Ahmadinejad: No limit for Tehran-Baghdad cooperation expansion” *IRNA*, 27 Şubat 2009, (<http://www.payvand.com/news/09/feb/1336.html>).

198. “Türkiye–İran ilişkileri,” *2012’de Türkiye*, SETA Analiz, 2012, s.106.

199. Soner Çağaptay & Tyler Evans, “Turkey’s Changing Relations with Iraq,” *Policy Focus*, no.122, Ekim 2012.

200. Gökhan Bacık, “Iraq after the US Withdrawal: Al Maliki Against Turkey,” *GMF on Turkey*, 30 Ocak 2012.

muştur. Mesela, Aralık 2012'de İssavi'nin korumalarının tutuklanmasıyla biraz daha gerilen ortamda Irak Meclis Başkanı Usame Nuceyfi, Türkiye'ye krizin çözülebilmesi için ilgili taraflarla görüşmesi çağrısında bulunmuştur. Nuceyfi'nin çağrısı üzerine devreye giren Dışişleri Bakanı Davutoğlu, İran Dışişleri Bakanı Salih'i telefonla arayarak kaygılarını aktarmış ve Maliki'nin politikalarının ülkedeki mezhep gerilimini artırdığına işaret ederek sorunun çözümü için İran'ın Maliki üzerindeki etkisini kullanmasını istemiştir.²⁰¹

Türkiye ve İran hükümetlerinin ikili ilişkilerini bölgesel gelişmelerden ayrı tutma yönündeki gayretlerine rağmen Orta-doğu'daki gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Nitekim Ankara-Tahran ilişkilerinde son yıllarda gözlemlenen soğumanın bir sebebi Türkiye'nin füze savunma sistemi kapsamında NATO/Amerikan radarlarına ev sahipliği yapma kararı ise diğer nedeni Suriye üzerinden karşı karşıya gelmiş olmalarıdır. Tarafların bölgesel gelişmelere karşı aldığı tedbirler de, Türkiye'nin NATO'dan patriot füzeleri talep ederek güney sınırlarına konuşlandırılmasında olduğu gibi Ankara-Tahran ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Irak muhalefeti ve KBY ile İran'ın ise Maliki hükümeti ile yakın ilişkileri dikkate alındığında, Ankara-Bağdat ilişkilerindeki gerilimi, Ankara-Tahran ilişkilerindeki gerginlikten bağımsız okumak imkansız hale gelmektedir.

Sonuç olarak, Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra İran'ın Irak üzerindeki etkisinin artması ve Irak'ın bölge meselelerinde İran'a yakın durması bölgesel kutuplaşmanın ve gerilimin daha fazla şiddetlenmesine neden olmuştur. Irak'ın İran etkisine girmesiyle İran'ın bölgesel gücünün yükselişi, rakip güçleri İran'ı dengeleme arayışına itmiştir. Bu çerçevede bir taraftan İran etkisine girdiği düşünülen Bağdat hükümeti Arap dünyasından izole edilmeye çalışılmış, diğer taraftan Irak'ı Tahran'ın etkisine açan Maliki hükümetine karşı muhalefet örtülü ve açık şekillerde desteklenmiştir. Böylece bölgesel güçler arasındaki gerilim, zaten nazik dengeler üzerinde kurulmuş olan Irak siyasetinin daha fazla parçalanmasına ve gerilmesine neden olmuştur. Diğer bir tabirle, kendisini bölgesel kutuplaşmanın ortasında bulan Irak siyaseti ve demokrasisi bu gerilimden bir hayli olumsuz etkilenmiştir. Böyle bir atmosferde bölgesel vizyonları çatışan İran ve Türkiye, bölgesel gerilim ve bu gerilimin Irak siyasetine yansımaları neticesinde Suriye'den sonra Irak'ta da karşı karşıya gelmiştir. Bu karşılaşma hem Ankara-Bağdat, hem de Ankara-Tahran ilişkilerinin giderek bozulmasına neden olmuştur.

8. SONUÇ

ABD'nin Irak'a müdahalesinden en karlı çıkan ülkelerden birisi İran olmuştur. Hem yıllardır İran'ın başını ağrıtan düşman bir rejim yıkılmış, hem de İran'ın tesirine açık bir yönetim inşa edilmiştir. Bu müdahaleden İran'ın kazançlı çıkmasının başlıca iki sebebi vardır. Birincisi, İran'ın yıllarca ev sahipliği yaptığı ve desteklediği Saddam karşıtı Şii ve Kürt partiler yeni yönetimin tesisi sürecinde başrollerde yer almıştır. Baas rejiminin yıkılmasından sonra Irak'a dönen bu partiler beraberinde İran nüfuzunu da getirmiştir. Bu süreçten İran'ın kazançlı çıkmasını sağlayan ikinci faktör ise federal, istikrarlı bir rejimin tesisi hususunda İran'ın ve ABD'nin çıkarlarının örtüşmüş olmasıdır. Bu sayede Irak'taki Amerikan askeri varlığına rağmen Tahran ile Bağdat arasında iyi ilişkiler tesis edilmiş, bilhassa siyasi ve iktisadi ilişkilerde büyük bir ilerleme kaydedilmiştir.

Aralık 2011'de Amerikan askerlerinin çekilmesi İran ile Irak arasındaki ilişkilerin daha fazla gelişmesini engelleyen önemli bir faktörün, yani Irak'taki Amerikan etkisinin azalmasına neden olmuştur. Çekilme takviminin netleşmesinden sonra, halihazırda siyasi ve iktisadi alanlarda ilişkilerini geliştirmiş olan Irak ve İran yönetimlerinin işbirliği ajandasına iki yeni husus daha girmiştir. Bunlardan birisi savunma ve güvenlik alanında işbirliğinin geliştirilmesidir. Mevcut durumda iki ülkenin askeri birimleri ve Savunma Bakanlıkları arasında temas kurulmuş; savunma ve güvenlik alanında işbirliğinin geliştirilmesi için ortak irade beyan edilmiştir. İran-Irak ilişkilerinin gündemine giren ikinci husus bölgesel düzeyde işbirliğidir. Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra Irak, bölge siyasetinde yeniden aktif bir rol arayışına girmiştir. Bu dönemde bölgesel güçlerin Suriye krizi üzerinden bir tarafta muhalefeti savunan Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye, diğer tarafta

201. "Turkey talks to Iran, US to pres Iraqi PM," *Hurriyet Daily News*, 25 Aralık 2012.

Esad yönetimine destek veren İran ve Hizbullah olmak üzere kutuplaşmış olması ve Suriye krizinin Irak'a yakınlığı Bağdat yönetimini taraf olmaya zorlamıştır. Bölgesel meselelerde başlangıçta daha ihtiyatlı bir politika benimseyen Maliki hükümeti giderek İran'ın çizgisine kaymıştır.

Irak'ın bölge politikasında İran ile aynı çizgide buluşması, yaygın bir şekilde, "Şii eksen" içinde yer almasına ve Şii jeopolitiğine dayandırılmaktadır. Oysa Şiiğin iki ülke ilişkileri üzerinde hem olumlu (ortak değerler ve inançlar) hem de olumsuz etkileri (Şii okullar arasındaki farklılıklar, Irak Şiiilerinin Arap kimliği vb. nedenlerle) vardır. Unutulmamalıdır ki "Şii jeopolitiği"nin güçlenmesini ve bölgesel bir faktör olarak ortaya çıkmasını sağlayan şey İran'ın "büyük" stratejileri değil, Amerika'nın Irak'a müdahalesidir. Üstelik özellikle Şii jeopolitiği üzerinden siyaset yapmak kısa vadede İran'ın stratejik çıkarlarına hizmet edebilir fakat orta vadede İran'ın daha geniş İslam dünyasından izole edilmesine ve kuşatılmasına neden olacağından tehlikelidir. Dolayısıyla Irak-İran ilişkilerinde Şiiğin rolü, Şii eksen oluşturulmasına matuf stratejik bir kararın temel objesi olmaktan ziyade, her iki tarafın milli çıkarları doğrultusunda siyasi ve kültürel etkileşimi kolaylaştıran bir faktör olarak değerlendirilmelidir.

İran ile Irak arasındaki yakınlaşmanın üç temel nedeni vardır. Bunlardan birisi, yukarıda bahsedildiği üzere, İran'ın ortak değerlerden ziyade siyasi sebeplerle desteklediği Şii ve Kürt partilerinin yeni Irak yönetiminde etkili bir rol oynamasıdır. İran-İrak yakınlaşmasının ikinci nedeni Irak'ta yönetimin yeniden inşası sürecinde siyasi konumlarını güçlendirmek ve kazanımlarını korumak isteyen Şii ve Kürt partilerinin dış destek arayışıdır. Bölge ülkelerinin çoğunun Şiiilere ve Kürtlere mesafeli duruşu ve onların kazanımlarından rahatsız olması, bu unsurları yönetimin yeniden tesisi sürecine en güçlü desteği veren İran ile iyi geçinmeye zorlamıştır. Son olarak, Maliki hükümetinin içeride ve dışarıda karşılaştığı problemler karşısında kendisine destek veren tek bölge ülkesi İran olmuştur. İran'ın bu desteğine karşılık Maliki'nin yönetimindeki Irak, bölge siyasetinde İran'ın çizgisine doğru kaymıştır. Bununla beraber Irak siyasetinin karmaşık denklemleri arasında İran'ın Irak politikasının giderek ve eski müttefiklerinin bir kısmını (Kürtleri) yabancılaştırmak pahasına Başbakan Maliki'ye endekslenmesi, Tahran yönetiminin Irak'taki etki sahasının ve oyun alanının daralmasına neden olmaktadır.

Amerikan askerlerinin çekilmesinden sonra Irak siyasetinde ortaya çıkan hareketlilik ile üst üste gelen siyasi krizler, Irak'ta Amerikan işgaliyle başlayan geçiş sürecinin henüz tamamlanmadığını göstermektedir. Hâlihazırda Amerika'nın Irak'a müdahalesinden en karlı çıkan ülke İran görünmektedir; fakat İran'ın kazanımları henüz tam olarak garanti altına alınmış değildir. Bu süreç içerisinde İran rejiminin Irak politikasını endekslediği Maliki hükümetinin iktidardan düşmesi ve İran-İrak ilişkilerini sınırlayan potansiyel faktörlerin (Irak milliyetçiliğinin yükselmesi, sınır anlaşmazlıklarının gün yüzüne çıkması vs.) harekete geçmesi, İran'ın Irak üzerindeki kazanımlarını tersine çevirebilir. Geçiş sürecindeki Irak'ta yönetimin değişmesi ve müstakbel yönetimlerin stratejik tercihlerindeki muhtemel değişiklikler İran ile Irak arasındaki ilişkilerin şeklinin değişmesine neden olabilir.

Amerika'nın Irak'a müdahalesinden en karlı çıkan ülkelerden birisi İran'dır. Bu müdahaleyle hem Bağdat'ta İran'a düşman olan Baas rejimi yıkılmış, hem de İran ile yakın ilişki içindeki Şii ve Kürt siyasi hareketlerinin etkisi artmıştır. Amerikan işgalinden sonra Irak'ta tesis edilen yeni yönetimin İran ile yaklaşması bölgedeki siyasi dengeleri değiştirmiştir. Şii jeopolitiğinin yükselmesiyle İran liderliğindeki "direniş cephesi" ile İran karşıtı ülkeler arasında şiddetlenen bölgesel gerilimin, Arap Baharı ile birlikte Suriye üzerinden örtülü çatışmaya dönüştüğü bir zamanda Amerikan askerleri Irak'tan çekilmiştir. Peki Irak'a girmesiyle hem bu ülkedeki hem de bölgedeki siyasi dengeleri temelli şekilde değiştiren Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilmesi İran-Irak ilişkilerini ve bölge siyasetini nasıl etkilemiştir?

Aralık 2011'de Amerikan askerlerinin çekilmesiyle bölgesel meselelerde başlangıçta daha ihtiyatlı bir politika benimseyen ve İran'a karşı mesafeli duran Maliki hükümeti giderek İran'a yaklaşmıştır. Son iki yıldır Irak siyasetinde ortaya çıkan hareketlilik ile üst üste gelen krizler, Irak'ta Amerikan işgaliyle başlayan geçiş sürecinin henüz tamamlanmadığını göstermektedir. Hâlihazırda ABD'nin Irak'a müdahalesinden en karlı çıkan ülke İran görünmesine rağmen İran'ın kazanımları tam olarak garanti altına alınmamıştır. Bu süreç içerisinde İran rejiminin Irak politikasını endekslediği Maliki hükümetinin iktidardan düşmesi ve İran-Irak ilişkilerini sınırlayan potansiyel faktörlerin harekete geçmesi, İran'ın Irak'taki kazanımlarını tersine çevirebilir.

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66
GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312.551 21 00 | Faks : +90 312.551 21 90
www.setav.org | info@setav.org

SETA | Washington D.C. Office

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington, DC 20036 USA
Tel: +1 202-223-9885 | Faks: +1 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org